اِنَّ مِنَ البَیَانِ لَسِحرًا

بتوفیقِ خدای عزوجل انشائیکه فصاحتِ لفظی و بلاغتِ معنوی آفریدهٔ اوست

مسمیٰ به

گلستانِ نثر

از مصنفاتِ عالمِ علومِ ادبیہ - ماہرِ فنونِ فارسیہ و عربیہ - اُستادِ فنِ سخن در سخنگوئی و سخندانی - یکتا غیرتِ ظہوری و طغرا صاحبِ طرزِ خاص - سالکِ مسالکِ فصحای عجم - جامعِ کمالاتِ ظاہری و باطنی حضرت مولانا مولوی محمد عبد العلی دکنی حیدرآبادی المتخلص بہ والہ رحمۃ اللہ علیہ صدر مدرسِ فارسی مدرستہ العالیہ دارالعلوم نظام کالج حیدرآباد فرخندہ بنیاد حفظہ اللہ عن الشرِ والف

در دارالطبع عزیز دکن چاپ نموده شد

(بارِ اول) (۵۰۰ جلد)

اگر این نثرِ دکن جانبِ طہران رود
تحفهٔ تازه و دلخواه ازین خوشتر نیست

بسم اللہ الرحمن الرحیم

عریضہ ۱

بغرض سرکار عالی دام اقباله و اجلاله میرساند

عمریست که والا است وکنج مکتب	رباعی	مکتب بودش نکنت و مکتب منصب
از چاگرسے مدرسۂ عالیہ		سازند گرش پایہ فراتر چہ عجب

دیر ست که عریضه این دیرینه نمکخوار لبشوری بخت دل افگار
در بارهٔ تبدل خود بر مدرسة العالیه بسرکار عالی گزشته اما
جوابش هنوز از ناسازی روزگار نوازشنگر پردهٔ چشم و گوش نگشته
چون مدرس فارسی مدرسه عالیه راہے فردوس اعلی و جائے
دیگرسے در آن دبستان پیدا و مدرسه مدرسه ملازمان آصف دکن
و درخواستگزار از بندگان کهن ست اگر در جاده پیمائی این درخواست
بوسراه بوده نوازشے و اگر بیراهی نموده باشد بخشایشے ۵

والہ ازمیست بسامان اگر بر راہ است	ہمہ دانند کہ دیرینۂ این درگاہ است

ہرچند بمضمون این شعر ؎

ہمت پیر خرابات بلند افتادہ است	چون سبو دست طلب در تہ سر میباید

فیض رسانی بالادستان در گرو کام طلبی نبود اما زبان خامہ جنبشی کہ دوبارہ در عرض مدعا نمودہ بکرشمہ ایمای پرورش فرما کہ گویا برلب خاموش انگشتی زدہ بودہ است بخت و دولت بیدار خدایگانی جہان فروز تر از مہر و ماہ آسمانی باد۔

عریضہ ۲

بعز عرض سرکار عالی میرساند

قطعہ

تا چند مہ و مہر نگردند بکام	چشم ست کنون یاوری ز صد مہام
آن صدفلک قدر کہ بحبت ازپی خدمت	بر در گہش استادہ و گوید کہ غلام

بندہ قدیم الخدمت نظر بانتظام جدیدیکہ درین مدرسہ برروی کار است تبدل خویش را خواستگار است و چون روز گزشتہ رو نشستت کہ درخواست بندہ امروزی نیست چہ بامیدیکہ شب شباب نزدیک لصبح پیری رسید برآمدن آن در دارالعلوم چون بگذشتن عہد جوانی معلوم ہرچند از آغاز بنیاد مدرسہ والد و برادر و عم

بندہ ملازم این دبستان بودہ واز عرض چند سال خود این ہیچمدان
بجاے بزرگان خویش تقدیم خدمت مینمودہ است اما معدر
کہ اندازہ بالا دستان را ہمداستان میباشد مقدم است چہ شود کہ بالا دستان
انصاف دوست بلحاظ خدمت وقدامت بندہ را بصدارت مستقلہ
مدرسۂ منصبداران کہ زین پیش ملحق بہ مدرسہ کلان فارسی
بودہ وازان پس مستقل شدہ وگویند باز با تعلیم المعلمین در معرض
انقلاب ست بنوازند چنانکہ برخے مددگاران بندہ مثل میر اکبر علیصاحب
مدرس ریاضی ومیر رحمت علی صاحب معلم خطاطی را بصدر مدرسی
با اقتدار نواختند پس جاے آنست کہ این کمینہ را با مددگارانم اگر
بہ افزونی لشایدودید بارے بچشم کم نہ بینند وبعزت بالادستی
کہ بخشیدۂ سرکارست فرودستان مرا بر من نگزینند ومادہ انتظامیٔ
کہ ہمین خدمت چندین سالہ در خود گمان دارم بہ بخشیدن اقتدارات
عہدہ کہ از عہد نخست التماس آن دارم امتحان وصداقت نامجات
تبندہ را کہ از مدارس انگریزیہ فراچنگ ونقولش بدفتر کدۂ تعلیمات
گزرانیدہ آمد ملاحظہ نمایند وآنگاہ دربارہ تبدل این دیرینہ ہواخواہ
بامید پرورش ونوازش جناب مدار المہام سرکار عالی بہ مدرسۂ عالیہ
سفارشے مہربانہ از سر کوچکدلیہاے بزرگانہ فرمایند اگر آئینہ زدائی

آن مدعا از بے مہری سپہرِ صورت نہ بندد و رسیدن بدین آرزو
بنارسائی بخت پیوندد پس ہمان بہ کہ دامان خویش را بجاے
گل از بستان این دبستان بچینم و بدولت دامن برچیدہ کہ بہین
ثمرہ آمال باشد خود را نہال ہنیم لاجرم دست بردل از سرِ مطلب
میگزرم و بصد ادب مدعا میگزارم کہ استعفای این درماندہ ازین
گونہ صدر مدرسی کہ مایۂ ذات الصدرست ازانکہ نہ ہیچیک اقتدار و
اعتبارے باآن ست و نہ وراے تدریس بااین ہیچکارہ ہیچ
کاروبارے پذیراے عنایت یاد چہ پیداست کسیکہ سالہا بصدات
پا برجا خوے پذیرفتہ باشد تاکجا ہمچو صدارت پا در ہوا تن در دہد
ولیکہ حورِ بہشتی ربود ولیعنما کرد ہ کی التفات کند بربتان یغمائی
چشمداشت کہ بعین مردمی نظرے در کار این درماندہ فرمودہ آید
و یا درے دیگر سواے آستانۂ سرکار کہ التجا بآن توان برد وا نمودہ آید
یارب دامن دولت خدایگان چندان بدرازی رساد کہ دستِ توسل
کوتاہ دستان بآن توانند رسید۔

عریضہ (۳)

بعرض خدایگان بندگان نواز لازال بالاقبال والاعزاز بلسان
ایجاز میپردازم۔ در آغاز حال بسفارش جناب محسنی ولکنسن صاحب

و پرورش یاور انام خدام صدر المهام متفرقات سرکار عالی صدر
مدرس فارسی مدرسه تعمیرات بماهوار هفتاد روپیه شدم گویا
خراب آباد بیکاریم را ازان باز گل تعمیر در آب گرفتند و پس ازانکه
مدرسه تعلیم المعلمین بنیاد شده بماهوار صد روپیه باین مدرسه نامزد
گشتم چون حضرت عمی مولوی غلام زین العابدین صدر مدرس مدرسهٔ
کلان فارسی بلده. برحمت حق پیوستند به محض دستگیری حمایت و
پامردی عنایت معتمد صاحب این سررشته بر خدمت عم خدا بیامرز بماهوار
یکصد و بیست روپیه فائز گردیدم هرگاه در انتظام ثانی مدرسهٔ کلان عربی و
فارسی را یکے ساختند پایهٔ این عبودیت سرمایه را بصدارت دار العلوم
و ماهوار یکصد و پنجاه برافراختند درین طرف ایام که مدرسهٔ تعلیم
المعلمین مانند خاطر طلبهٔ ناکام شکسته و با دار العلوم بسان رشتهٔ
جانهاے معلمین بستهام بهم پیوسته و بدین تقریب اساتذهٔ امید
گسسته را نوید لا تقنطوا از بخت خجسته جستهٔ بگوش آمد لاجرم
امیدوارانه بر سر آن شدند که درخواست اضافه ها گزرانند ازانجا که
بنده مدرس قدیم تعلیم المعلمین و حالیا نیز تدریس طلبه اش متعلق
به کمترین ست و این هم بر ملازمان سرکار آشکار که صدر مدرس سابق
مدرسهٔ کلان فارسی دو صد روپیه چلنی و صدر مدرس حال تعلیم

المعلمین یکصد و ہفتاد و پنج نالی ماہیانہ مییافتہ اند ہمانا درخصوص ترقی خودم پس از شکر شکنی ہائے شکر والی النعمی بدین شعر شیرین دلپسند بسند مے کنم۔

از تلخی سوال کریمی کہ آگہ است	فرصت بلب کشودن سائل نمیدہد

زین پیش عریضہ مطولہ کہ گذرانیدہ آمد و جوابش را نرصد میرود ہم مضمون این عریضہ من وجہ بودہ است عمر و دولت چون عنایت و موہبت فراوان و جاودان باد۔

مراسلہ (۱)

سید غلام محے الدین صاحب مدرس سوم این مدرسہ کہ براستی دست راست ایشان آماسیدہ و ازین رنج سخت دست پاچہ و دستخوش آزار اند حسب دستور دستاویز بیماری را گذرانیدہ دستوری پانزدہ روزہ را خواستگار اند چونکہ حال رنجوری ایشان از صداقت تاہم حکیم مانند دست کلیم روشن ست اگر از ملازمان والا بدستگیریہای عنایت یعنی بخشیدن دستوری دستے بر دل دردمند ایشان گزارند ہر آئینہ سید مشار الیہ دستے را کہ با آستین درماندگی شکستہ است از آویزش دامان دعاہائے سحری باز ندارند درخواست و تحیات رخصت و علالت نامہ بہمدستی این مراسلہ میگذرد زیادہ چہ گزارش رود

عریضہ (۲)

عریضہ اساتذۂ این مدرسہ متضمن التماس ترقی خود ہا در ضمن ترقیہا
علمی تلامذہ ہمنور د مراسلہ ہذا گذرانیدہ گذارش دادہ مے آید
کہ ہرچہ درین عریضہ نقش نگارش پذیرفتہ حقیقت آن چون تمایزِ
مجاز از حقیقت برخاطر حق گزین حضرت معتمد تعلیمات پیداست
وہمچنین استحقاق یکیک مدرس از جہت قدامت و لیاقت
وغیرہ بر دیدۂ ودل موصوف ہویدا اساتذۂ این مدرسہ مع گذارندۂ
ہیچمدان کہ بکرشمہ صوابدید موصوف صدر آنجا قرار یافتہ چہلکی دہ
تن میباشند و مشاہراتیکہ دارند تفصیلش از روے تحتجات ماہانہ
مبین ست ازآنجاکہ ترقی متعلمین در مراتب علمی مستلزم ترقی معلمین
در مراتب روزی ست آرے مدرسین خون جگر خوردہ اند تا رنگے
بر روے کار مدرسہ پدید آمدہ و مادون جماعت چہارم کہ توشیحِ صحیفش
نطقی طرازیدہ موصوف ست دیگر جماعت ہا نیز بقدر خویش صاعد مصاعدِ
ترقی شدہ اند اگر سرکار عالم پرور کہ قدردان علم وہنرست در جلدوئے
این معنی ہر یکے را زین غمخواران فراخور مرتبۂ شان حسب صلاح
این خیرخواہ کہ ذمہ دار کار مدرسہ است بپذیرائی مدعا کامروا گردانند
ہر آئینہ چنین نوازش خسروی مضمون مصرع سعدی گنجایش دارد

مصرع که مزدور خوشدل کند کار بیش ‌‌٭ و درین مقام این صدر مدرس هیچمیرز مقدمهٔ ترقی ذاتی خودرا بانصاف حکام بالادست وامیگذارد و این مصرع برجسته را بر صفحه بیاض دیده امیدے نگارد مصرع بیطاقتی مکن که نکویان نکوکنند ٭ ایام عشرت و دولت ملازمان سرکار بکام ترقی طلبان دیرینه امید وار باد ـــ

مراسله (۳)

فرمان دفتر عالی محتوی بر طلب اظهار این صدر مدرس در باب امتحان سید احمد حسین متعلم مدرسه تعلیم المعلمین و استفسار از وجه دادن سند بسید مشار الیه عزورود بخشید ـ برراے دانش آرا هیچکس روشن ست که در عمل والمنسن صاحب بهادر درباره امتحان منصرمان مدارس نظر بکمی ماهوار منصرم رعایت بسیارے میکرده اند و بمعائنه حال اکثرے از مدرسان بالاستقلال پیدا و هویدا ست که اینگونه رعایت در همه وقت منظور نظر تربیت سرکار عالی بوده است چنانچه درین امتحان که آخرین امتحان عطاے لیاقتنامه ها بود از زبان صدق ترجمان خود حضرت معتمد شنیدم که بعضے مدرسان نامور اضلاع که محمدت و سعادت و فضل و شجاعت از نام شان همرنگ آب از عقیق میتراود در تحریر اجوبه اسوله جغرافیه و تاریخ که بعبارت

سادہ فارسی بود درماندند وناکام تمام آن جوابات را بعبارات زبان ہندی نوشتند بعضے ازین نامداران باعتماد شہرت قابلیت خود در املاے الفاظ مشہورہ غلط کردند چنانچہ لفظ بحر مرادف دریا را بہاے ہوز نگاشتند وعلی ہذا القیاس وخود این ہیچمدان حال اکثر مدرسان را از روز اول وبعضے را از سالہا میدانستم چون دیدم کہ امثال این حضرات برخدمات مدرسی اضلاع مامور اند در دل خود اندیشیدم کہ سید احمد حسین کہ مردے ریاضت کش وشایق علم فارسی وریاضی وغیرہ ویکی از متعلمان مدرسہ است نہ معلمان اگر سبقے وطبقے از مدرسہ تعلیم المعلمین یافتہ باشند ہر آئینہ این قدر احسان دربرابر مصارف ہزارہا روپیہ مدارس درنظر پرورش سرکار چندان غیر مستحسن نخواہد بود دادن نیاز مند نامہردہ را سند منصرمی بہمین روے بودہ است نہ برای دیگر وپرظاہرست کہ احدے از مردم ناقص الاستعداد کہ خواستگار عہدۂ منصرمی بودند ہیچگونہ رعایتے درکارشان نکردہ ام وبتوفیق ایزدی جل شانہٗ رعایتے کہ موجب اختلال کار سرکار باشد گاہے ازین نمکخوار سرنزدہ ونخواہد سرزد چہ این قسم رعایت ناشی از بیدیانتی بلکہ از بے دیانتی ست وصفت بیدیانتی باجوہر اصالت یکجا جمع نشود وبرآن حضرت پوشیدہ نیست کہ ستیہش بندہ درخصوص تکمیل ناقصی

چندازاساتذہ اضلاع ہمین ازسر دیانت بودہ است نہ دنائت وخود آنحضرت این نکوہیدہ کردار را بارہا برفتار وگفتار آزمودہ اند ع
من چسان عیب خود از آئینہ پنہان دارم خلاصۃ العرض اگر دینمعاملہ بدکردہ ام بخشایشے وگرنہ بنسبت بیچارہ احمد حسین نوازشے زیادہ چہ گذارش رود —

مراسلہ (۴)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری کہ بمراتب علمی مربوط و درامر تعلیم باشیر جز و اخیر نام خود محی مراسم جد و جہد اند و در معرض امتحان تلامذۂ شان نشانہاے وافی یافتند مستدعی ترقی و مستحق این معنی میباشند اگر بقدردانی سرکار عالی کامیابی ایشان صورت بندد ہرآئینہ این معنی موجب دلگرمیِ دیگر معلمان و دلنمودگی عنایت خدایگان خواہد بود قطعہ درخواست مولوی صاحب مشارالیہ ملفوف

مراسلہ (۵)

مراسلہ دفتر عالی متضمن بحکم دریافت وجہ شکایت بعضی تلامذہ از دست میر رحمت علی صاحب معلم خطاطی وہم از میر صاحب موصوف مع نقل عرضداشت طلبہ جماعت پنجم عز ورود بخشید حسب الامر بعد از استدراک امر ماموربا صل یادداشت میر صاحب موصوف کہ کاشف حقیقت

حال و پاسخ گذارِ سوال ست ملفوف هر چند رویه طلبه در نظر این بیروی
ریا آئینه دار تهذیب خاندان و تربیت و تادیب استادان ست با این
حال چون علت غائی بنائی مدرسه تحصیل علم و غرض کلی از آن تهذیب و
استکمال نفس ست تا وقتیکه این معنی بصورت نگراید شاہد مقصود از
گریبان قوت که با فوت یک نقطه تفاوت دارد جلوه نماید چشمداشت
بعین عنایت عالی آنکه زین بعد چنان بند و بستے دلپذیر دست دہد که
احدے از تلامذه جدید و قدیم قدم از حد فراتر ننهد زیاده چه گذارش دہد

مراسله (۶)

نگارش دفتر عالی متضمن به استفسار حقیقت رسیدن این ہیچمدار از
دیر باز بعد ہشت ساعت صبح بمدرسه انتباه ورود بخشید اصل این ست
که درین طرف ایام ملالت فرجام حسب اتفاق بناخوشی مزاج خود و
وابستگان خود طاقت رفتن بمدرسه نداشتم با اینهمه روا نه پنداشتم که
یک لخت غیر حاضر باشم کیف ما اتفق دیر و زود خود را بمدرسه میرسانیدم
و این دیر رسی زیاده بر دو ہفته کما بیش نبوده است اگر مقصود
مخبر از دیر باز ہمین مدت ست فصدق القائل والا فکرے دور رود ور آن
کرده که راه بجائے نخواہد برد هر چند در برابر تیر باران حوادث آدمی
را بجز سپر انداختن چاره نیست باز ہم این بیدست و پا دست و پائے

میسر شد السعی منی و الاتمام من اللہ۔

مراسلہ (۷)

حاجی محمد غیاث الدین را با نیازی صدر مدرس صاحب عربی در فارسی امتحان کردم محمد غیاث الدین بفضل خدائے مغیث خط و املائے دارند و ترجمہ را بد نمے نگارند اما کتب متداولہ فارسی گویا مدتی ست کہ مطالعۂ آن ایشان را اتفاق نیفتادہ اگر اعانتے از عنایت عالی دست دہد ناخن بندی مشارالیہ در دفتر کدہ خوشتر از مدرسہ خواہد بود۔

مراسلہ (۸)

مراسلہ دفتر عالی متضمن باین عبارت کہ خارجا بدریافت رسیدہ کہ این منصرم دیروز بمدرسہ نیامدہ و نہ اطلاع از وجہ غیر حاضری بہ حضرت معتمد دادہ چنانچہ خارجا اطلاع اینمعنی بہ جناب صدر المہام رفتہ است عز ورود بخشید ازانجا کہ تطویل کلام موجب تضیع اوقات طرفین ست مجملاً گذارش میدہم کہ چون طینت پاک گرامی را آب و گل انصاف و راستی سرشتہ اند و نیز عہدۂ جلیلۂ معتمدی مقتضی آن ست کہ بہ تسلیک باطل اہل غرض از حق نگذرند لا جرم امید اوثق دارم کہ ملازمان والا اولاً مخبر را از پردۂ خفا بعرصۂ شہود آوردہ صدق و کذب این خبر معرض ثبوت رسانیدہ من بعد حکمی کہ درخور باشد خواہند فرمود

وتسلطنة این غیر حاضری را کہ بمنزلہ نقطہ شک ست تحریراً از صفحہ خاطر مبارک جناب صدر المہام خواہند زدود۔

مراسلہ (۹)

حسب منشاے نگارش دفتر عالی واقع ۲۷ ماہ محرم ۱۲۹۲ ہجری امتحان فارسی منشی عبد الرحیم صاحب بشراکت صدر مدرس صاحب عربی گرفتہ گزارش دادہ مے آید کہ راے بندہ در بارہ امتحان مومی الیہ بارای وجیہ صدر مدرس صاحب عربی اتفاق دارد۔

مراسلہ (۱۰)

حسب فحواے منشاے فرمان آن دفتر واقع دوم ماہ گذشتہ شریک صدر مدرس صاحب مدرسہ عربی در گرفتن امتحان فارسی مولوی سید قمر الدین صاحب بودہ ام سواد روشن سید صاحب موصوف لایق انضرام مدرسی تعلقہ بل نظر باستعدادیکہ در عربی دارند فایق تر از آن ست۔

مراسلہ (۱۱)

حسب المنشاے مراسلہ دفتر عالی واقع ۲۰ شہر حال محمد عنایت حسین خان را من و صدر مدرس صاحب عربی در فارسی امتحان کردیم انضرام مدرسی تعلقہ از عنایت حسین خان موقوف عنایت ملازمان ست

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید	هم مگر لطف شما پیش نہد گامی چند

مراسلہ (۱۲)

مولوی محمد خواجہ صاحب مددگار اول بندہ در آئینہ خانۂ سرکاری بچشم خود دیدہ میگویند نہ شنیدہ کہ ہنوز نسخ بسیارے از کتاب تحفۃ العالم در آنجا برسر ہم چیدہ است اگر مجلدے چند برائے طلبۂ مدرسۂ دار العلوم از سرکار طلب دارند ہر آئینہ عالمی از آن تحفہ بہرہ ور شوند و احتیاج بتجویز بدل کتاب روے نماید ـ

مراسلہ (۱۳)

یک قطعہ عریضۂ مولوی سید عبد الحی صاحب بخاری باستدعای رخصت خاص دو و نیم ماہ مع دو تا تختۂ رخصت ملفوف چون مولوی صاحب موصوف استحقاق رخصت خاص دارند و نیز کار تعلیم متعلمان را در ایام رخصت شان سید اسد اللہ حسینی تلمیذ درجۂ پنجم بحسن انتظام انصرام خواہند داد لہذا امید کہ درخواست مولوی صاحب معزی الیہ بعز قبول تلقی یابد ـ

مراسلہ (۱۴)

از زیر باری سواری کرایہ کار بجائے رسیدہ کہ آوارۂ دشت فلاکت گردم خصوصاً درین وقت کہ سانحہ ناگزیر فرزند جوان رشید غفرلہ

الله الحمید پشت تحمل را چون کمر پدر شکسته و سر باری مصارف لاحق
دل دردمند را بزیر بارِ کوه اندوه خسته چون از آغاز ماموری بنده
بر عہدۂ صدر مدرسی بارہا از زبان گوہر بار فرو چکیده که از جہتِ خرج
سواری دلجمع باشند اضافه متنِ ابتدائے تاریخ ارستاد ہمدست خواہد
شد پس وعدۂ این کامروائی خاصه درین ہنگام از یاد سامی مرواد

مراسله (۱۵)

مراسله با فروشان در استفسار وجه دیر رسی مدرسه از پنج اسم مدرسان
مع فہرست اسمائے شان جلوه افروز جلال ورود آمد و دیدۂ اہل بصیرت
را سرمۂ ہدایت آورد مراسله با فہرست باساتذه نموده درخواست
پاسخ نموده شد نامبردگان بصد گونه شرمساری ہمعد خویش معذرت
نامه ہا بانسلاک ہذا میگذرانند وچشم آن دارند که عذار عذرای عذر
ایشان که چون گل جعفری در گرو زردی خجالت ست بگلگونه پوزش
پذیری والا روکش لالۂ حمرا گردد۔

مراسله (۱۶)

سید غلام محی الدین صاحب مدرس سوم این مدرسه که قدامت شان
با بدایت وبستان ہمسال وملازمت نیز بحکم بداہت بے نیاز از
سوال ست بنابر داعیۂ ضرورت دوگونه عریضه رخصت رفتن به پونه

میکنند را اند مشتمل برانیکه ایشانرا دو کار اضطراری درپیش ست یکے عبادت
برادر رنجور خسته و دیگرے مرمت امکنه شکسته چون خبر صحیح هست که مولوی
احمد علیخان برادر معزی الیه علیل اند و هم از ترمیم خانه ها درین دیر خراب آباد
هیچکس اگزیر نیست نظر براین سوانح ناگهانی اگر معزی الیه را برخصت
خاص دو ماه کامرانی بخشند از کام بخشیهای مراحم خدایگانی چه دور خدمت مشارالیه
راسمے غلام غوث که تلمیذ همنام و هم نام برادر ایشان ست انصرام خواهد داد

مراسله (۱۷)

کار مدرسی باطبع بنده سازگار و ماهوارش مکتفی بروز گذار نیست من و برادرم مولوی
عبدالرحمن صاحب معاوضه خدمات یکدیگر را راضی هستیم چنانچه مضمون این
تراضی در عهد حیات فرزند یوین صاحب که نام شان به نیکی زنده باد بمیان
آمده و بعز قبول صدر هردو علاقه اقتران یافته بود لهذا امیدوارم برادر بزرگوارم
که این خدمت را شایق و لایق و دراثنا مستحق اند بجاے بنده بیایند و بنده
بجاے ایشان بروم

مراسله (۱۸)

حسب فحوای شنای فرمان آنکه دفتر واقع سوم شهر حال اسمی صدر مدرس صاحب عربی
شریک امتحان فارسی مولوی محمد نصرالله بوده رای خود را بروی صفحه بیان مسطور آرم
که در کتب درسیه مدرسه تعلقات امتحان مولوی محمد نصرالله لایق منظور نیست ـ

مراسله (۱۹)

حسب المثنای مراسله دفتر عالی اقع ۸ شهر حال سید محبوب علی را بشراکت صدر مدرس صاحب عربی در کتب فارسی امتحان کرده شد استعداد سید مشار الیه هر چند آنهمه خوب نیست اما نظر بانصرام مدرسی تعلقه چندان نامحبوب نیست ـ

مراسله (۲۰)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری مدرس سوم این مدرسه که بر رخصت خاص دو و نیم ماه بوطن رفته بودند از افتتاح مدرسه بر سر خدمت مرجوعه خود حاضر گشتند مدت رخصت ایشان یکروز بعد از فراز شدن مدرسه به تعطیل گرما تمام شد چون در گذارش نامه سابق مضمون فقره اخیر از قلم افتاده بود مکرر اقلمی شد ـ

مراسله (۲۱)

مراسله دفتر عالی مبشر به منظوری رقم سه ماهه اضافه از تاریخ ماموری بنده بحساب فی شهر مبیت و نه روپیه چهار آنه مع تعداد مبلغش عز ورود بخشید پس از سپاسگذاری این نوازش بلسان نیایش گزارش میدهم که چون رقم مرقوم از تاریخ منظوری سالم بدست آمده و منظوری آن لذ سیزدهم فروردین ماه الهی شده نظر باین دوامر تخفیف سه روپیه از سه ماهه رقم اضافه و عدم حساب تتمه ایام مابقی را چه علت باشد اگر متصدیان خزانه عامره برات این عطا را از سر حساب نوشته اند فهو المدعا و الا نشود که در روز حساب مرا از بے حساب اینان گفتگوئے رو دهد ـ

مراسله (۲۲)

غلام حسین صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ کہ از تاریخ ششم شوال ۱۲۹۱ سنہ ہجری استحصال رخصت خاص نمودہ بوطن رفتہ وکمر را سہ ماہہ رخصت بیماری را نیز گرفتہ بودند بتاریخ پانزدہم شہر حال حاضر مدرسہ گردیدہ عرضداشتے کہ متضمن احوال خویش گذرانیدہ اند ملفوف ہذا و عریضہ گذار راجشمداشت پوزش پذیری نظر بعین عنایت والاست۔

مراسلہ (۲۳)

یک قطعہ عریضہ محمد عبد الغفور صاحب تلمیذ قدیم این مدرسہ متضمن درخواست خدمتے در علاقہ کرورگیری مع صداقت نامہ فوجداری بلدہ۔

ویک قطعہ عریضہ راے جہانکی چند صاحب تلمیذ این مدرسہ مع صداقت نامہ دستخطی راجہ پرتھی راج بہادر۔

والیضاً یک قطعہ عریضہ محمد عبد الحق صاحب تلمیذ این مدرسہ مشتمل بر التماس مشارکت در امتحان اعزہ زادگان وطلب مہلت دو ماہہ براے تجدید آموختہ ہاے فنون بلف ہذا گذرانیدہ مے آید نظر بر قدامت محمد عبد الغفور صاحب وشرافت خاندان راے جہانکی چند صاحب ومحمد عبد الحق صاحب بعنایت گرامی اُمید قوی ست کہ دامان عرایض این عریضہ گذاران چون جیب دعاہاے سحری تہی از گل استجابت نخواہد بود۔

مراسلہ (۲۴)

عریضہ میر عبدالعزیز صاحب مددگار مدرس ریاضی این مدرسہ متضمن درخواست دستوری یک ہفتہ بعلت ناتوانی مزاج و عذر گذرانیدن صداقت نامہ حکیم میرزا محمد نصیر صاحب ملفوف ہپاسخ این عریضہ ہرچہ فرمان رود بدان قرار رفتار کردہ آید۔

مراسلہ (۲۵)

غلام حسین صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ بدستبرد جرب خستہ تر از خاطر دلفگاران شدہ از انجا کہ پاے رفتار نداشتند از آمد و رفت مدرسہ ستوہ آمدہ دستوری دہ روزہ از حکیم میرزا محمد نصیر صاحب فراچنگ آوردہ حسب دستور بلف ہذا مے گذرانند۔

مراسلہ (۲۶)

قطعہ عرضی سید حسین تلمیذ این مدرسہ متضمن استدعاے بقیہ تنخواہ خود بابت ایام منصرمی غلام حسین صاحب مدرس ریاضی بلف ہذا گذرانیدہ می آید امید کہ نامبردہ را کہ داعی بقاے عمر و دولت سرکار اند بقایاے تنخواہ مرحمت شود۔

مراسلہ (۲۷)

مراسلۂ دفتر حالی واقع ۲۴ اشہر حال مع یک روپیہ حالی بابت اخراجات اتفاقی

این مدرسه و طلب رسیدش و استفسار از وجه نفرستادن رسید عز ورود بخشید - بین ابتدای ماموری احقر بر عهدهٔ صدر مدرسی لغایت حال مبلغ اخراجات اتفاقی حسب فرد مطلوبه از صدر دفتر تعلیمات برابر رسیده است نظر بانیکه رقم مرقوم پیوسته همراه مراسله دفتر می آید و دستخط وصول بر مراسله کتاب موصوله دفتر به نقد کرده میشود اگر در فرستادن رسید تقاعدے رفته منشای آن تصور عدم ضرورت پیش بوده است آینده ماهانه رسید خواهد رسید رسید رقم صدر ملفوف -

مراسله (۲۸)

مراسله دفتر عالی مع یک جلد کتاب تحفة العالم عز ورود بخشید از آنجاکه نسخه مطلوبه چون نسخهٔ اکسیر دیر میسر شده و آن هم یک جلد بیش نیست و تلامذه بعد انتظارها در بدل آن نسخه یکتا دفتر دوم ابوالفضل را آغاز کرده اند بالفعل ترویج آن درین مدرسه نظر بطول کتاب و قصر فرصت تعذرے وارد اگر بعنایت ملازمان انتخابی از آن کتاب مطبوع طبع شود هر آئینه یک عالم تلامذه ازان بهره ور خواهند شد

مراسله (۲۹)

فرمان دفتر عالی در باره فرستادن بسم الله خان صدر مدرس مدرسهٔ دوم السنه ملکی به مدرسهٔ تعلیم المعلمین بنا بر منصرمی مدرس فارسی آنجا که بیمار بوده اند عز ورود

بخشید مدرس صاحب نامبرده را از وصد رمدرس صاحب مدرسه تعلیم المعلمین مع نقل فرمان صدر حسب الامر فرستاده آمد چونکه مدرس فارسی تعلیم المعلمین هم دیروز بجاے خود حاضر شده اند رفتن بسم اللہ خان همان بود و واپس آمدن همان اطلاعاً گذارش رفت ۔

مراسله (۳۰)

عریضهٔ راے جهانکی چند تلمیذ جماعت پنجم این مدرسه متضمن تحقیقات متقدمه رشته داری ایشان با راجه پرتهی راج بهادر ذیشان مع نقل دو تا رقعه سوال و جواب راے للتا پرشاد صاحب و حکیم میر فضل علیخان درین خصوص ملفوف و فیصل این امر بعبوا بدید عین عنایت عالی موقوفست

مراسله (۳۱)

یک قطعه عریضه شیخ کرامت اللہ مدرس ریاضی این مدرسه متضمن التماس اضافه و استقلال ده روپیه بابت منصری شیخ فتح علی مدرس مستعفی ملفوف هذا گذرانیده مے آید از انجا که مشار الیه کار بسیار راندے تنها به جانفشانی ها سرانجام داده اند و در اهتمام نوکری سرکاری مردے ده مرده کارند اگر التماس ده روپیه اضافه وغیرهٔ ایشان به پایگاه قبول رسد از شمول عنایت بزرگانه چه دور ۔

مراسله (۳۲)

دربارهٔ درس دستورالعمل و واقعات ہند تلامذه دو گروه شده‌اند بعضے ہا که آنہمه پروا بعربے و فارسی ندارند سرِ خواندن آن دارند و برخی نظر باینکه فرصت را دستگاه تنگ شده و امتحان بر سر دست آمده از خواندنِ آن سر باز میزنند بنده نمیدانم که امسال واقعات و دستور مسطور در معرضِ امتحان خواهد بود یا در سال آینده درین خصوص هرچه فرمان شود بدان دستور عمل خواهد رفت۔

مراسله (۳۳)

پارهٔ آہک سفید جہت رسامان تختهٔ سیاه درکار ست امید که فرستاده بدست فرستاده شود تا متعلمان ریاضی بکار خود پردازند و سفیداز سیاه باز دانسته دیدهٔ بصیرت را روشن سازند۔

مراسله (۳۴)

سید غلام محی الدین صاحب مدرس دوم این مدرسه که رخصت خاص یک و نیم ماه از بست و یکم امرداد سنهٔ گذشته گرفته بودند در چهارم ماه آلہی سنه ۱۲۸۵ فصلی بر سر میعاد بمدرسه حاضر و تنخواه ایام رخصت را ملتمس و منتظر میباشند۔

مراسله (۳۵)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری مدرس این مدرسه که بنا بر شدّتِ

ضرورت عریضہ درخواست رخصت بگذرانند ملفوف ہذا گذرانیدہ می آید اگر بلطف عام سرکار رخصت خاص پانزدہ روز بایشان ارزانی شود کالائے گرانبہائے عنایت خداوندی راچہ زیان درایام رخصت مولوی صاحب مشار الیہ کار تدریس ایشان را بسم اللہ خان صاحب صدر مدرس مدرسۂ دوم زبانہائے ملکی و محمد ولی الدین شاگرد جماعت ششم فریق اول سرانجام خواہند داد۔

مراسلہ (۳۶)

حسب منشائے مراسلۂ دفتر عالی واقع دوازدہم ماہ گذشتہ سید عبداللہ صاحب حسینی را بشراکت صدر مدرس صاحب عربی امتحان کردم سید صاحب معزی الیہ در خط و املا سوادے و در فارسی تمیز سیاہ و سفیدے و در عربی نیز استعدادی دارند اگر بحسن تربیت سرکار ترقی مشار الیہ صورت پذیرد ہر آئینہ بخت ایشان باطالع خورشید ہمسری گیرد۔

مراسلہ (۳۷)

مراسلۂ دفتر عالی بجواب تختۂ حاضری اساتذہ بابت ماہ گذشتہ و فرد فہرست مطلوبہ بانتحال مع بعض اسباب مطلوبہ و استفسار از وجہ طلب برخے ازآن عز ورود بخشید و اساتذہ را بدریافت مضامین ہدایت آگینش سرمایۂ دیدوری بدست آمد فرماندہان را برائے ہدایت آفریدہ اند و فرمانبران را از بہر

اطاعت حرفے کہ از کلک بزرگان گل کند اگر بالفرض ہمہ نفرین باشد
انجام کار آفرین بار آرد چنانکہ گفتہ اند

طہور خشم بزرگان تہی ز رحمت نیست غبار چہرۂ گردون دلیل باران است

آمدم بر مطلب دیگر طلب یازدہ عدد خیزران بنا بر درخواست ہریک
اُستاد بودہ است مرآنرا آرے اطفال از دیدن این مار رزرد چون
بید بر خود میلرزند خاصہ ہرسہ مدرس ریاضی را بجہتہ نمودن نقشہ
از آن گزیرے نیباشد ہمچنین از چار تا تاوال کار نمیکشاید ناچار چار
دیگر میباید چہ تا پارچہ بیگانہ اُستاد ریاضی وچار مین بفراش
مدرسہ دادہ آمد ہرگاہ اینہا شوخگین شوند ناچار تا پارچہ دیگر نباشد
بگاذر دادن دشوار خواہد بود ازینجا درخواست چیزہاے ضرورت
شیرود از آنکہ والہ تربیت یافتہ ملازمان ست رسید برخی مطلوبات
رسیدہ ملفوف ـ

مراسلہ (۳۸)

یک قطعہ عرضیہ شیخ کرامت اللہ صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ
متضمن استدعاے حکم عطاے ماہوار دو ماہ بابت منصرمی ایام غیر
حاضری غلام حسین صاحب ملفوف امید کہ بعنایت عالی حق مشارالیہ
کرامت شود ـ

مراسلہ (۳۹)

مراسلہ دفتر عالی مشعر بلکہ مبشر بہ آغاز امتحان سالانہ این مدرسہ از ہفدہم ماہ آیندہ و انجام آن در بستم ماہ مذکور و طلب اسما و تعداد کتب جماعت پنجم و ششم عز ورود بخشید حسب الامر فقیر بصر تختہ کتب امتحانیہ فارسی و ریاضی و دستور العمل ملفوف و ملتمس آنکہ امسال کہ سال نخستین ست از جماعت بندی و طلبہ را فرصت سیر دوبارہ کتب دست نداده سخت گیری در امتحان نشود کہ از جہت نقص استعداد و اضطراب کمال سفینہ احوال جماعت پنجم و ششم در ورطہ تشویش و پیچ افتادہ است۔

مراسلہ (۴۰)

مراسلہ دفتر عالی مع یازدہ عدد خیزران و مبلغ یکروپیہ قیمت چار تا پارچہ تواں عز ورود بخشید شاخچہ ہاے بید با آنکہ برند ہا مشمر تربیت اطفال شد و پارچہ ہاے تواں از الواح احوال مدرسہ غبار احتیاج بکلی برفت رسید چیز ہاے رسیدہ ملفوف۔

مراسلہ (۴۱)

قطعہ عرضداشت طلبہ جماعت پنجم فریق اول در التماس افزودن یک ہفتہ بر تاریخ معین امتحان سالانہ بلف ہذا گذرانیدہ گذارش دادہ

مے آید کہ اگر مہلت مطلوبہ بطلبہ دادہ شود ہر آئینہ بعضے مراتب ریاضی را بیک ہفتہ ریاضت طی نمودہ چون ماہ دو ہفتہ براوج کمال جلوہ گری خواہند نمود۔ دیگر در رقعہ فیض مرقعہ کہ نامزد این احقر الانام گشتہ طلب پریشان قاآنی مطبوع کانپور ازین بندہ پریشان رفتہ و بندہ کلیات قاآنی مطبوع بمبئی مثل کلیاتے کہ گلدستہ آن گرامی انجمن میباشد نزد خود دارم واز روے این کلیات طلبہ جماعت پنجم مِن ابتداے دیباچہ تا صفحہ ۲۴ اِلی حکایت و قتے در بلدۂ شیراز الخ فرا رسیدہ اند اطلاعاً گذارش رفت۔

مراسلہ (۴۲)

مراسلہ دفتر عالی واقع یازدہم شہر حال مشعر برسیدن آگہی بتاریخ ہم ماہ رواں دربارۂ غیر حاضری بسم اللہ خان مدرس دوم السنہ ملکی و طلب اصل درخواست رخصت مشار الیہ در آن روز عز ورود بخشید زبانی عبدالغفار فراش مدرسہ روز دیگر معلوم شد کہ خان مذکور چاشتگاہ آن روز بمدرسہ آمدہ بنا بر داعیہ ضرورت مضمون طلب رخصت را با فراش نامبردہ درمیان آوردند واز آنجا کہ تحریر درخواست در حوصلہ وقت نمی گنجید براطلاع زبانی اقتصار نمودہ پے کار خود گرفتند ازبسکہ فراش محوِ رفت و رُوب مدرسہ بود تا روز بلند شد درخواست ایشان را برطاق نسیان

نہاد و از فراموشکاری آنرا بیاد این خاکسار و یا مددگار او ل نداد۔
خان مذکور ملتمس که درین باب بآن جناب پرورش مآب میگذرانند ملفوف

مراسله (۴۳)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری که برخصت خاص پانزده یوم من ابتدای ۱۹ مہر ماه الٰہی سنه روان لغایت سوم آبان سنه الیہ بوطن رفته بودند بتاریخ ہفتم ماه مذکور حاضر مدرسه گشتند و رای وی و یوم تعطیل شعبان و یک روز آدینه تفاوت یک روزه زیاده بر میعاد رخصت در رسیدن مشارالیہ روداده گویند روزیکه آہنگ واپسی کردند پیش از وقت به نبگاه ریل نتوانستند رسید وقتے در آنجا رسیدند که گردون دخانی گرم دشت نوردی شده بود اطلاعاً گذارش رفت ۔

مراسله (۴۴)

حسب تمنای مراسله اسمی صدر مدرس صاحب عربی شیخ داؤد شاگرد درجهٔ اول مدرسه را بشراکت صدر مدرس صاحب موصوف در مراتب مقرره مدارس تعلقات امتحان کرده شد نظر بر تعلیم مدارس دیہات شیخ داؤد امتحان بد ندادند ایشان را بلبل خوش الحان آن نواحی نام توان کرد خامه در سرانگشتان مشارالیہ حکم آہن در دست داؤد دارد یعنی خطے برنمط حلقہ ہاے زره داؤدی خوش می طرازند

واگر مضمونے سخت باشد بےساختہ حسب استعدادِ خویش چون مہرۂ موش مے پروازند فی الجملہ کامیابی را سزاوار از برگ و نوا رامیدوار

مراسلہ (۴۵)

از عہدۂ صدر مدرسی این مدرسہ کہ پیشدستی بر آن ناز ہا دارد و نیاز مندرا معذور دارند اگر ملازمان در نظر بلند پسندیدہ انگارند ازین دبستانم بصدر مدرسی مدرسۂ منصبداران باقتدار آن برگمارند و الا واگذارند کہ بدیگر سررشتۂ سرکاری امید واری بکنم جائزہ خدمت حال ہرکہ فرمان شود بدہم و روسے براہ دیگر بنہم زیادہ اعانت و عنایت کم مباد

مراسلہ (۴۶)

طلبۂ جماعتِ پنجم این مدرسہ دیوان فصاحت عنوان خواجہ حافظ رح را تا ردیف دال فرا رسیدند و از سخنان سادۂ آنجناب آئینہ دل را جلاے فراوان بخشیدند اکنون اگر در نظر بلند پسندیدہ نماید دیوان نظیری رح را سواد افزاے بینش این گروہ گردانم و از نواہاے بی نظیر بلبل نیشاپور این نظارگیان گلزار سخن را دماغی بسر خوشی معانی رنگین برسانم بو کہ ناظورہ پاسخ این گفتار در پردۂ انتظار نماند۔

مراسلہ (۴۷)

مراسلہ دفتر عالی محتوی بر استفسار ازین خاکسارِ بے سروسامان دجہ

درخواست تبدیل را از خدمت طالبہ برعہدۂ صدر مدرسی مدرسہ منصبداران
عزوردو ارزانی فرمود از آنجا کہ وجوہ طلب تبدیل از قلت اقتدار وغیرہ
برراے آن مظہر مہر کردگار زیادہ ازین خاکسار ہویداست ع کہ خواجہ
خود روش بندہ پروری داند پس گذارش آنچہ بے نیاز از نگارش نیاز مند
ست بہ پیشگاہ خدام یاور زمانہ نمودہ بہ تقاضاے عنایت مربیانہ
بر اقتدار و ماہوار عہدۂ حال بیفزایند و الا بہ بخشیدن خط ازادی
ازین عہدہ و سفارش عہدۂ دیگر فراخور احوال بر بندہ شکستہ
بال بخشایند کہ چاکری سرکاری ویژہ در حق مستحقان مایۂ ارجمندی
و کامگاری ست۔

مراسلہ (۴۸)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری باستدعاے رخصت پانزدہ
روزہ اتفاقی عریضہ کہ گذرانیدہ اند مع تختہ جات رخصت ملفوف
مشارالیہ نظر باشد ضرورت و کمتر یافتن این گونہ رخصت مستحق
آنند فرستادن عریضہ ایشان از جہت تعطیل امتحان و فراز بودن
دبستان و بسواد نیامدن تختہ ہا در پردۂ درنگ افتادہ۔

مراسلہ (۴۹)

مراسلۂ دفتر عالی محتوی بحکم تبدیل غلام حسین صاحب مدرس ریاضی

این مدرسہ بجائے میر اکبر علی صاحب مدرس ریاضی مدرسۂ تعلیم المعلمین عزورو دبخشید حسب الامر غلام حسین صاحب خرت بمدرسۂ تعلیم المعلمین کشید ند و میر سامان فضل و ہنر میر اکبر علی صاحب برجاے ایشان رسید ند۔

مراسلہ (۵۰)

حسب منشائے مراسلۂ اسمی صدر مدرس صاحب عربی محمد اشرف مدرس مدرسہ قندہار و سید نجابت علی مدرس مدرسہ تاورگیرہ را بشراکت مدرس صاحب صدر عربی در مراتب مقررۂ فارسی امتحان نمودہ شد مدرس قندہار شکر شکن امتحان کہ حکم تیر زدو بدرشتی دار دیدار گشتند و مدرس تاورگیرہ نیز بگیرائی سعی دامن کامیابی را گرفتند

مراسلہ (۵۱)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری یک قطعہ عریضہ کہ بدرخواست رخصت چار ماہہ خانگی بنا بر حج خانہ خدائی کہ جا نہاے پاکان عبا قافلہ طلب اوست گذرانیدہ اند ملفوف ہرچند سفرے دور و درشتے درازست اما بحکم حاکمی ست کہ بندگان را از سر نہادن بر خط فرمان او چارہ نیست چنانکہ میفرماید وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا اگر حکام مجازی نیز این درخواست

بار در پذیرند بمضمون اَلدَّالُ عَلَے الْخَیْرِ کَفَاعِلِہٖ مایۂ نیک سرانجامی و نکونامی دو جہان خواہد بود کار مولوی صاحب مشار الیہ را محمد عمر که از عمرے متعلم این مدرسہ و تلمیذ جماعت پنجم اند بعنوان عوضی سرانجام خواہند داد۔

مراسلہ (۵۲)

مراسلہ دفتر عالی مشعر بر حکم محکم اہتمام فارسی مدرسہ منصبداران بااین بندۂ احقر مع مراتب دیگر وارد رو دار جمندی و بافزایش منصبی تازہ سر بلندی بخشید حسب الامر فیض بہر کار ترقیم و تنظیم حاضری و تعلیم ریاضی بہ میر اکبر علی صاحب و تدریس فارسی بہ مولوی سراج الدین صاحب تعلق پذیر گردید ازآنجا که بیشتر منصبداران سرکار عالے بامنصب علمی کمتر سروکار داشته اند ناچار تعلیم ایشان را از درجۂ ابتدائی اول و دوم آغاز گردانیده شد فہرست کتب فارسی و ریاضی مجوزہ ترتیب تعلیم مدرسۂ منصبداران مع یک قطعہ مطلوبہ در بابت آن بلف ہذا گذرانیده مے آید۔

مراسلہ (۵۳)

رحیم الدین اشرف شاگرد مدرسۂ منصبداران از بیماری رشتہ پیچ و تاب گرفتار و بواماندگی پاے رفتار دستوری دو ہفته از خوستار

اند صداقت نامہ طبیب کہ حسب سررشتہ گذرانیدہ اند ملفوف۔

مراسلہ (۵۴)

یک قطعہ عریضہ سید محمدؐ وغیرہ منصبداران سرکار عالی بدرخواست قرار داد وقت مدرسہ خود شان از ساعت یازدہ بنابر ابعد مساکن ملفوف از آنجا کہ منصبداران مذکور بار محنت نکشیدہ وہنوز ذوق گرفتاری بخشیدہ اند ومعہذا دربارہ حاضر باشی ایشان سہل انگاری ملحوظ سرکار نیست اگر فراخیئے در وقت حاضری شان الیہم نظر بدوری منازل فرمودہ شود دور از مصلحت نخواہد بود آیندہ ہرچہ ارشاد۔

مراسلہ (۵۵)

یک قطعہ عریضہ مولوی سید سراج الدین صاحب مدرس چہارم این مدرسہ بدرخواست خدمت عوضی مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری مدرس سوم کہ برخصت خانگی چہار ماہ بہ حج خانہ خداے رفتہ اند ملفوف چون براستی استحقاق خدمت معلوبہ مولوی سید سراج الدین صاحب راست چشمداشت کہ چراغ مدعای ایشان نیز پرتو عنایت عالی از قبس حصول روشنی پذیرد واینکہ بدرخواست نمودن سید صاحب موصوف خدمت معلوبہ را ازین پیش چشم پوشی از حق شان رو دادہ امید کہ پس ازین بمعدلت سرکار حق بمرکز قرار گیرد اگر سید حسین صاحب

تلمیذ جماعت پنجم این مدرسہ بر عوضی مولوی سید سراج الدین صاحب نامزد شوند ہر آئینہ بدلسوزی تمام سرانجام این خدمت خواہند بخشید۔

مراسلہ (۵۶)

حسب تمنائے مراسلہ اسمی صدر مدرس صاحب عربی سید یعقوب علی را بشراکت مدرس صاحب صدر امتحان کردہ شد مشار الیہ در سواد فارسی چشمے بینا دارند و ترجمہ را بیشتر درست بینگارند جلاے خطشان چون خط یوسف طلعتان سرمہ فروش نگاہ بینندگان ست امید کہ بوے پیرہن مقصود کہ عبارت از برات رزق ست مشار الیہ را دیدہ روزگار روشن و بیت الحزن انتظار گلشن گردد۔

مراسلہ (۵۷)

مراسلہ دفتر عالی مع اشیاے ضروریہ این مدرسہ عز ورود بخشید اجناس مطلوبہ سواے بید ہا موصول و رسیدش ملفوف امید کہ بید ہاے نارسیدہ بعد ازین برسد کہ فہمایش پند آموزگاران تا از زبان بید نباشد در گوش طفلان باد است۔

مراسلہ (۵۸)

مراسلہ دفتر عالی باستطلاع اینکہ سید رحیم الدین منصبدار سررشتہ سورج پرتاب مشاہرہ یاب ہشتاد و ہشت روپیہ ہشت آنہ حالی تا حال بمدرسہ

خودشان حاضر آمده اندیا نه مع نقل مراسله دفتر تنخواه منصبداران دیوانی عزورود ارزانی داشت سید رحیم الدین الی الآن به مدرسه موصوفه نیامده اند خدا داند که اتکا بر مراحم ملازمان سرکاری دارند و یا از جفای فلک بیرحم ایشان را مانعی پیش آمده همچنین حاضری پنج کس دیگر از منصبداران در معرض شش و پنج است اطلاعنامه غیر حاضری شان که میر اکبر علی صاحب نوشته اند ملفوف ـ

مراسله (۵۹)

مراسله دفتر عالی مع سه تا صندوقچه چوبین آرایش و لبستان وصول گردید یکے ازان صندوقچه ها به میر اکبر علی صاحب و دومین به مولوی سید سراج الدین صاحب بنا بر استعمال مدرسه منصبداران داده شد و سوم دیگر که قفلش اندک شکستگی دارد بکار این شکسته آمد ـ

مراسله (۶۰)

تختهٔ حاضری اساتذه وغیره و تختهٔ ماهانه بابت آذر ماه الٰهی ۱۲۸۵ فصلی مع فهرست مطلوبه ضروری این مدرسه و مدرسه منصبداران سرکار عالی بلف هذا گذرانیده می آید ازآنجا که تحریر این تخته جات تخته بر سر اوقات مدرسان می شکند یعنے وقت تعلیم شان در سر تسوید آن میرود امید که بعنایت عالی هر ایک از تخته هائے مندرجه مطلوبه از مطبع سرکاری چاپ شده

چنانکہ بہ مدرسہ عربی رسیدہ باین مدرسہ نیز برسد و دکان تختہ نویسی آینده یک قلم تختہ بند شود دیگر چونکہ براے درجہ ابتدائی مدرسہ منصبداران از کتاب اول و دوم فارسی چارہ نیست ناچار درج مطلوبہ نمودہ شد امید کہ ترسیل ہر قدر نسخہ ازان صورت گیرد در رسیدن بر مطلوبات دیگر سبقت پذیرد۔

مراسلہ (۶۱)

مولوی محمد خواجہ صاحب مدرس این مدرسہ بنا بر داعیہ ضرورت عریضہ درخواست رخصت از بستم ذیقعدہ تا ہشتم ذیحجہ سنہ حال می گذرانند چون این خواجہ نیک کردار در آئین بندگی سرکار بصفت جانفشانی آراستہ و من ابتداے ملازمت تا بغایت ہیچگونہ دستور رئے نخواستہ اند امید کہ بعنایت عام سرکار از حصول رخصت خاص کامگار و مسرور وسرانجام خدمت شان را محمد عمر تلمیذ جماعت پنجم کہ مستعد اند مامور شوند عریضہ مشارالیہ مع تختہ ہاے رخصت رشتہ دوز مذاست۔

مراسلہ (۶۲)

مراسلہ دفتر عالی مشعر بر نبودن عریضہ درخواست رخصت مولوی محمد خواجہ صاحب در نورد مراسلہ این مدرسہ و درج نمودن قسم رخصت در عبارت آن عزورود ارزانی داشتہ دل را مایہ پریشانی شد ملازمان نیکو میدانند کہ از آغاز ماموری این نامہ سیاہ گاہے چنین نیفتادہ کہ

کاغذے از شکنج نامہ ویا حرفے از زبان خامہ برافتد بہر حال دوبارہ برجناح استعجال نقل عریضہ گم گشتہ و مراسلہ گذشتہ مع تختہ ہای مسترده رخصت گذرانیده می آید امید کہ مولوی محمد خواجہ صاحب بکرشمہ بندہ نوازیہاسے جناب از جواب آن برسروقت کامیاب شوند۔

مراسلہ (۶۳)

عریضہ میر وزیر علی منصبدار درپوزش غیر حاضری مدرسہ حسب الامر ملفوف ہذاست چون میر وزیر علی را بحکم اضطرار وزری ست اولین بار امید کہ چشم پوشی ازان ملحوظ نظر عنایت ملازمان باشد آیندہ سرکار مالک و مختار۔

مراسلہ (۶۴)

ترتیب تعلیم سہ سالہ برای مدرسہ منصبداران سرکار عالی مجوزہ این ہیچمدان و میر اکبر علی صاحب مدرس ریاضی و صدر مدرس صاحب عربی بلف ہذا گذرانیده مے شود ۔

یکرہ زرہ مہر برین نامہ نگاہے — تا کار دبستان بشود روی براہے
پاسخ این نامہ ہرچہ زودتر فراز آید — دلدادگان عالم نگرانی را دیدہ فروز آید

مراسلہ (۶۵)

شیخ کرامت اللہ صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ عریضہ درخواست

سہ ماہہ رخصت خاص کہ بسر کار عالی میگذرانند مع تختہ جات رخصت ملفوف دیراست کہ مشار الیہ از کربت غربت دلریش وایشان را در وطن کارے ضروری درپیش ست اگر از راہ غریب نوازی درخواست ایشان بکرامت قبول تلقی یابد دور نیست کار تعلیم مشار الیہ را محمد قادر علیخان شاگرد جماعت ششم این مدرسہ کہ در ریاضت کش و ماہر و بر اہتمام خدمت استاد قادر اند سرانجام خواہند داد۔

مراسلہ (۶۶)

مراسلہ دفتر عالی واقع سوم شہر حال معہ دہ شاخچہ بید کہ از مطلوبہ گذشتہ باقی ماندہ بود بارآور وصول گردید اطلاعاً گذارش رفت۔

مراسلہ (۶۷)

مراسلہ دفتر عالی معہ شش اسم منصبداران رشتہ دار غلام یسین خان بہادر مطابق فہرست رشتہ دوز عز ورود بخشید حسب الامر منصبداران مذکور را از بہر نشست و برخاست وگذاشتن اسلحہ او تاغ جداگانہ قرار دادہ شد باستانیان این دبستان چنین داستان می کنند کہ بنا بر پرخاشی کہ درپیشین زمان رفتہ بود دربارہ حربہ ہا بازخواست سرکاری بودہ است ایدون کہ دستوری سرکار دستاویز قطعی است تلامذہ را بستن سلاح منافی صلاح نخواہد بود۔

مراسلہ (۶۸)

درین موسم گوسفندکشان نمیدانم قصاب سپہر چہ بزگیری کردہ کہ باآنکہ بخشش سرکار بر جرگہ صدر مدرسان بسان عید قربان عام ست این مدرس ہنوز از ضحایاے عید اضحیٰ چون فرقہ برہمنان محروم الانعام ست نہ بران سرم کہ در سلخ دہر فربہی عیش را بسنجم آخر نہ چنان لاغرم کہ چون نگاہ قربانی بچشم اعتبار نگنجم زیادہ ع قربان در تو باد عید قربان ۔

مراسلہ (۶۹)

مراسلہ دفتر عالی واقع ۲۵ شہر حال در طلب فہرست مدرسانے کہ گوسفندان عید از سرکار نیافتہ اند عز ورود بخشید و بدریافت این نوید نمک خواران کہن را دوبارہ نشاط عید تازہ گردید ہرچند جرگہ این نمک پروردگان بدولت سرکار استطاعت آن دارند کہ ہر روزہ ران گوسپندی کباب بکنند اما عطاے سرکار را مزہ دیگرست و بدین انعام در نظر خاص و عام سر اعتبار شان از برہ چرخ فراتر ٭

فدویان را جان بقربان عنایت ہر دمی ست عید اضحاے محبان اللہ چہ رنگین عالمی ست

فہرست مطلوب ملفوف زیادہ گذارش رود ۔

مراسلہ (۷۰)

تختۂ حاضری اساتذہ وغیرہ مع تختۂ ماہانہ این مدرسہ بابت بہمن ماہ ۱۲۸۸ فصلی ملف ہذا ہست گذارش مییابد الا تختۂ حاضری منصبداران کہ گذرانیدنش وابستہ بہ جنبش دست وقلم میر اکبر علی صاحب است مطلوبہ ماہ گذشتہ ہنوز بدست حصول نشدہ امید کہ مشتے ازان مانند دستہ ہاے کاغذ وغیرہ کہ ناگزیر است ارزانی شود۔

مراسلہ (۱۷)

مراسلہ دفتر عالی مع نو قطعہ تختۂ مطبوعہ مطلوبہ بابت حاضری اساتذہ وماہانہ ورخصت کہ ہر یکے ازان چون تختۂ جوہری بنظر می آید تختہ از دکان وصول برداشت ای خوشا تختہ ہاے کہ تختہ نویسی را حکم تختہ سالخوردہ بخشیدہ نویسندہ را از تخت بند احتیاج وارہانیدہ تخت گیر ملک استغنا ساختہ ہمانا نہ تنہا این اوراق از قالب طبع برآمدہ کہ اوراق طبع را از قالب تشویش بیرون آوردہ منت این تختہ ہا تا بقاے لوح وقلم بر صفحہ دیدہ ودل این شکستہ رقم ثبت است وبس۔ قطعہ درخواست دوبارہ میر عبد العزیز صاحب منصبدار مدرس ریاضی این مدرسہ بابت طلب تتمہ مطلوبہ خود در نورد ہذا گذرانیدہ می آید۔ چشمداشت بعین عنایت عالی آنکہ مطلوبہ آن عزیز کہ چون منصبداران سرکار دیرینہ امید وار اند بعز حصول گراید۔

مراسلہ (۷۲)

سید محمد رحمت علی صاحب صدر مدرس مدرسہ اول السنہ ملکی کہ بسہ ماہہ رخصت خاص بوطن رفتہ بودند بعد اتمام رخصت حاضر مدرسہ گردیدند۔ و بخدمت مرجوعہ گرویدند۔

مراسلہ (۷۳).

مراسلہ دفتر عالی بہ جواب عرضداشت شیخ کرامت اللہ صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ متضمن اینکہ گرفتن رخصت بیماری بعد رخصت خاص حق رخصت خاص را باقی نمیگذارد مع نقل مراسلہ دفتر معتمد مدار المہام سرکار عالی عز ورود بخشید مدرس مشار الیہ تا لثا عرضداشتے می گذانند بالتماس اینکہ ملازمت شان متجاوز از سہ و نیم سال است و درین مدت علاوہ دو ماہہ رخصت بیماری ہمین یک و نیم ماہہ رخصت خاص یافتہ اند پس نظر برحمت سرکار عالے ہنوز استحقاق دستوری دو ماہ باقی ست اگر بپاس ضرورتی کہ دارند حق مشار الیہ کرامت شود عین عنایت باشد

مراسلہ (۷۴)

مولوی سید غلام محی الدین صاحب مدرس دوم این مدرسہ عرض الحالی کہ بامید پرورش سرکار یعنی اضافہ ماہوار گذرانیدہ اند ہمنورد مراسلہ ہذا گذرانیدہ می آید ازآنجا کہ موصی الیہ دراحیای مراسم جانفشانی چون نام

خویشیس علم و از قدریان دبستان دارالعلوم اند - اگر بکام بخشی های عنایت والا به مدعای خود برسند هم موجب قدرافزائی باستانیان و هم مایه نیکنامی آن امیدگاه خدمتیان خواهد بود -

مراسله (۷۵)

منجمله سه تا مراسله دیروزه این مدرسه یکی ثبته نشان ه که سهوا همین جا مانده بود امروز به معیت این معذرت نامه با صد پیچ و تاب تشویر بوالا خدمت سراپا توقیر میرسد گرد انفعالش از چهره حال بآستین افضال افشانده باد -

مراسله (۷۶)

برهنمونیٔ خداوند هادی علیم - تختهٔ هدایت تعلیم - دوباره سمت ترمیم یافته و همراه این مراسله به پیشگاه نظر اصلاح گرامی به چشمداشت منظوری شتافته زبان حالش باین زمزمه محو قال است ؎

آنانکه خاک را بنظر کیمیا کنند — آیا بود که گوشهٔ چشمی بما کنند

حسب الامر مطاع از صدر مدرس صاحب عربی تصرف درکتب تازی زبان رفته و در نامه هاے پارسی ازین هیچمدان - بدانست این بیریا - تخفیف یا ضیٰ وابسته بآن هاے عالم آراست - بالجمله ترتیب مرقوم که مدرسه دارالعلوم را درخورا ست زیاده برین کمی و بیشی برنتابد - و در معنی پسندیده همانست که طبع عالی دریابد -

مراسلہ (۷۷)

حسب منشاے مراسلہ دفتر عالی بسم اللہ خان زخم بمنصرمی محمد عزیز الدین صاحب مدرس اول مدرسہ چادرگھاٹ براے دو ماہ رفتہ بودند و مدت منصرمی ایشان اند کے بیش نماندہ کہ سپری شود۔ تلامذہ مشار الیہ بسمل زخم انتظار اند امید بجان بخشی ہاے عنایت والا آنکہ خان مذکور روشناگردان شان کہ حکم تفرق اتصال پیدا کردہ اند باز بہم برسند۔

مراسلہ (۷۸)

مراسلہ دفتر عالی باستفسار اینکہ نام محمد مہدی منصبدار در حاضری نامہ منصبداران مرسلہ این مدرس ثبت نیست حالانکہ در فہرست شی ودو اسم منصبدار مرسلہ آن دفتر داخل بودہ است عز ورود بخشید مرجع الانا ما ہرچہ نامبردہ را مکرراً درین دبستان سراغ گرفتیم نہ اسم موسی الیہ در نقل فہرست سمت اندراج دارد و نہ مسماے چون فاعل فعل مجہول بدین نام نشان پیدا ے وارد خدا داند در کتابت نام تصحیفی راہ یافتہ یا محمد مہدی راہ مدرسہ راہنوز ندانستہ اند واللہ اعلم۔

مراسلہ (۷۹)

حسب الحکم مراسلہ دفتر عالی مولوی سید غلام محی الدین صاحب مدرس دوم این مدرسہ چار تا نقل صداقت نامہ جات خود را ہمنورد ہذا پیشکش ملاحظہ

جناب والا می کنند و گذارش میدهند - که بمضمون ع ما العجز ہی سوائك
معتمدی تکیه برین اسناد پارها نیست بلکه ع اتکا بر عنایت والا است

مراسله (۸۰)

مہتمم صاحب تنخواه اهل منصب سید عین الدین را بمدرسه منصبداران میخوانند
و مشار الیه بودن خود را درین مدرسه فرض عین میدانند چه دیرینه شاگردی
شان دار العلوم را از مقوله عیان ست دفارغ از بیان اگر باشارت والا
تلمذ مشار الیه همدرین دبستان تعین پذیر شود عین عنایت باشد عریضه نامبرده
جهت معاینه ملفوف است و در پرده باین زمزمه مصروف ؎
فرما اشارتے که دو چشم امیدوار بر گوشه هاے آن خم ابرو نهاده ایم

مراسله (۸۱)

مراسله دفتر عالی مع رساله مساحت و واقعات هند و نقشه هند منجمله مطلوبات
میر عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسه عز ورود بخشید و هر سه
مطلوبه مرسله به طالبش رسانیده شد اطلاعاً گذارش رفت -

مراسله (۸۲)

مراسله دفتر عالی متضمن اینکه از روی تخته حاضری رقم وضوح پذیرفته که
سید رحمت علی صاحب صدر مدرس مدرسه السنه ملکی بتاریخ بست و پنجم
شهر رمضان المبارک ۱۲۹۲ هجری بر رخصت خاص رخت سفر بستند و از

مراسلہ این مدرس نمی کشاید کہ نامبردہ بکدام تاریخ حاضر مدرسہ گشتند غور و
بخشید حقیقت الامر این ست کہ رخصت سہ ماہہ مشار الیہ من ابتداے
پنجم ماہ شوال ۱۲۹۲ ہجری لغایت پنجم ماہ محرم ۱۲۹۳ ہجری بودہ است
چون از پنجم شہر صدر تا دہم آن دبستان بتعطیل عشرہ شریف فراز بودہ
لاجرم در یازدہم محرم کہ در مدرسہ باز شد میر صاحب موصوف بر سر وقت حاضر
آمدند و بتاریخ بست و پنجم شہر رمضان المبارک یک ہفتہ رخصت بیماری
را کہ ازین صدر مدرس حاصل کردہ بودند این رخصت شامل و متصل آن
رخصت نبودہ است حسب الایما تختہ حاضری بعد درج کیفیت با مراسلہ
ہذا واپس۔

مراسلہ (۸۳)

تختہ حاضری اساتذہ و تختہ ماہانہ این مدرسہ بابت فروردین ماہ الٰہی ۱۲۸۵
فصلی مع سہ تا تختہ حاضری مدرسہ منصبداران بابت بہمن و اسفندار و فروردین
سنہ الیہ و یک قطعہ فرد مطلوبہ ہر دو مدرسہ ہنوز در ہذا سمت گذارش
نیابد دیرے سخت کہ در آمدن تختہ منصبداران رفتہ نہ از ان بود کہ این
مدرس کار را سست گرفتہ بلکہ مایہ درنگ کمی فرصت میر اکبر علی صاحب و بسیارے
ناجہاے منصبداران و بہم نگاشتن بیست تا تختہ گذشتہ روزگاران بود۔

مراسلہ (۸۴)

رای جوگل کشور تلمیذ جماعت پنجم این مدرسه عریضه که برای تمغاسے امتحان و غیره مراتب می گذرانند بمنورد مراسله ہذا گذرانیده می آید ازان روکه نزد این بیریارای مذکور ظاہر ادر دعوی خویش راستی گرای ہستند اگر رای صواب آرای گرامی معروضه شان را بپیرایه التفات ارزانی داشته مشار الیه را ہمچو دیگر ہرایا کامروا گرداند از راه ورسم عنایت پیرائی چه دور -

مراسله (۸۵)

یک قطعه عریضه مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری که از غرض رای ہیت الله بدرخواست رخصت یک ماه دیگر فرستاده اند به پیشگاه عنایت گزین ہمنورد این میرسد ازانجا که خاصه سفر است که رشته کوتاه عمرش بہ بیچ و تاب حوادث دراز می شود اگر نظر بدوری این راه درخواست مشار الیه را درپذیرند دور نیست

مراسله (۸۶)

دیراست که تمناسے مراسله آن محکمه درباب امتحان محمد سالار درخواست گذار منصرمی مدرسی تعلقه صادر شده اما بسبب رخصت دو ہفته صدر مدرس صاحب عربی وازان پس تنگی وقت صبح و فراخی مشاغل و پایان کارنا خوشی مزاج مدرس صاحب ممدوح قابوی امتحان دست نمیداد تا آنکه بعد چندین انتظار ناچار خودم تنہا بلا شراکت صدر مدرس صاحب عربی مومی الیه را در مراتب مقرره فارسی امتحان نموده آنچه حقیقت الامر است بازمینمایم که محمد سالار ہر چند در عالم

بیدست و پائی سر آمد و اماندگانند اما در چالاکی و محنت کشی قافله سالار اینانند فی الجمله استعدادے در کتب ابتدائیه فارسی دارند و خط و عبارتے بقدر سواد خود مینگارند ازآنجا که بنده تنها ممتحن بوده ام بنا بر رفع تهمت ترجمه نگاشته مومی الیه را بجنس ملفوف هذا نموده ام آینده اختیار بدست آن برگزیده اختیار۔

مراسله (۸۷)

فراش مدرسه فارسی را جاروب فرسوده است و آن خاکسار چون فرسوده جاروبی بصد زبان در خروش و هر خروشش نیوشندگان را سامعه خراش بوده است خرده دو آنه برائے خریدن جاروے نو این کهن خدمت را ازرا نی باد و غبارے ازین رهگذر بر خاطر وقت کارگذاران آن دفتر ننشیند

مراسله (۸۸)

عریضه تلامذه وظیفه خواره جماعت چهارم مدرسه درخواست سی روپیه رقم پیشینه با هشتاد روپیه رقم پسینه وظایف من تاریخ منظوری سابق و لاحق ممهور دهذا سمت گذارش بیابد اگر معروضه شان را برات منظوری دست دهد هر آئینه وظیفه خواران مذکور موظف دعائے سرکار فیض گنجور خواهند بود۔

مراسله (۸۹)

اشیای مطلوبه این مدرسه منصبداران بابت فروردی ماه الهی ۱۲۸۵ فصلی

ازان دفتر رسید رسید حضور دا این میرسد۔

مراسلہ (۹۰)

تختہ حاضری اساتذہ و تختہ ماہانہ این مدرسہ بابت اردی بہشت ۱۲۸۵ فصلی و تختہ حاضری مدرسہ منصبداران بابت ماہ مذکور سنہ الیہ مع یک قطعہ فرد مطلوبہ ہردو مدرسہ حضور دہذا سمت ابلاغ مییابد علت دیر رسی این تختہ ہا علالت مزاج نیازمند بودہ است کہ از چندگاہ اوراق حال این سیاہ نامہ را پریشان دارد۔

مراسلہ (۹۱)

بسم اللہ خان صاحب مدرس مدرسہ بیمار اند و از بستم ماہ گذشتہ در نیامدن بمدرسہ ناچار رقعہ مشار الیہ مورخہ تاریخ صدر در اظہار حال بیماری خود مع صداقت نامہ ڈاکٹر مرزا محمد نصیر و دو تا تختہ رخصت ملفوف و اینکہ طبیب مذکور مدت رخصت را در صداقت نامہ تعین ننمودہ نظر بحالت مریض بودہ باشد فعل الحکیم لا یخلو عن الحکمۃ آیندہ اختیار بدست آن برگزیدہ اختیار۔

مراسلہ (۹۲)

موی سید عبد الحی صاحب بخاری کہ از تاریخ دہم دے ماہ الٰہی ۱۲۸۵ فصلی بر رخصت پنج ماہ بزیارت خانہ خدائی کہ داغ بندگیش جبہہ افروز

مہر و ماہ ست رفتہ بودند پس از احراز سعادت بمساعدت اختر طالع بتاریخ
ہشتم خورداد ماہ الہی بر سر نوکری خود حاضر آمدند -

مراسلہ (۹۳)

مراسلہ دفتر گرامی در خصوص گرفتن اظہار میرداور علی تلمیذ مدرسہ منصبداران
بابت برخاستن نامبردہ با حکیم مرزا محمد نصیر صاحب مع نقل مراسلہ دفتر دواخانہ
محکمہ جات سرکار عالی ثبتہ ۱۹ سال واقع ششم شہر حال ہدایت ورود
بخشید میرداور علی کہ در رخصت بیماری ہستند با آنکہ ایشان را بیہم
طلب رفتہ بدادریگاہ اظہار نتوانستند آمد چہ از رنج رشتہ احوال مشار الیہ
تارومار ست و عذر نیامدن ایشان چون پای رفتار ایشان لنگ نیست
ہمین کہ نامبردہ از بستر بیماری پاشدہ بمدرسہ می آیند اظہار با جراحسب
سررشتہ گرفتہ فرستادہ می شود -

مراسلہ (۹۴)

منصبداران مدرسہ سرکار عالی عریضہ کہ بدر خواست رخصت ایام گرما بہ پیشگاہ
خدام جناب صدر المہام و جناب مدار المہام سرکار عالی دام اقبالہما می گذرانند
ہمنو و ہذا گذرانیدہ می آید چون گرمی این موسم مانند آفتاب در نیمروز
پیدا و کار تعلم و تعلیم سخت ترین کارہاست و از ہمین جاست کہ دانایان فرنگ
در تمام قلمرو خویش آسایش دل و دماغ طلبہ را تعطیلات سالانہ مدارس

افزون تر از تعطیلات دیگر علاقہ جات نہادہ اند نظر برین وجوہ اگر آن
ہر دو خورشید سپہر مکرمت و اعتلا بحکم ذرہ پروری ہا درخواست دعاگویان
خود را در پذیرند جا دارد کہ از جانگدازی ہاے ماہ خورداد طلبہ را دا از لب دود
از نہاد برخاست -

مراسلہ (۶۵)

مراسلہ آن گرامی دفتر مشتمل بامر ترسیل درخواست بسم اللہ خان مدرس این
مدرسہ بر کاغذ مختوم و تعین مدت در خانہ دہم تختہ رخصت وغیرہ مراتب ہدایت
ورود بخشید حسب الامر مطاع معروضہ خان مشار الیہ مرقوم بر کاغذ مختوم مع
صداقت نامہ سابق و لاحق حکیم میرزا محمد نصیر صاحب و دو تا تختہ رخصت ہمنورد
ہذا بخدمت میرسد از آنجا کہ تعین مدت بیماری موقوف برراے طبیب میباشد
و طبیب آنرا از مذہب قلمی فرمودہ لا علاج در دہمین خانہ تختہ جات سابق رخصت
بلا تعین بقید قلم رفتہ بود -

مراسلہ (۹۶)

حسب منشاء مراسلہ آن گرامی دفتر فہرست مطلوبہ این مدرسہ وغیرہ بقید تعداد
بعضی اشیا و تخفیف صندوقچہ ہا و تبدیل دوات بلورین بہ چینی قلمی گردیدہ
ہمنورد ہذا بخدمت میرسد ضرورت کاغذ از چیز تحریر بیرون است امید کہ
اندرون یک دو روز برسد و منجملہ اشیاے مرقومہ رقم دو چیز یعنے صراحی

وآفتابه گلی که بعنوان مبادله از مولوی محمد خواجه صاحب گرفته خرید شده بود فرستاده آید تا به مولوی صاحب نامبرده که هنگام احتیاج بدستگردان دستگیری کرده بودند داده آید۔

مراسله (۹۷)

میرو اور علی تلمیذ مدرسه منصبداران که اطلاع از پا افتادگی ایشان برنج رشته حسب مراسله ثبته نشان ۲۷ واقع ۱۶ شهر روان ازین جانب رفته بود دیروز سررشته اتفاقی بدست آورده بیامردی سواری خود را تا بمدرسه رسانیدند لاجرم حسب مضمون مراسله آن دفتر اظهار پرخاش مشارالیه با حکیم میرزا محمد نصیر صاحب در حضور دوتا استاد مدرسه منصبداران بدست مولوی سید سراج الدین صاحب نویسانیده همنورد هذا بدادوریگاه آن محکمه رسانیده می آید داور آسمان داند که معامله دعوی تیغ برجگر چاک قطعاً از جانب کیست آینده هرچه فرمان خسروان باشد برعالم دل و جان روان باشد۔

مراسله (۹۸)

یکی از چپراسیان این مدرسه که بمذهب او ادای قرض فرض کفایه است وام ها از بعضی اساتذه بضمانداری بعضی می ستاند و برسر وعده بلاوعید نمیرساند و دیگرسے که بدریوزه گری طاق ست بردرخانه بعضی مدرسان

رفتہ بنام مدرسی دیگروام بدست می آرد و بے اندیشہ کیف وکم بہہاے مشکین کالاے افیون می سپارد فراش مدرسہ بسکہ سادہ لوح افتادہ میز وکرسی را از وغباریکہ دردل است از چہرہ نمایان ست یعنی چنانکہ باید بحال اینہا وانمیرسد خاکروب بے ادب کہ میخواہد مدرسہ را ادب خانہ سازد نان حرام میخورد و خود را حلال خور نام می نہد سقا ہم کم از اہل کوفہ نیست اینقدرہست کہ کوفیان مومنان را از دادن آب گوارا می کشتند و این از دادن آب ناگوار می کشد وبعض ازینہا کہ از عہد صبا با بخت خویش باہم برآمدہ اند ہنگام نوکری درخواب راحت میباشند چندانکہ درکار این نابکاران اندیشیدیم چارہ جز این ندیدم کہ ایماے از طرف گرامی بہ لالہ ہیرا گیر صاحب بشود تا تنخواہ ایشان را درزمان آیندہ بعد استفسار حال ازین مدرس و یا مددگار اول بخش نمودہ باشند تا بدانند کہ پاداش کردار ناشایستہ شان در دست ماست ۔

مراسلہ (۸۹)

شیخ کرامت صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ کہ برخصت خاص دو ماہ من تاریخ بست ویکم فروردین ۱۲۸۵ فصلی بوطن رفتہ بودند بتاریخ سوم تیرماہ سنہ صدربرسر نوکری خود حاضر آمدند بحساب تعداد مدت آمدن مشارالیہ را چہاردہ روز بر میعاد رخصت دیر کشید مشارالیہ عریضہ مشعر

بہ مستحق بودن خویش حسب دستور العمل رخصت یکماہ دیگر را و التماس محسوب فرمودن ایام غیر حاضری دران بلف ہذا میگذرانند چشمداشت کہ بلحاظ مناسب ملحوظ گردد۔

مراسلہ (۱۰۰)

تختہ حاضری اساتذہ و تختہ ماہانہ این مدرسہ بابت ماہ خورداد ۱۳۸۵ فصلی مع تختہ حاضری مدرسہ منصبداران و یک قطعہ فہرست مطلوبہ ہردو مدرسہ بابت ماہ مذکور سنہ الیہ ہمنورد ہذا بخدمت میرسد چشمداشت کہ بعد ملاحظہ تختہ حاضری درکار بعضے حضرات کہ رخصت را ازان ترازترہ بقلۃ الحمقا درین معمورہ گرفتہ اند ہدایتے رود تا بگمان سود ازین سود ازیانے نکنند۔

مراسلہ (۱۰۱)

حسب منشا، مراسلہ آن دفتر امتحان منشی رحیم بخش صاحب درکتب فارسیہ مدارس تعلقات گرفتہ بازنمودہ می آید کہ منشی رحیم بخش را بخشی از نوشت و خواند دادہ اند خط ایشان خوب و ترجمہ ازان خوبتر سوادخوانی دلچسپ خوش بیانی مرغوبتر امید کہ براحم سرکاری بسرکاری مامور و بکشایش کار فروبستہ مسرور شوند۔

مراسلہ (۱۰۲)

تختہ جماعت بندی امسالہ این مدرسہ لمداخلت رائے این مدرس مرتب

شده است حالانکه چندین مرتبه حکم جهان آرائے جناب معتمد تعلیمات درباب ترتیب این تخته باتفاق آراپیرایه صدور یافته منشاء این اختلاف که از صدر مدرس صاحب عربی بظهور آمده خدا داند حسب رائے وجیه خود ایشان بوده است یا بایمائے بعضے صلاح اندیشان بهرکیف صدر مدرس صاحب عربی اختیار کار خود که جوابدهی آن برذمه ایشان است در دست خود دارند امّا تصرف در علاقه فارسی و در ربودن اختیار از قبضه صدر مدرس آن علاقه ندانم بحکم کدام دستور روامی پندارند از آنجا که این زمانه زمان هدایت است نه وقت عنایت امید که ایمائے از طرف ملازمان گرامی بصدر مدرس صاحب منصرم عربی جهت وانمودن تخته باین مدرس و واگذاشتن امر فارسی برائے من هیچمدان که جوابده آنم بشود تا فتنه مخالفت چون بخت اهل فتنه در خواب رود زیاده سایه هدایت پاینده باد -

مراسله ۱۰۳

مراسله گرامی مع تخته تقسیم اوقات مدرسه دار العلوم بنا بر معاینه این جهول ظلوم چون بار امانت که از بارگاه صمدی بر سر آدم خاکی فرود آمده گران سنگی ورود آورد حضرت من تخته مرسله که در واقع نخبه فکر سلیم است شرح بعضے مراتب آن موقوف بر تخته جدیده هدایت تعلیم است امید که این تخته را نیز جهت تلویح آن تخته ابلاغ نمایند و چون تخته اوقات پیش از وقت مندرس

شده و شایسته آن نمانده که رقمی بران توان زد لاجرم پرچه های متفرقه تقسیم اوقات این مدرسه را که نگاشته دست و قلم مرتب آن است همراه تختهٔ هدایت تعلیم ترسیل فرمایند تا لے خویش را پیرامن حواشی آن برطرازم۔

مراسله (۱۰۴)

جهت اطلاع صدرمدرس صاحب منصرم مدرسه عربی بلده بگذارش نیاز و نگارش ایجاز می درآید که اصل ہدایت نامہ تعلیم مدارس سرکاری بانسلاک کارنامہ نکوکرداری یعنی مراسله کرامت عنوان بہ نشان ۱۴۱ واقع ۸ شہر روان که ہم بقول آن معلی جناب تختہ مشق ذوی الابصار و اولی الالباب بوده است آبے تازه بروے کار ورود آورد چون بمضمون این مثل ع مترس از بلائے که شب درمیان ست کشاد مدرسه را یک شب باقی مانده لاجرم با دل شاد چشم آن دارم که صبح از یمن دیدار مهر آثار گرامی فتح الباب کارہا بر اثر آن کشایش صورت بندد۔

مراسله (۱۰۵)

مراسله آن گرامی دفتر مشعر باستطلاع از راے احقر درباره تختہ تقسیم اوقات مرتبہ سید رحمت علی صاحب مرسلہ صدرمدرس صاحب منصرم عربی این مدرسه ہدایت ورود بخشید حسب فرمان واجب الاذعان تختہ تقسیم اوقات را که عند التغییر صورتے نو گرفته و مولوی محمد خواجه صاحب مدرس اول

برائے این احقر البرایا بلکہ باتفاق آرا آنرا بطراز تحریر دادہ اند بہ چشم داشت نظر اصلاح مع اصل تختہ مرتبہ میر صاحب مومی الیہ ہمنوردنامہ گذرانیدہ می آید اگر رائے گرامی پیرایہ قبولش بخشد ہمانا میتوان گفت کہ این نقش رانا ہی بجائے و روئے بصواب بستہ ست وگرنہ در دیدہ بصیرت نقشے بر آب و نمایش موجہ سراب بستہ ست شرم ہیچدانی آبیکہ از عرق ریزی بروی کار آوردہ مایہ شست وشوئی گرد خجالت از صفحۂ رخسار این تختہ باد -

مراسلہ (۱۰۶)

مراسلہ آن گرامی دفتر محتوی بربانہ پرس از اساتذہ این مدرسہ و برخی تلامذہ مدرسہ منصبداران دربارہ دیررسی ہا بدبستان ہدایت ورود بخشید نرسیدن مشار الیہم بمدرسہ بر سر وقت از روی حاضری نامہ ہا پیدا و باز خواست این قصور از طرف ملازمان ہدایت گنجور بر جاست نبست وبست چنین پیرایہ روی را رائے کہ باندیشہ این پیرایہ روی دادہ آ کہ مراسلہ دیگر از ان گرامی دفتر بہ تعین اسما سمت ورود پذیرد تا بوا نمودن آن مراسلہ روئے خطاب باصحاب دیر رس آوردہ بہ طلب جواب تحریری از مشار الیہم کردہ آنچہ از معاذیر نگارش کنند در آن حضرت پوزش پذیر گزارش دادہ آید حسب الارشاد بہ میر مومن علی وغیرہ منصبداران درخصوص دیررسی مدرسہ بتوسط میر اکبر علی صاحب ہدایت رفت -

مراسلہ (۱۰۷)

حسب منشاء مراسلہ آن گرامی دفتر در استعلام وجہ تعویق بہ ترسیل تختہ ترقی تعلیم بعرض اعلام می درآید کہ بواسطہ آنکہ تختہ جات مطلوبہ ترقی تعلیم مطابق ہدایت تعلیم قدیم بودہ مایہ تنزل فہم وتجہیل اساتذہ فہیم شدیعنے مکرراً درنگاشتن آن بیراسہ روی رُوی داد ناچار فرستادنش بہ حیز تراخی افتاد باین حال تختہ کلیتہ ملفوفہ کہ صورت تختہ مشق اطفال دارد بہ چشمداشت نظر اصلاح میرسد امید کہ بلطف ملازمان ہدایت گنجور نقشی مطبوع تازہ بجلوسے پنجمین خانہ تختہ از نام کتب بر صفحہ ظہور آید۔

مراسلہ (۱۰۸)

میر اکبر علی صاحب مدرس ریاضی مدرسہ منصبداران بحسب اتفاق پانزدہ روزہ رخصت اتفاقی راخواستگار اند امید کہ آن امیدگاہ اکابر درپذیرندش کار میر صاحب موصوف را میر عبدالعزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ سرانجام وکار ایشان را یکی از طلبہ جماعت پنجم انصرام خواہند داد عریضہ درخواست مع تختہ جات رخصت ملفوف۔

مراسلہ (۱۰۹)

محمد عبدالقادر صاحب معلم خطاطی این مدرسہ کہ بتقاضاے پیری دندان خرد ایشان درد میکند یعنی نزلہ راحریف آب دندان گشتہ باماس چک وچانہ نگیر

سرافگنده و دندان طمع از آسایش برکنده یا باشند ده روزه دستوری تجویزی را بدست آویز صداقتنامه طبیب دندان داشته اند درازی دندان التماس کوتاهی قبول مبنیاد درخواست باصداقتنامه ملفوف۔

مراسله (۱۱۰)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری بنابرادای رسم تسمیه حبیبه درخواست رخصت خاص یک ماه میگذرانند انصرام خدمت مولوی صاحب موصوف از بعضے اساتذه درساعات خالی صورت پذیر آئینه خیال ست ونیز محمد قادر علیخان تلمیذ جماعة پنجم که درفارسی وریاضی مستعداند سرانجام این خدمت را مستعداند التماس معزی الیه بلحاظ مناسب ملحوظ باد عریضه درخواست معه تختہ جات رخصت ملفوف۔

مراسله (۱۱۱)

مراسله آن دفتر واقع هفدهم ماه گذشته مع اشیای مطلوبه این مدرسه بابته تیرماه الهی ۱۲۸۵ فصلی بهنجاریکه مطلوب از درطالب فراز آید بسر وقت احتیاج رسید ورسید چیزهاے رسیده هنوز داین میرسد۔

مراسله (۱۱۲)

مراسله صادره آن صدر دفتر در استطلاع اوقات خالیه مدرسان دارالعلوم جهت منصرمی مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری ومنظوری رخصت شان از درهٔ

لطف و احسان بسان آیہ رحمت کہ در شان صداقت کیشان فرود آید نزول ہدایت بسامان آورد حسب الامر فہرست اسامی اساتذہ ملفوف اگر بفرمان اینکہ صدر نشینان انجمن حکومت و ناز نیاز مندان خود را می نوازند درخواست مشار الیہ بنظر بضرورت منظور شود ہر آئینہ مولوی عبد الحی صاحب ہرچہ زود تر ہمپائے آرزو بجی خویش رفتہ با حیائے رسم تسمیہ فرزند خویش دعا گوی عمر و دولت خداوند خواہند بود۔

مراسلہ (۱۱۳)

مراسلہ صادرہ آن صدر دفتر مع قطعہ سند مدرسہ تعلیم المعلمین نامزد میر عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ عز صدور بخشید حسب الامر سند مصدر الذکر کہ کارنامہ اعزاز و طغرائے عزیزی مصر امتیازش توان خواند بہ میر معزی الیہ رسانیدہ شد۔

مراسلہ (۱۱۴)

قطعہ درخواست مدرسین این مدرسہ درباب یازدہ کتاب مجلد مجدول حسب نقشہ منسلکہ مع لوازم آن از دوات و قلم و قلمتراش و قلمدان ہا ملفوف ندا ست آرے بجہت ہریک مدرس کتابے ازین قسم در کار نوشتن و نگاہداشتن آنرا ازچار چیز مطلوب دیگر نیز ناچار است امید کہ مطلوبہ بآن زودی کہ طالب طلب را بہ پایہ از در حصول در آید تا کار حاضری طلبہ یکروبی شدہ صورت

حسن انتظام از پردہ خمول چہرہ نماید۔

مراسلہ (۱۱۵)

عریضہ قادر علیخان تلمیذ جماعۃ پنجم این مدرسہ در استحقاق خود تنخواہ چہاردہ روزہ غیر حاضری شیخ کرامت اللہ صاحب راکہ زاید بر ایام رخصت شان بودہ بوجہ منصرمی ہومی الیہ ہنوز دنہا گذرانیدہ وسفارشے درین خصوص نارواندیدہ گزارش دادہ می آید کہ ہرگاہ تنخواہ ایام غیر حاضری غلام حسین صاحب مدرس سابق ریاضی بہ کرم خان تلمیذ این مدرسہ لطف شدہ بود اگر دربارہ قادر علیخان نیز کہ حتی المقدور در منصرمی اوستاد خویش کوشیدہ اند مراعات مثل این کرامت ملحوظ شود دور از عنایت نبود۔

مراسلہ (۱۱۶)

تدریس جغرافیہ جماعۃ پنجم کہ تعلق بہ میر عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی دارد در حیز التواست عذر نبودن کرہ زمین ونقشہ جات را میر معزی الیہ بزبان میرانند وقطعہ درخواستی درین خصوص ہنوز دنہا میگزرانند امید کہ گوی زمین بسرعت دور خود معہ نقشہ جات از پیشگاہ عنایت دررسد تا آغاز درس جغرافیہ بنقشی دلپذیر صورت بندد۔

مراسلہ (۱۱۷)

تختہ حاضری اساتذہ وغیرہ مع تختہ ماہانہ این مدرسہ بابت امرداد ماہ الٰہی

۱۲ شہر ۵ افصلی و فرد مطلوبہ ماہ حال بلف ہذا سمت گزارش مییابد الا تختہ حاضری منصبداران کہ گزرانیدنش وابستہ بہ تحریک زبان متانت بنیان میر اکبر علی صاحب است -

مراسلہ (۱۱۸)

تختہ حاضری منصبداران کہ با دیگر تختہ جات این دبستان بروقت نتوانست رسید اینک دون ہمنوردہا بہ منصب رسیدن دران انجمن میرسد و برا ثر آن کہ ماہ حال را ورق نوردیدہ میشود تختہ ترقی تعلیم نیز ہمپای تختہ ترقی مدرسہ عربی اوج گرای نظرگاہ قبول ورخت افکن سر منزل وصول میگردد. بر لوح ضمیر صفا تخمیر لایح است کہ انتظار رسیدن تختہ ہای تازہ مطبوع کہ منظوری درخواست آن زبانی شدہ بود میداشتیم ورنگی کہ در فرستادن تختہ ازین سوی رفتہ ازین روی رفتہ -

مراسلہ (۱۱۹)

مراسلہ آن دفتر مشعر و مستشعر باینکہ درحین دو ماہہ رخصت شیخ کرامت اللہ بر سر منصر می خدمت شان از روی مثل محمد عبد الحق مامور بودہ اند نہ محمد قادر علیخان برین تقدیر درخواست قادر علیخان تنخواہ زمان غیر حاضری شیخ مذکور را از چیست ہدایت و رود ارزانی داشت محمد قادر علیخان بعد معاینہ این جواب ملتمسہ دیگر بامید ملاحظہ جناب ہمنوردہا میگذرانند و درین بارہ لحاظ مناسب را بدیدہ دل نگرانند

مراسله (۱۲۰)

مراسله دفتر عالی بپاسخ درخواست میر عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسه برای عطای نقشه جات ممالک وغیره نقش پرداز لوح ورود و یک قطعه نقشه قلمرو سرکار عالی نیز مصحوب مراسله صدطراز صفحه وصول گردید۔

مراسله (۱۲۱)

بنده در رخصت بیماری خود شنیدم که مدرسه منصبداران از دار العلوم به مدرسه کلان انگریزی نقل میشود و گوینده میگفت که این انقلاب بجرم بے انتظامی حاضری ست از صدق و کذب این خبر خبر ندارم اگر راست است خود درآن معذورم که بند و بست حاضری باختیار این صدر مدرس بی اقتدار نبوده است و همانا راست نباشد چه انتظام حاضری کاری نیست که از برای آن مدرسه را از جهانی بجهان دیگر برند اگر به میر اکبر علی صاحب حاضری نویس فرمان رفتی هر آئینه اهتمام این معنی نیکوتر از آنچه در دل است صورت گرفتی مگر درین ضمن پیشنهاد رای صواب اندیش مصلحتی دیگر است که دیگران آنرا ندانند چشمداشت که از کنه این مقدمه ایما رود تا عاصی را گنهی در نگه مردم نبود۔

مراسله (۱۲۲)

مراسله دفتر عالی مشعر بارسال مطلوبه این مدرسه سوای کتب حاضری و قلم آهنین و دوات و صندوقچه ها رونمای شاهد طلب گردید از آنجا که اشیای مراسله در

یک وقت بمعرض وصول نپیوسته فرستادن رسید بروقت صورت نه بسته امید که آینده اینگونه چیزها مصحوب ہم فرارسد تا رسیدن رسید چون کار بے نوایان بانتظار نکشد قبض الوصول چیزہاے موصول ملفوف است۔

مراسلہ (۱۲۳)

عریضہ محمد عبد الفاد منصبدار متضمن درخواست سہ ماہہ رخصت ملفوف است ہرچند صداقتنامہ طبیب باین عریضہ منسلک نیست مگر زبانی میر اکبر علی صاحب حالی شد کہ مشار الیہ را علاوہ آشوب چشم چشم امید باشوب زمانہ رمدی دارد اگر نظر ترحم بحال ایشان نمودہ رخصت ارزانی فرمودہ شود عین عنایت باشد۔

مراسلہ (۱۲۴)

مراسلہ آن صدر دفتر مع اوراق تقویم امسال شرف افزای صدور گردید و مدرسہ را بیت الشرف گردانید حبذا تقویمی کہ معنی احسن تقویم گویا صورت حال اوست و غیرت معشوق چاردہ سالہ حساب یک سال او آسمان ہرچند نقد نجوم بہ بیعانگی آرد ہنوز قیمت این تقویم راراست کردن نیارد کلک خیال اگر تا یک سال ستایش آن نگارد سال آیندہ ستایش نامہ را پیرخرد تقویم پارینہ انگارد ناچار از مدح نگاری مشتغلیم و بدعاگوئی و سپاسگزاری مائل خداوندا درازایچہ عمر سرکار نیم دقیقہ بلکہ پارۂ کمترک از نیم بجناب

صد کتاب تقویم باد -

مراسله (۱۲۵)

عرضداشت طلبہ جماعتہ چہارم این مدرسہ در طلب بقایاے وظایف از تاریخ منظوری سابق و لاحق ملفوف از انجاکہ این وظیفہ خواران دود چراغ خوردہ سرگرم اکتساب علم میباشند اگر ایشان را از روز منظوری بہ سعی رو پیہ برخوردار بخشند بسی ممنون عنایت بودہ وظیفہ سپاس گزاری سرکار با وظیفہ ماہوار مقرون خواہند نمود -

مراسلہ (۱۲۶)

دیروز مدرسہ منصبداران از دار العلوم بہ مدرسہ کلان انگریزی رفت و خاشاک تشویش را از گوشہ خاطر صدر مدرسان این مدرسہ رفت و اسباب خود را مع شی زاید با خود برد دلہا بحسن تدبیر گرامی ناز کرد کہ سرمایہ رنج بحصول را کہ عبارت از منتظمی آن مدرسہ است از سرما باز کرد میر اکبر علی صاحب مدرس ریاضی ہم ہمراہ منصبداران بہ توقع حسن مآل بآن روضہ آمال پیوستند و مولوی سید سراج الدین صاحب نیز چراغ امیدواری برکردہ بدلبستگی دست حمایت والا بار رفاقت شان بستند اگر زین پس گوشہ خاطر میر موصوف گلشن و دیدہ تمنای سید مشار الیہ روشن گردد دور نیست کہ ناامیدان را امیدوار گردانیدن و ناکامان را بکامی رسانیدن خلقی است کہ در روز ازل

بہ قامت عنایت والا بریده اند و منتظران راگوش ہوش و چشم آرزو بشنیدن افسانه و دیدن جلوه مستانه آن قامت بریده عریضه مولوی سید سراج الدین صاحب ہمنورد ہذا میگذرد و اگراز حق نگزرم میتوانم گفت که ملازمان پس از ملاحظه این عریضه سرسری از حال معزی الیه نخواہند گزشت و ایشان را بحالت روزگار گزشته نخواہند گزاشت ۔

مراسله (۱۲۷)

قطعه عرضی عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسه بعرض تاراجی اوراق جبر ثقیل و گرانی بار اندوه بر دل خود و درخواست صندوق درخور نگاہداشت کتب سرکاری وغیره ہمنورد ہذا و نظر بضرورت استدعاے قائل قابل منظوری والاست ۔

مراسله (۱۲۸)

میر عبد العزیز صاحب گزارش میدہند که طلبه ہریک جماعة درفارسی و عربی استعدادی مطابق تختہ ہدایت تعلیم دارند الا فن جغرافیه که سوادنی ازان برنگرفته اند پس تعلیم شان درین فن از ابتدا شود یا بلحاظ درجه عریضه میر معزی الیه درباره اختیار یکی ازین دوشق ملفوف ۔

مراسله (۱۲۹)

مراسله آن صدر مدرس صاحب در طلب مراسلات سرکاری متعلقه مدرسه

منصبداران مسرت وصول بخشید صاحب من فرستادن کواغذ مطلوبه
عین مقصود من و باعث سپاسگزاری من ست مرا درین امر هیچگونه اعتذاری
نیست مگر تا آن شش تا قطعه مراسله مدرسه منصبداران که عجالةً جهت
اطلاع بعضے امور بصاحب فرستاده بودم بمن باز پس نرسد ارسال این
کواغذ بچند وجه اشکالے دارد (۱) فرستادن آن شش تا مراسله بطور
خانگی بوده است نه سرکاری (۲) هنوز از وصول آن مراسلات درین مدرسه
بصدر دفتر تعلیمات اطلاع نداده ام (۳) داخله نشان آن شش قطعه در
فهرست باقی مراسلات نمودنی است (۴) دران میانه مراسلهٔ هست بجواب
مراسلهٔ خودم که از جنس کواغذات مطلوبه نیست نظر برین وجوه از حسن
اخلاق و اشفاق آن صاحب چشم دارم که قطعات مرقومه را
مسترد خواهند فرمود و فرداے آن یکے از اساتذه مدرسه خود برای
گرفتن حبایزه آن کواغذ باین مدرسه روانه خواهند نمود تا همگی کواغذ را بعد مقابله
با فهرست همراه ببرند صاحب من کواغذ مطلوبه باسناد ملک برابر نیست که فرستادن
آن از طرفین باین همه تشویش و تامل ارزد مگر از انجا که طلب کواغذ مدرسه و ترسیل
آن مقدمه ایست سرکاری لهذا نقل این مراسله و مراسله آن صدر مدرس
صاحب اطلاعاً بملاحظه حضرت معتمد صاحب تعلیمات سرکار عالی فرستاده آمد
زیاده مزید کرم باد -

مراسلہ (۱۳۰)

قطعہ عرضی سید محمد رحمت علی صاحب صدر مدرس مدرسہ اول السنہ ملکی مع ۹ نہ تا قطعات نقول لیا قتنامہ جات انگریزی و فارسی وغیرہ مراسلات ہمنوردہا گزرانیدہ می آید بملاحظہ این اسناد احوال کارگزاری میر معزی الیہ در سر رشتہ عدالت و مال بکمال جانفشانی وغیرہ ظاہر است و درین سررشتہ ہم از پرورشہای سرکار سپہر اقتدار امید ترقی دارند اگر بندگان سرکار مہر آثار درخواست معزی الیہ را شرف پذیرائی بخشند عین نظر رحمت خداوندی بر حال دستانیان خواہد بود و میر معزی الیہ ہر آئینہ دامن جہد بر کمر زدہ خدمت مفوضہ را بزیبا ترین اہتمام سرانجام خواہند نمود -

مراسلہ (۱۳۱)

مراسلہ دفتر عالی متضمن باحتمال حاضر نبودن این قاصر بمدرسہ در ہفتہ سیم ماہ حال بواسطہ ثبت بودن دستخط نخستین مددگار بر مراسلہ نشان ہفتاد و چار واستفسار از حقیقت حال ہدایت ورود بخشید ہر چند نبودن دستخط این سیاہ نامہ در مراسلہ نشان ہفتاد و چار مایہ شش و پنج است اما از انجا کہ بمقدمہ اطلاع غیر حاضری منجملہ یقینیات و قضیہ الیقین لا یزول بالشک از مقولہ بدیہیات است لاجرم گمان این معنی صورت یقین را زائل نمیتواند کرد اصل این است کہ نظر بسہولت کار بعضے مراسلہ بدستخط اولین مددگار اجرا پذیرفتہ امید کہ این اجرا

پذیری دلپسند ملازمان سرکار آید۔

مراسلہ موسومہ صدر مدرسہ کلان انگریزی بلدہ

از آنجا کہ مدرسہ منصبداران سرکار عالی از دار العلوم بہ مدرسہ کلان انگریزی بلدہ نقل کردہ لہذا سی و نہ قطعہ اصل مراسلات دفتر تعلیمات متعلق مدرسہ موصوفہ معہ دو تا نسخہ فہرست ملفوفہ بذریعہ این مراسلہ میرسند مراسلات را با فہرست دستخطی این صدر مدرس مقابلہ و شامل دفتر مدرسہ خود فرمودہ فہرست ثانی را بعد ثبت دستخط خود واپس نمودہ شود تا حسب ضابطہ در دفتر این مدرسہ نگہداشتہ آید ثنائے این مراسلہ بہ صدر دفتر انتظام تعلیمات ملک سرکار عالی اطلاعاً فرستادہ شد۔

مراسلہ (۱۳۳)

عریضہ جماعت پنجم این مدرسہ در استدعای تمغای پسندیدگی امتحان ہمنور دادہ گزرانیدہ بموقف گزارش رسانیدہ می آید کہ طلبہ این جماعت نیز بواسطہ ترقی خودہا مستحق تمغا میباشند اگر مثل جماعت چہارم سند لیاقت ایشان بمہر تمغائے مزین شود ہر آئینہ موجب دلگرمی و سرگرمی سایر تلامذہ در اکتساب فضل و ہنر خواہد بود۔

مراسلہ (۱۳۴)

نظر بورود مراسلہ آن دفتر مشعر بارسال فہرست صنادیق جہتہ اساتذہ این مدرسہ وغیرہ مراتب قفل مدعا را بہ کلید اظہار کشادہ می آید کہ چون جملہ مدرسین این

مدرسه ده تن اند پس صنادیق نیز همعدد ایشان باید و باید طول هر صندوق نیم ذرع و عرضش مناسب آن باشد۔

مراسله (۱۳۵)

عریضه میر عبدالعزیز صاحب منصبدار مدرس ریاضی این مدرسه در عرض استحقاق اضافه و استقلال خدمت و بحالی رخصت یک ساعت برای تکمیل ریاضی به مدرسه تعلیم المعلمین وغیره مراتب بلف ہذا گذرانیده فرمان حق گذاری را به گذارش رسانیده می آید که مراتب معروضه عریضه معزی الیه بررای انور اظهر من الشمس و در نفس الامر ابین من الامس ست و امید قوی هست که گلشن ریاضی این مدرسه به میرابی ریاضت میر موصوف نوعی که سیراب گشته شاداب تر خواهد گردید و خودشان بهیچی که بفیض تربیت صدر مدرسه تعلیم المعلمین از پایه شاگردی به منصب استادی رسیده اند هم بدان راه و روش طریقه تعلیم را درین مدرسه جاری داشته متعلمان را بایسر وقت فایز سر منزل مقصود خواهند گردانید نظر باین مراتب اگر خدام عنایت مناسب رتبه آن عزیز مصر کمال را باقبال دستوری یک ساعت و اضافه و استقلال بیفزایند هر آئینه این معنی موجب ترقی مرتبه هنر و باعث افزایش قدر کمال خواهد بود۔

مراسله (۱۳۶)

عریضه مولوی محمد رفیع الحسن صاحب خلف الصدق مولوی محمد شریف الحسن صاحب

مرحوم مدرس این مدرسه که از عرض هفت ماه بلا یافت ماهانه خدمت والد بزرگوار خود را هرچه خوبتر بلکه به از پدر سرانجام میدهند همنورد این مراسله روان ساخته بی ساخته بگزارش پرداخته می آید که شان مولوی صاحب نامبرده در علم و عمل رفیع و جدو جهد شان در نوکری سرکار حسن ذات جناب معتمد تعلیمات سراپا عنایت و خدام حضرت صدر المهام یاور زمن با اینهمه نمیدانم که خوردن این رفیع القدر تشویش روزی را بجای روزی از چه روست و وصول مشاهره الشان را فاصله چندین شهر از چه راه مگر عادت فلک بے مهر است که صبح آسا ارباب صدق و صفا را تا جان بلب نرساند گرده نان بلب نرساند بالجمله ؎

ذات تو جمله عنایت دل ما عین عنا   حل این عقده مشکل ز عنایت آید

زیاده چه عرض رود ۔

مراسله (۱۳۷)

جهانگی چند و جوگل کشور تلامذه جماعة چهارم این مدرسه که از خواندن عربی چون صنم پرستان از زیارت کعبه بری هستند تمغای علیحده بجلدوی امتحان فارسی و ریاضی از برای خود نامی طلبند از آنجا که بذوق قند پارسی تلخی محنتی چشیده اند و در مشق ریاضی بار مشقتی کشیده و عنایت سرکار عالے مجوز آن نیست که جدو جهد کسی رایگان رفته باشد لهذا ملتمس اند که سند مدعای این تمغاچیان کالای سبزه به آل تمغای قبول خدایگان هنرپرور مزین گردد ۔

مراسلہ (۱۳۸)

مراسلہ آن دفتر مشعر بر طلب برآورد صنادیق مطلوبہ این مدرسہ بدرج قیمت
ہدایت ورود بخشید کاریگری مسلمان راکہ قریب چار مینار دکان پیشہ وری
دارد ومیگوید کہ صندوق ہاے محکم محکمہ صدر المہام عدالت را او ساختہ است
طلب نمودہ برآورد کنانیدہ شد تیاری یک یک صندوق مثل صندوقہای
سابق راہفت ہفت روپیہ سکہ حالی میطلبد و بکمتر ازین راضی نمیگردد مگر در قلمدان
ہاے ساختہ او خانہ علیحدہ براے نگہداشتن دوات وقلم و یک پیش تختہ ہم بنا بر
گذاشتن کاغذ خواہد بود بموجب این تخمین دہ صندوق راہفتاد روپیہ سکہ حالی
میشود آیندہ ہرچہ فرمان ۔

مراسلہ (۱۳۹)

مولوی سید عبد الحی صاحب مدرس سوم این مدرسہ کہ رخصت خاص
یک ماہ را درخواست کردہ بودند و درخواست شان بحکم عنایت آن والاشان
پذیرا شدہ نظر برانیکہ فی الحال امتحان سالانہ درپیش ست فسخ رالعزیمت راہ
دادہ سر آن دارند کہ پس از طی مرحلہ امتحان رخت سفر بر بندند اطلاعاً
گزارش رفت ۔

مراسلہ (۱۴۰)

طلبہ جماعۃ چہارم ہفت پیکر نظامی راکہ آخرین کتابی ست از کتب تعلیمیہ این

جماعت خواندن آغاز کرده اند هرچند مثنوی مذکور شاهدیست هر صفت کرده اما تصحیح اغلاط طبعش متعلمان را در ششن و پنج انداخته و قافیه وقت شان تنگ تر ساخته ناچار راے این مدرسه و متعلمان مذکور بر آن قرار گرفته که فی الحال نظر با نیکه امتحان سالانه فرا رسیده در عوض این مثنوی قصاید سعدی را که قلیل الحجم کثیر النفع اند بخوانند و بسر جوش باده شیراز دماغ استعدادی برسانند امید که این معنی را رای دانش آرا نیز به پسندد۔

مراسله (۱۴۱)

مولوی سید عبد الحی صاحب بخاری که باشاره ضرورت عریضه در خواست رخصت خاص یکماه گزرانیده بودند و من بعد نظر به نزدیکی امتحان سالانه از آهنگ سفر دوری جسته عریضه اظهار این مضمون را بموقف گزارش رسانیده بودند اکنون که علت فسخ عزیمت در شرف ارتفاع است مجدداً عریضه در خواست معروضه را در آن بارگاه قبول گزرانیده منتظر صداے اجابت مسئول چون گوش مسافر اند بر بانگ جرس تخته جات رخصت ازین پیش فرستاده شده۔

مراسله (۱۴۲)

مراسله دفتر عالی باستفسار این حال که بندوبست کار مفوضه سید غلام محی الدین صاحب مدرس دوم این مدرسه در بیماری مشارالیه چه طور شده مع طلب صداقتنامه حکیم مرزا نصیر صاحب بالتخصیص بنا بر نامنظوری رخصت بلا صداقتنامه مبرّره

وغیرہ مراتب ہدایت و رود نجشید کار مفوضہ مشار الیہ را ہر چند بعضی اساتذہ در
جزوے از ساعات خالی سر انجام میدہند اما انتظام آن بکلی نوعی کہ باید وشاید
معلوم خاصہ اکنونکہ مولوی سید عبد الحی صاحب بخاری و بسم اللہ خان صاحب
زخم ہم پابرکاب اند اگرنہ عنایت والا بحال این مدرسہ وا رسد پیداست کہ کار
بکجا رسد حسب الایما مدرس ہو می الیہ اصل صداقتنامہ حکیم مرزا محمد نصیر صاحب کہ
مصدق علالت سابق و لاحق است بلفہا میگذرانند۔

مراسلہ (۱۴۳)

حسب مراسلہ گرامی دفتر سید کریم الدین درخواست گذارندگاری مدرسہ تعلقہ را
در کتب مقررہ فارسی بشراکت صدر مدرس صاحب عربی امتحان گرفتہ آمد و معلوم
شد کہ مشار الیہ را از دیر باز ربطی با تعلیم رسمی کم ماندہ است اگر زین بعد گوشش
بکار برند ہر آئینہ فراموش کردہ خود را یاد میتوانند گرفت خط دفتری شکستہ
نما را درست مینگارند و بہ ترجمہ طرازی از نبودن مشق و مزاولت در استعمال
افعال خطا میکنند بہر حال سید کریم الدین کہ امیدوار فضل و کرم اند عہدیکہ منہم
کہ بجہد تمام کار خود را سرانجام خواہند داد آئندہ ہر چہ اقتضای عنایت۔

مراسلہ (۱۴۴)

مراسلہ دفتر عالی بجواب مراسلہ این مدرسہ در استفسار وجہ این اختلاف کہ تاریخ
آغاز رخصت شیخ کرامت اللہ صاحب بیست و یکم فروردین و تاریخ انجاشش

سوم تیر ۸۵ ۱۲ فصلی و ماه شهریور بعد تیر و امرداد میباشد پس قادر علیخان در شهریور ماه چه طور منصرم شیخ مذبور بوده اند بدایت ورود بخشید و اندیشه را منت پذیر این بدایت گردانید همانا وجه این مغالطه غلط کاری سهو القلم بوده است حقا که بجای شهریور اردی بهشت بایستی نگاشتن دبیران آن دفتر را دیده بصیرت غیرت مهر خاوری باد که جرم قمر ماه مذکور را از کسوف اختلاف بدر برد ند ۔

مراسله (۱۴۵)

مراسله دفتر عالی مشعر به تعذر منظوری رخصت مولوی عبد الحی صاحب بخاری در حین رخصت و تبدل مولوی غلام محی الدین صاحب و مولوی

بسم اللہ خان صاحب نظر به حرج تعلیم تلامذه انتباه صدور بخشید چون رخصت سید غلام محی الدین صاحب سر آمده و اکنون بند و بست کار تعلیم در ساعات خالیه معلمین منتصور است الا ساعت یک و دو و سه که خلو را بر نمی تابد و سر بر آئی کار این هر سه ساعت را سید تاج الدین و انند پرشاد شاگردان جماعت ششم مستعد و متعهد اند بلحاظ این مراتب سید عبد الحی صاحب پذیرائی یک ماهه رخصت خاص پذیرفته را چشم دارند نظر باشتد ضرورتی که ایشان را درپیش ست اگر از پیشگاه عنایت فرمان دستوری عز صدور یابد گنجایش دارد ۔

مراسله (۱۴۶)

قطعه تخته ماهانه و تخته حاضری اساتذه وغیره بابت بهمن ماه الهی ۸۶ ۱۲ فصلی مع

نقل فہرست مطلوبہ سابق این مدرسہ و دہ قطعہ اصل درخواست رخصت مدرسین بنورد نداگذرانیدہ می آید از آنجا کہ قطعات رخصت باصلہا مرسل است و نقلش درینجا نگاشتہ و نگاہداشتہ نمی آید امید کہ دبیران عطارد فرآن دفتر در بارہ انسلاک قطعات لاحق باسابق احتیاطی ہرچہ تمام تر ملحوظ نظر خواہد بود و ترسیل تختہ ترقی تعلیم بواسطہ اینکہ بیشتر ایام ماہ گذشتہ در تعطیلات سر آمدہ و افتتاح مدرسہ و آغاز درس دران ماہ پنجروزی بیش نبودہ موقوف بر ماہ آیندہ داشتہ شد۔

مراسلہ (۱۴۷)

تختہ ترقی تعلیم و تختہ ماہانہ و حاضری اساتذہ وغیرہ بابتہ اسفندار ماہ الٰہی ۱۲۸۶ شتہ فصلی مع فرد مطلوبہ ضروری این مدرسہ و ہشت قطعہ اصل رقعہ جات رخصت اتفاقی مدرسین ہمنورد نداگذرانیدہ می آید رخصت طلبی بعضے اساتذہ از حد گزشت تلامذہ این مدرسہ فی امان اللہ گویان در صدد رخصت اند تدارک این امر بر خط بعد ملاحظہ پرچہ ہای رخصت مرجو از عین عنایت و مرجوع بکرشمہ ہدایت است۔

مراسلہ (۱۴۸)

مراسلہ گرامی دفتر در تہدید وضع تنخواہ مدرسین بابت ایام زایدہ بر رخصت اتفاقی بپایان سال فصلی و ضرورت صداقتنامہ طبیب بجہت پذیرائی رخصت بیماری کہ از یک دو روز زاید باشد و اسے اطلاع اینکہ از روی تختہ ترقی تعلیم طلبہ در اسفندار ماہ صفحہ بیش از گلستان قاآنی نخواندہ اند و ارسال مطلوبہ این مدرسہ سوای

خیزران و تختہ جات ماہانہ و رخصت و طلب رسید آن انتباہ ورود بخشید و از
مندرجات ہدایت درجات آن بحضرت اساتذہ آگہی رفت درراہ این ہیرا وضع
تنخواہ ایام زایدہ بپایان سال فصلی انداختن پردیر میکشد و بدین مایہ تاخیر مدرسین
درخواستن رخصت دلیر میشوند و کار مدرسہ برہم میخورد لاجرم اگر بپایان ہر سہ ماہ
بحساب ایام زایدہ بر رخصت عمل منہائی معمول باشد ہر آئینہ عاملین رخصت را از سود
وزیان معاملہ خویش تنبّہی ہرچہ زودتر دست خواہد داد و آنگاہ نقصانی کہ خواہند کرد
بہ نسبت خسران یک سالہ آسان تر خواہد بود و بدین قدر خسارت راہ جسارت ایشان
بہ استرخاص بیصرفہ بستہ خواہد گردید ثانیاً وجہ بطوء سیر طلبہ بگلگشت گلستان
قاآنی از مددگار اول پرسیدہ شد از آنجا کہ خود الیشان چمن آرای تدریس آن
بودہ اند ورق پاسخی کہ گزاردہ اند چون گل شبنم دیدہ خوی خجالت بر جبین رسیدہ
بخدمت میرسد ثالثاً مطلوبہ سابق و لاحق مرسلہ سوای خیزران و تختہ جات ماہانہ
و رخصت و کتاب نقل مراسلات بموجب رسید ملفوف رسید یارب کہ تختہ جات
وغیرہ نیز بزودی برسد ۔

مراسلہ (۱۵۹)

مراسلہ دفتر عالی منسلک بہ نقل عرضداشت تلمیذ جماعۂ چہارم در شکایت میر عبدالعزیز
صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ عز ورود بخشید و حسب الامر جواب مراتب مستفسرہ
از میر صاحب طلبیدہ شد معزی الیہ عرضداشتی کہ درین باب گذرانیدہ اند

بنوردنها سمت گذارش میباید دیگر درین خصوص التماس کردن حکمت لقمان آموختن وآئین معدلت به نوشین روان یاد دادن است ۔

مراسله (۱۵۰)

مراسله دفتر عالی حامل نقل عرضی چارتا طلبه جماعة چهارم بابت نالشش برین صدر مدرس وطلب اجوبه شکوهای مندرجه آن تصریحًا اندرون یک هفته واستفسار از وجه ندادن درس بجماعة چهارم واستعجاب از راندن آنها از پیش خودم و استعلام ازینکه آیا حکمی سرکاری برای زجر چنین طلبه نزد این صدر مدرس هست واستطلاع ازینکه حالا هم این صدر مدرس به مدرسه دیر میرسد فقط لطف ورو ازرانی فرمود هرچند نالش طلبه که از پیش رانده صدر مدرس ها باشند قابل التفات نبود معهذا چون در بادی النظر مبنی بر اتهاماتی ست که بیننده را در شگفت زار انگند لهذا اولًا جوابات استفسارات مندرجه مراسله بر سبیل اختصار ادا سازم وثانیًا با جوبه طلبه برخوردار پردازم (۱) درس ندادن من به جماعت چهارم سراسر تهمت و خلاف واقع است منجمله آن جماعت همین چهارتا طلبه نامبرده را درس نمیدهم نه همگنان را ومنشا آن رویه ناپسندیده این طلبه است عمومًا وقضیه تنک میر عبدالعزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسه خصوصًا که از روی قراین باتفاق همین چهارتا طلبه در تاریخ سوم این ماه واقع شده (۲) در شکایت راندن نهجیکه سخن رانده اند لا محاله محل استعجاب توانه بود و در معنی منشا این بوالعجبی

شوخی گفتار طلبه ستوده کردار است که انموذجی ازان از فقرات نالش شان
چون زبان درازی نال از دهان خامه پیداست وجناب معتمد نیکو میدانند که شکایت
صدرین این مدرسه وغیرهم به نسبت این طلبه با جناب موصوف بارها درمیان آمده
ومحض بپاس سفارش موصوف هربار درگذرانیده می آمد ودرهر مرتبه چیزکی شان
افزون ترمی شد تا نوبت باینجا رسید (۳) سرکار عالی مدارس را بصرف هزاران
روپیه برای تهذیب وتعلیم اطفال مقرر فرموده پس سرزنش طلبه ناهموار باعتبار این
معنی منافی حکم سرکار نخواهد بود (۴) قریب سه سال میباشد که صدر مدرسی این
مدرسه بغیر تنخواه عهده وسواری به عسرت وخواری میکنم پس اگر بجای سراغ
دیررسی اتفاقی این مدرس که آن هم در اولین ساعت بیکاری میباشد وحرجی
بکار سرکاری نمی بخشد فکر عطای ماهوار عهده وبندوبست سواری این بیدست
وپا کرده شود هرآئینه بعید از انصاف نباشد واستفسار این معنی اگر حسب ضابطه
سرکاری ست میباید به نسبت صدور دیگر هم که مصدر دیررسی میباشند وباوصف
ماهوار صدها روپیه وتیسیر سواری ها گاهی دیر وگاهی زود می آیند بعمل آید تخصیص
این جزو ضعیف درین معامله بعید از عنایت حضرت معتمد است آمدم بر اجوبه طلبه
سعید ورشید میگویند ما از دو سال پیش صدر فارسی میخوانیم تا حال آنچه خوانده ایم
ظاهر است گوییم اگر همچنین است پس کتب درسیه امتحانیه که بذریعه آن صاحب تمغا
وماهوار شده اید از که فرا گرفته اید همانا بسیچ جواب این را به اسپیچ معتمد صاحب

موصوف حوالت میکنم و هم میگویم که کتاب های فارسی و عربی را که طلبهٔ نامبرده
در مدت مزبوره پیش من هیچمدان و صدر عربی خوانده اند حساب باید نمود و من بعد
حکام بالادست را حکمی منصفانه باید فرمود و اینکه بکمال برخورداری از اوقات
کارگزاری من سخن رانده اند ظاهرا این گفت و گوی ساخته از زبان بعضی خیرسگالانست
نه این بچگان بهرکیف جوابا تی که بالا گزشت ر دو قدح آن را بسند است و نیز تخته
ترقی تعلیم پاسخ گزار آن است و اینکه می گویند اگر ما طلبه شکوه ندادن درس کنیم
اولا خاموش میمانند بعد از ان فحش گفتن آغاز کنند جوابش آنکه این طلبه ظاهرا
مسلمان و مسلمان زادگانند ایشان را ازین قسم تهمت غلیظ توبه میباید نمودن تا همرهٔ
کاذبین و مورد وعیدیکه در شان آنها وارد است نشوند و نیز حضرت معتمد را برای
خدا استشهاد برین افترا از دیگر شرکای جماعت چهارم قسمیه باید فرمودن تا
طلبهٔ نامبرده آینده چنین بیباکانه براه شوخی نروند میگویند که ماجرای دیروزه
دیدنی است ناحق این صدر مدرس وقت تعلیم را ضایع نموده به سقط گوئی پرداخت
الخ مراد از ماجرای دیروزه همان مقدمهٔ بهتک مدرس ریاضی است که فلانی وغیره در
در پوستین آن بیچاره افتادند و باوصف فهمایش های من ممتنع نشده به بحث و مکابره
من دلخسته را رنجی زیاد دادند و وقت تعلیم خود را چون عمر ارباب جدل برباد دادند
هرگاه دیدم که کار از حد گذشت ایشان را گفتم که ازینجا بروید اینها برخاستند
و برفتند پس هر هفت کلمات سقط را که از زبان بنده در عریضه نگاشته اند و آن

کلمات را بر ہفت شاہد دعوای خویش انگاشته حقیقةً ہمین یک لفظ بیوقوف و آن
ہم بہ نسبت فلانی در منع تعلی ہاے نامبردہ بود کہ آنرا بہ ہفت قالب فرو ریختہ اند
از ایشان قسمیہ پرسیدہ شود کہ سوای یک لفظ بیوقوف و آن ہم نسبت یک کس
آیا لفظی دیگر در آن محفل در شان خود ہا از زبان من شنیدہ اند و نیز تہمت سیلی
در آن گفتگو حرفی است تازہ دمی گویند کہ گواہ اینمعنی سید رحمت علی صاحب ہستند
گویم مقدمہ سقط گوئی سید رحمت علی صاحب مر این جماعة را کیست کہ نمیدانند با آنکہ
سید موصوف اوستاد آنہا بودہ اند آری کسی با مثل این طبایع چہ کند خلاصہ
منشا این نالش ہمان قضیہ دیروزہ است کہ قرار واقع دریافت نمودنی است ہرگاہ
حرف حرف آن مقدمہ از ابتدا تا انتہا بہ تحقیق در آید حقیقت حال بے پردہ جلوہ گر آید
نالش کنندگان دیدہ و دانستہ از ابراز این راز سربستہ چشم پوشیدہ اند میگویند
آیا ما پاس عزت خود ہا نداریم و یا از طلبہ جماعة چہارم نیستیم و یا از او باشانیم الخ گویم
چون این طلبہ پاس عزت اساتذہ عموماً و خصوصاً پاس عزت این صدر مدرس ندارند
پس ایشان توقع عزت خود ہا از اوستادان چون توانند داشت فرض کردیم
ایشان در شرافت از خاندان نوح پیمبر ہستند آخر شعر مشہوری سعدی علیہ الرحمہ
را شنیدہ باشند و پیش ما ہر تلمیذ کہ نیک رویہ باشد خواہ از جماعت ادنی خواہ
اعلی او چشم و چراغ مدرسہ است و خود ایشان انصاف بدہند کہ چون از مردم شریف
ہستند پس بد معاملگی ہای شان و آنگاہ با اساتذہ از بغی و عناد و شر و فساد و تہمت

وغلبت که در هیچ مذهبی روا نیست ناشی از چه چیز است می گویند تا چند مهر سکوت
بر دهان زنیم الخ این لفظ تا چند در حقیقت از زبان من است درین عرض دو سال
کمتر دیدم که ایشان کلمات فحش در اثنای درس به نسبت یکدیگر سراً و جهراً بر زبان
نرانده باشند قسمیه از ینها و دیگر شرکاسے اینها باید پرسید این صدر مدرس
مانند دیگر مدرسان محض باندیشه اینکه نامبردگان هر روز پیش معتمد صاحب میروند
مبادا موصوف را با من دشمن سازند هر دیده را نادیده و هر شنیده را ناشنیده
می انگاشتم تا آنکه تبنگ آمده قطعه اشتهاری جهت هدایت شان قلمی ساخته
مزین بدستخط موصوف گردانیدم تا مگر موجب مزید عبرت گردد نقلش ملفوف هذا ست
تا یکروز ندیدم که این حریفان منحرف حرفی را ازان اشتهار کاربند شده باشند چنانچه
وقتی در خصوص تعمیل این اشتهار با جمله مددگاران خویش رای میزدم مددگاران
موصوف متفق الالسنه می گفتند مادامیکه طلبه نامبرده درین مدرسه هستند انتظام
هیچگونه متصور نیست بنده هر چند رد اقوال ایشان میکردم گفته مرا مسلم نمیداشتند
چون از اوضاع نامبردگان مرا یاس کلی دست داد ناچار چاره کار در جدائی دیدم
وبس وگویند این تخصیص برای جماعت ما نیست بلکه برای تمامی مدرسه است گویم
این فضول گوئی نامبردگان علاوه آنهمه شوخی هاست که بالا گزشته واگر بالفرض
چنین بودی پس صحبت این صدر مدرس با سایر متعلمان خاصه دیگر شرکای نامبردگان
چگونه خوش بر آمدی قصه کوتاه نظر بهر کانیکه این طلبه مکرر مصدر آن شده اند

لایق ماندن درین مدرسه نمانده اند واگر بودندشان هم درینجا فرض است پس
واجب است که فارسی پیشه یکی از مددگاران این مدرس خوانده باشند مدرس
چون من که در دو سال ایشان را چیزی نیاموخته نشاید که بیفایده از وے
بخوانند ونوبت بنالش رسانند چه اگر همچنین مقابله با تلامذه را با اساتذه رو
داده باشد آینده توقع اصلاح مدرسه بکلیم از صفحه امکان چون حرف انصاف
از دفتر آسمان محو خواهد شد بالجمله ما ذات معتمد را تکیه گاه اصلاح تلامذه وافلاح اساتذه
میدانیم واین مصرع را بمخاطبه آن ستوده صفات میخوانیم ع ماترا گفته ایم وآمده ایم
زیاده چه التماس رود

مراسله (۱۵۱)

مطابق فرد علیحده دفتر عالی مبلغ یازده روپیه چارده آنه سه پائی بابت منصرمی
کرامت الله صاحب مدرس ریاضی به قادر علی خان صاحب رسانیده رسیدش
بدفتر عالی فرستاده شده است ومبلغ تنخواه محمد عبد الحق صاحب تلمیذ جماعت
چهارم به مشار الیه مکرر فرستاده شده مگر نمیگیرند وحق خود را زیاده برین مطالبه
اگر محاسب صاحب دفتر را در حساب حق هردو منصرم وتحریر فرد علیحده سهوی نشده
رو داده باشد تدارک آن بنظر ثانی گنجایش دارد مبلغ تنخواه مومی الیه باز پس
بدفتر عالی مرسل آینده هرچه امر زیاده چه التماس -

مراسله (۱۵۲)

مراسلہ دفتر صدر واقع ہ اشہر روان جہت روان داشتن غلام محی الدین صاحب بہ مدرسہ انگریزی چادرگہاٹ درعوض سراج الدین صاحب لمعان صدور افکند ازآنجاکہ سرکار عالی را احیای دین پرورش آئین است لہذا غلام محی الدین صاحب بتقاضای عبودیت دیرین عرایضہ درعرض حالت پر علالت خود مع صداقت نامہ طبیب بمنور داین مراسلہ می گذرانند اگر معروضہ شان نظر بہ حقوق قدامت وغیرہ بمعرض قبول افتد ہرآئینہ درسلک بندگان مقبل دعاگوے اقبال خداوندی خواہند بود۔

مراسلہ (۱۵۳)

میر عبدالعزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ از شانزدہم شہر حال بیمار و بارسال صداقتنامہ طبیب رخصت بیماری را خواستارانہ تعلیم جماعت ہای متعلقہ شان را شیخ کرامت اللہ صاحب و سید رحمت علی صاحب سرانجام میدہند و باعانت شیخ و سید موصوف کارے از پیش میرود عرایضہ معزی الیہ مع صداقت نامہ حکیم میرزا محمد نصیر و دو تا تختہ رخصت ملفوف۔

مراسلہ (۱۵۴)

دیگر طلبہ این مدرسہ ہم در عالم شوق بادیہ پیمائی سپہ جماعت چہارم و پنجم برداشتہ اند یعنی بہ تبعیت شان میخواہند شریک مدرسہ مساحت شوند چنانچہ باظہار بعضی اساتذہ ظاہر گردیدہ کہ دیبولا برخی از ینہا چون صبیب وشمسی از تلہ جستہ اند

و مرفیقان رفته پیوسته ازآنجاکه رفتن طلبه بلا استجازه سراسر بیراهه روی و موجب گمنامی مدرسه است اگر روندگان را بذریعه خط جواز یعنی روبکار سرکاری بمنزل مقصود فرستاده آید هرآئینه درین صورت هم شادکامی طلبه متصور است وهم نکونامی مدرسه آینده اختیار بدست سرکار -

مراسله (۱۵۵)

مراسله دفتر عالی در واپسی عرضی سید غلام محی الدین صاحب بسبب نبودن برکاغذ مختوم و اعتراض نادانستگی و ناآشنائی ضابطه تخصیصاً برین صدر مدرس و تعجب ازان و استصلاح ازین صدر مدرس درباره تبدیل مدرس دیگر بجاے سید موصی الیه لطف ورود ارزانی فرمود بر ضمیر صفا تخمیر پوشیده نخواهد بود که اعتراض ندانستگی و ناآشنائی محض بمن هیچمدان راست نمی آید بلکه عرضی گزاران نیز مورد این اعتراض هستند و منشأ این ناآشنائی معنی بیگانه الیست که لفظ نفع ذاتی متضمن آنست و لفظ مذبور درج گشتی آن دفتر ثبت بسان واقع ۲۹ شهر محرم سنه روان ست لاجرم عرضی گزاران هنوز ندانسته اند که قید نفع ذاتی از برای چیست و مقدمه غیر منفعت ذاتی کدام و آنرا برچه کاغذ نگاشتنی ست لهذا معروضات را گاهی برقرطاس بی مهر میگذرانند اگر این لفظ موهم نفع درگشتی نبودی و آنگاه عرایض را برکاغذ ساده پیش مینمودند هرآئینه مصداق ساده لوحی میبودند وظاهر است که ملازمین دیگر علاقه جات سرکاری مخصوص اند باین حکم که ورای منافع ذاتی

مثل دعاوی وغیره سائر مقدمات را بر کاغذات ساده پیش نموده باشند
پس باوجود چنین مقدمه مشتبه جواب اعتراض صدر هم بر انصاف آن
والا قدر واگذاشته می آید امید که آینده توضیحاً هدایتی رود که در فقره گشتی
قید نفع ذاتی احترازی ست یا اتفاقی تا هر یک مقدمه هر چند همه دفع ضرر باشد
در حساب جلب نفع متصور باشد بالجمله عرضی معلوم بر کاغذ مختوم مع صداقتنامه
و نقل گشتی مرقوم بلف هذا حسب ایما سمت گذارش بیابد و اینکه درباره تبدیل
مدرس در بدل سید مشار الیه استشارت ازین بی بصر رفته موجب منت پذیریهای
عنایت شده روشن است که آن ذات صفوت آیات مرآتی ست که صورت حال هر
کسے دران بر وجه شایان نمایان ست مرا چه یارا که پیش آئینه از آئین آدم شناسی
دم زنم و صفائی خاطر نازکش را از دم زدن برهم زنم زیاده چه گزارش -

مراسله (۱۵۶)

میر عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسه هنوز از بستر بیماری نخاسته لاعلاج
رخصت ده روزه دیگر را بذریعه صداقتنامه طبیب خواسته اند ذلک تقدیر العزیز
العلیم عریضه معزی الیه مع صداقتنامه علالت و دو تا تختهٔ رخصت ممنورد هذا
میگذرد زیاده چه عرض رود -

مراسله (۱۵۷)

بجواب مراسله صدر مدرس صاحب مدرسه منصبداران نشانمنده ۱۹ انگاشته ۲۰ ماه روان

نگارش میرود که مولوی سید سراج الدین صاحب بمعیت مراسلهٔ آن والاقدر در تاریخ صدور مراسله صدر فایز این مدرسه گشتند و کان ذلک عند الله فوزاً عظیما۔

مراسله (۱۵۸)

مراسله دفتر عالی مشعر بموقوفی تبدیل مولوی سید غلام محی الدین صاحب بر مدرسه انگریزی چادرگهاٹ بنابر عذر بیماری مانع مشی دراز و تعیین مولوی محمد عبد القادر صاحب مددگار بجای مومی الیه انتباه صدور بخشید عاجز نوازا محمد عبد القادر صاحب هم صورت واماندگی خود را از آئینهٔ زانو منکشف می سازند و نظر بکهولت سن ظاهرا عذر شان لنگ نیست ناچار بسم الله خان صاحب را بعنوان منصرم فرستاده آمد مگر ایشان هم مانند زخم لب شکایت را از قطع مسافت بعیده بهم می آرند و خسته حالی شان بر بیننده پنهان نیست و مولوی سید عبد الغنی صاحب که ایشان از رخصت اتفاقی چهار روزه سپری آمده و از پنجشنبه ۱۷ ماه رواں بسر نوکری خود حاضر میباشند چون ذکر رفتن به مدرسه چادرگهاٹ با ایشان درمیان آمد نظر به بعضی وجوه دل شان نمیدهد که آنجا بروند اکنون که قریب یکصد تلمیذ اجنبی از مدرسه انگریزی برای خواندن فارسی درین مدرسه آمده اند و استعداد آنها مختلف و کتب درسیه آنها مختلف و تدریس آنها منحصر به همین مدرسین ست و بس پس درچنین وقتی رفتن مدرسی ازینجا بمدرسه چادرگهاٹ

موقوف بر صوابدید وایمای والاست آینده منجملہ اساتذۂ این مدرسہ ہر گراآن مرجع انام نامزد فرمایند قدم از سر ساختہ جادہ فرمان پذیری را خواہند پیمود زیرا کہ خود عنایت خدایگانی در عالم قدر دانی کفیل نیک سرانجامی و کامرانی شان خواہد بود -

مراسلہ (۱۵۹)

اصل عرضداشت میر رحمت علی صاحب مورخہ دوازدہم شہر حال بہ درخواست خدمت مددگاری مہتمم تعمیرات علاقہ محلات بندگان عالی مدظلہ العالی مع دوازدہ قطعہ اسناد بامید آنکہ سند توقع شان بتوقیع کامیابی مزین شود ہمنورد ہذا میگذرد از انجا کہ سابقاً درباره ترقی موصی الیہ از محکمہ بالا وعدہ شده و نیز در خصوص ماموری برعہدۂ مددگاری سررشتہ انعام سفارشی رفتہ اگر ملازمان سرکار فیض آثار میر صاحب معزی الیہ را بر سر خدمت معروضہ تعین فرمایند عین نظر رحمت خداوندی خواہد بود و مشار الیہ در ادای کار سرکاری ہر آئینہ آئین جان نثاری را بہنجاریکہ درین علاقہ نمودہ اند تقدیم خواہند نمود -

مراسلہ (۱۶۰)

عریضہ محمد حسن تلمیذ این مدرسہ کہ بحسن رویہ احسن طلبہ و در محنت کشی و حاضر باشی مستحسن این زمره بوده اند ہمنورد ہذا میگذرد اگر حسب استدعای موصی الیہ بحکم تربیت خداوندی درباره تعین بسررشتہ عدالت وغیره سفارشی رود

عین احسان مربیانہ خواہد بود ۔

مراسلہ (۱۶۱)

مراسلہ دفتر عالی واقع ہفتم ماہ حال مع اجناس مطلوبہ این مدرسہ بابت تیر ماہ الٰہی سنہ ۵۶ فصلی شادکامی وصولی بامان آور در سید چیزہاے رسیدہ ہمنورد ہذا میرسد زیادہ گزارش رود ۔

مراسلہ (۱۶۲)

میر عبد العزیز صاحب مدرس ریاضی این مدرسہ برنج و جع مفاصل و اسہال گرفتار و حال شان از دستبرد این مرض سخت زار و نزار گشتہ لاعلاج بگزرانیدن عرضیہ و صداقت نامہ طبیب رخصت یک ماہ دیگر را خواستگار اند میر رحمت علی صاحب و شیخ کرامت اللہ صاحب تا بست و چہارم این ماہ کار تعلیم مومی الیہ را انصرام دادہ اند و باز از بست و پنجم ماہ مذکور شیخ مذبور سہ ساعت و محمد حسن تلمیذ جماعت چہارم یک ساعت انصرام این کار را سرانجام میدہند اگر التماس آن خستہ بجان رسیدہ نظر بہ جہان سوزی این سیاہ سال و سیاہ روزی کہ لاحق حال دارد چہرہ قبول افروزد از پرتو مہر مربیانہ و لمعہ عنایت خدایگانہ چہ دور تختہ جات رخصت ملفوف زیادہ چہ التماس رود

مراسلہ (۱۶۳)

از آنجا کہ شمار طلبہ دار العلوم روز افزون ست و ادب خانہ برای اینہا از دو بیش نیست

پر ضرور است که ضروری دیگر ساخته شود حجره که جانب مقابل خلاجای قدیم در گوشه صحن مدرسه واقع شده اگر باندک تغیر و نفع آن را قدم جا سازند جا دارد التماس که در بند و بستن این امر درنگ نشود تا کار بر اهل مدرسه تنگ نشود -

مراسله (۱۶۴)

مردم قلمرو حیدرآباد که از هر گونه خرابی ایمن باد از جهت کسب معیشت و رسم خط و کتابت نوشت و خواند فارسی محتاجتر از اند که تشنه بدم آب و گرسنه بلب نان بنابر علیه حسن تدبیر ملازمان وزیر ارسطو نظیر جناب نواب مختار الملک بهادر ادام الله ایامه در اوائل عهد دیوانی آن جناب مدرسه دار العلوم حیدرآباد بنیاد شده و از ابتدای بنایش الی یومنا هذا اساتذه مستعد فارسی مثل خدا بیامرز مرزا ابو الحسن خان شوشتری و والد مرحوم بنده مولوی محمد مهدی واصف و عم مرحوم بنده مولوی علام زین العابدین وغیرهم درین مدرسه بتدریس فارسی مامور بوده و کتب ادبیه این زبان را بترتیب مروج معلوم تعلیم می نموده اند و بر همان ترتیب تربیت تلامذه تا بغایت جاری بود تا آنکه زمان منتظمی یگانه دوران مولوی محمد عنایت الرحمن خان صاحب و عهد معتمدی ادیب نامی مولوی سید حسین صاحب بلگرامی در رسید خان موصوف کتب زبان باستانیان پارس را بران ترتیب افزودند و ادیب ممدوح سیفر مودند که کتب دیگر از جنس تواریخ و نظم و نثر بران افزوده شود چنانچه این هر دو بزرگان به تسوید تختهٔ هدایت تعلیم مزید علیه بنده را نامزد فرموده بودند و روبکا

و ترمیم جدید هدایت تعلیم قدیم از صدر دفتر تعلیمات مکرر صدور نموده و بنده کرّة
بعد اولی و زمان سابق و لاحق آن تخته را مرتب و بهمنورد رو بکار رقمزده خویش
بدفتر صدر مرسل داشته چنانچه وعده طبع تخته پسین پیش ازین بارها از زبان خان
موصوف گوش کرده همگی اهل مدرسه چشم براه جلوه شاهد موعود بودیم که درین
اثنا بعضی طلبه جماعت پنجم و چهارم خود را جماعت اعلی قرار داده باظهار فراغت
از فارسی برات خودها ازین زبان پیش بزرگان ممدوح خواستند و خواهش
ایشان بلا امتحان گویا بشائبه صدق بیان پایه پذیرائی یافته و فرمان رفتن
تحصیل فارسی تا جماعت هشتم تمام و هدایت نامه تعلیم را بعنوان تازه انتظام شود
حالانکه اگر امتحان طلبه مذکور در مراتب نوشت و خواند درجه خودشان گرفته آید
هویدا گردد که دست استعداد شان از دامن تکمیل درجه خود کوتاه است تا بمرتبه
جماعات اعلی چه رسد و بیشتر طلبه این هر دو جماعت که ترقی شان بطریق ظفره واقع
شده مختلف الاستعداد اند و بعضی بلحاظ ریاضی و برخی بلحاظ عربی معدود و بیک
عداد چنانچه در خانه کیفیت تخته امتحان امسال گزارش این حال رفته و در جماعت
بندی مدرسه دار العلوم تعداد همگی جماعات بر نه قرار یافته سه تا جماعت ادنی
سه تا اوسط سه تا اعلی پس باین شمار هم جماعت پنجم و چهارم متوسط میباشد.
نه اعلی و چگونه چارمین جماعت را بلحاظ استعداد عربی اعلی گرفته آید که اکثر ایشان
نظر بسواد فارسی و ریاضی اوسط جماعات مدرسه اند و بتقدیریکه اعلی هم فرض

گردد شوند ایشان را خواندن فارسی از ابواب و تا جماعت ششم تکمیل این زبان
از معقولات محالات است و نیز تعلیم فارسی تا جماعت ششم و انشای ابوالفضل چنانکه
در مدارس تعلقات و دروازهای شهر معهود است لایق مدرسه عالیه دارالعلوم نیست
درین مدرسه عظیمه باید که مانند عربی همگی فنون ادبیه فارسی را بروجه اتم و اکمل تعلیم
داده آید والا فرقی ازین مدرسه اعلیٰ تا دیگر مدارس دنی باقی نمی ماند همانا دارالعلوم
بمصداق نام خود مدرسه عام الـسنه ملکی است نه مدرسه خاص عربی و احتمال اینکه
خواندن فارسی پس از خواندن عربی تحصیل حاصل است احتمالی ست بعید چه عربی
آله تحصیل فارسی هرگز نمی تواند شد دلیل این دعوی ملک العلما بحر العلوم اند که
با همه شهسواری که بمعرکه تازی پیموده اند فارس مضمار فارسی نبوده اند و گذشته
از مولانا بیشترے ادیبان صاحبکمال که بزمان حال موجود اند با آنکه در علوم
ادبیه عربیه ید طولی دارند ازینجا از نوشتن بلکه فهمیدن شعرے فصیح یا نثرے
بلیغ عاری هستند بلی راه حجاز دیگر است و راه شیراز دیگر نشیب و فراز این وادی
و پست و بلند آن خطه را از یک عالم اندیشیدن قیاسی ست مع الفارق دستگاه
غیرت حریری و متنبی میرزا اسد الله خان غالب دهلوی در نثر و نظم فارسی با وجود
ندانستن عربی کیست که نمیداند و آن شیر اجم براعت را کشور خدای عجم
فارسیت کیست که نمیخواند اگر کمال فارسی موقوف بر عربی میبود هر آئینه هر یک
ادیب وقت گوی بلاغت از میرزای موصوف می ربود آرے ع کار هر مرد

ومردہر کارسے از ینجا بشرط انصاف مبرہن میشود کہ زبان فارسی را تبع
لسان عربی دانستہ دیدہ ازان نتوان پوشید بلکہ باکتساب آن زبان مستقل
مانند لسان عربی مشتغل بودہ لختی از عمر بہ تتبع کلام فصحاے عجم باید کوشید
تا بوئے از فارسی بدماغ ہوش درآید و استعداد را ازین بادہ تمام رس
کیفیتی دیگر بیفزاید ع بسیار سفر باید تا پختہ شود خامی کوتاہی سخن این
نکو ار بمضمون شعر خفی اللطف ظہوری سہ از جفاہای یار نالہ خوشش است
لیک تا آن زمان کہ بے اثر است ؀ آنچہ در دانست خود واجب الاظہار دید
بموقف عرض رسانید اگر در رای مخطی ست در گزشتنی و اگر مصیب است
پزیرفتنی زیادہ چہ التماس نماید۔

مراسلہ (۱۶۵)

سہ نفر از چپراسیان و فراش این مدرسہ کہ محمد حسین و مجید خان و عبد القادر
نام دارند و در روبکارنشانمند ۳۲ واقع ۲۲ ماہ ربیع الآخر ۱۲۹۳ ہجری
برخی از حال آنہا نگارش و بجہتہ تقسیم ماہوار آنہا بدست مددگار اول گذارش
رفتہ و این گزارش بہ پذیرائی رسیدہ مگر آنہا را ہنوز تنبیہی نہ بخشیدہ
ناچار دربارہ شان مکرر التماس میرود کہ نظر باینکہ نامبردگان از کہن نوکران
مدرسہ اند و موقوفی شان یک لخت ناروا ست اما بمضمون این مثل آب کہ یکجا
بسیار استادگندہ میشود تبدیلی میخواہند لہذا استدعا میرود کہ ملازمان در جہ حصہ

تبدیل این ہرگان با چپراسیان مدرسہ تعلیم المعلمین کہ قدیم الخدمتان بندہ ہستند حکمی نافذ نمودہ احسانی جدید بہ نسبت این مترصد عنایت خواہند فرمود۔

مراسلہ (۱۶۶)

در روبکار دیروزہ متضمن رخصت بیماری میر عبدالعزیز صاحب مدرس ریاضی در تاریخ اختتام رخصت سابق غلطی لاحق شدہ یعنی بجای نوزدہم بست ونہم سمت رقم یافتہ ہمانا افزونی این تاریخ از زیادت مرض میر معزی الیہ نشان میدہد امید کہ دبیران صائب تدبیر آن دفتر کدہ این تصحیف را بہ تصحیح مبدل خواہند ساخت و این حرف سقیم را بہ تیمار صحت چون خاطر مریض بپذیرائی رخصت خواہند نواخت۔

مراسلہ (۱۶۷)

جہت اطلاع منصرم صدر مدرس صاحب مدرس تعلیم المعلمین سرکار عالی نگارش آنکہ محمد اسمعیل چپراسی آن مدرسہ دیروز بعد ساعت چار بمعیت روبکار آن صدر مدرس صاحب واقع دہم شہر روان باین مدرسہ رسید و دو تا ہمنفسان او کہ ہنوز نرسیدہ اند امید کہ امروز برسند در بدل این سہ تن دو تا چپراسی و یک نفر فراش این مدرسہ مصحوب روبکار ہذا فرستادہ می آیند ہر چند روبکار حضرت معتمد دام عنایتہ نمبر ۱۱۱۴ نخستین بنام این احقر الانام آمدہ اما تقدیم در فرستادن چپراسیان برضا جوئی خاطر عزیزان رفتہ۔

مراسله (۱۶۸)

مراسله دفتر عالی بجواب عریضه میر عبدالعزیز صاحب مدرس ریاضی که را بعاً یک و نیم ماهه رخصت بیماری را طلبگار گشته اند محتوی باین عبارت که زینهار بمعزی الیه رخصت دیگر عطا نخواهد شد بلکه برای موقوفی شان در سرکار عرض رفته است باید شخصی دیگر از تلامذه سابق جماعت چهارم و یا پنجم بجهت این خدمت تجویز و از نام وی بنا بر حصول منظوری جناب صدرالمهام اطلاع کرده شود انتباه صدور بخشید میر معزی الیه از دست مرض و طبع خویش مجبور و ملازمان سرکار را درستی تعلیم ریاضی منظور چون حکم حاکم حقیقی و مجازی اینچنین است و محکومان بیچاره را سر نهادن بر خط فرمان سرشت جبین ناچار تقدیر عزیز علیم را رضا دهان و فرمان داور قهرمان را تسلیم کنان بصد افسوس گذارش داده می آید که در راهی بنده رای جوکل کشور منجمله طلبه جماعت چهارم بیکار روبکار نداسزاوار اند و از جماعت پنجم محمد حسین مستحسن ع تا دوست کرا خواهد و میلش بکه باشد و ماموری این طلبه بالفعل منصرمانه واقع شود آینده درباره استقلال شان بعد تجربه راه و روش ازین طرف سفارش رود و در ماموری میر معزی الیه هم چشم آن داریم که سفارشی در سرکار بتقاضای دست گیریهای مربیانه از عین عنایت و پرورش رود۔

مراسله (۱۶۹)

دیروز میر عبدالعزیز صاحب مدرس ریاضی عریضه بصد عجز و انکسار در استفسار وجه موقوفی خویش پیش کردند و در گزرانیدن آن اصراری بیش از بیش ناچار بنور دنظر اگزرانیده می آید مقصود معزی الیه برگسستن سلسله تعلق و بازیافتن وظیفه همدرین سررشته یا بعلاقه دیگراست و روائی این مقصود موقوف مرحمت سرکار عالی و عنایت آن غریب پرور آرے بزرگان دست گرفته را هرچند از نظر افتاده باشد برزمین نیندازند و بهر عنوان که توانند چاره کارش سازند و بحالش پردازند -

مراسله (۱۷۰)

نوعی که بعنایت حضرت معتمد چپراسیان قدیم این مدرسه با چپراسیان جدید تبدل یافتند کهن چپراس های آنان هم که حمائل دوش فرسودگی است تبدیلی میخواهد لاجرم دو تا چپراس همراه مراسله ہذا فرستاده گزارش داده می آید که کرشمه عنایتی که در خصوص چپراسیان مبذول شد درباره این چپراس ها نیز مرعی باشد یعنی تلمیع چپراس و تبدیل سقرلات آنها خوشتر از آنچه پیشتر بوده بجلوه ظهور آید زیاده چه بالتماس گراید -

مراسله (۱۷۱)

از روزیکه مدرسه کلان فارسی و مدرسه کلان عربی بلده را جماعت بندی شده اساتذه هردو مدرسه معاونت یکدیگر میکنند و این معاونت بحکم حضرت معتمد

تعلیمات بوده است وهرچند هردو مدرسه اسماً و رسماً مغایر هم اند اما بحکم این معاونت گویا مغایرت نمانده و ازینجاست که صدر عربی من ابتدای جماعت بندی تا بلغات احکام خود را درباب تدریس عربی بلکه فارسی و ریاضی هم برهمگی مدرسان مدرسه کلان فارسی استقلالاً نافذ میکنند و صدر مدرس فارسی دیده و دانسته ازان چشم پوشی میکند و خود هم گاہے نظر بمعاونت مسطوره که مقتضی اتحاد است درخصوص تعلیم فارسی و ریاضی که مخصوص باوست مدرسان مدرسه عربی را ارادت طریقی میکنند چه ظاهر است که معاون ما دام المعاونة بحکم قضیه لا دوام ذاتی تابع رضای مستعین خود است چنانچه در نیو لا رلاسے این بیرپابران قرار گرفته که طریقه نمبر دہی که در مدارس انگریزی رایج است وعبرت وغیرت طلبه را خوشتر ازان طریقه نیست در مدرسه فارسی نیز رواج یابد بناءً علیه بتاکیدات زبانی در ترویج آن طریقه کوشش و پس اشتهاری درین باره که نقلش ملفوف ہذا ست نگارش نموده اولاً بحضرت معتمد تعلیمات وثانیاً باساتذه فارسی وانمود کافه این حضرات رضا به رای بنده دادند و اشتهار را پسندیدند و آنگاه ذیل آن کاغذ را بدستخطهای خویش طراز بستند بعد دستخط مدرسان فارسی ضرور افتاد که قطعه اشتهار اطلاعاً بخدمت بعضی مدرسان عربی که معاونان فارسی هستند فرستاده آید تا فرمان حضرت معتمد را که درخصوص نمبر دہی زبانی مددگار اول این مدرسه بر مدرسان عربی حسب استدعای بنده اجرا یافته اعلان داده آید پس آنرا

پیش مولوی محمد حنیف صاحب فرستاده آمد ایشان بعد دستخط خود کاغذ را
مستتر ساختند آنگاه به تاج الدین صاحب ترسیل یافت ایشان بلا دستخط
آنرا رد ساختند و گفتند که بتوسط صدر ما باید فرستاد چون قطعه اشتهار بدست
بنده رسید دیدم که دستخط مولوی محمد حنیف صاحب هم چون دستخط تاج الدین
صاحب از صفحه ثبت ناپدید و بجای نام رخنه از روی کاغذ پدیدار ست هرگاه از
حاظرین مجلس منشاء این رخنه گری استفسار رفت آشکار شد که صدر عربی مددگاران
خود را از کردن دستخط مانع و دستخط مولوی محمد حنیف صاحب را جبراً و قهراً ماحی
شده اند و با ایشان گفته که بحکم که ارتکاب این امر نموده اید عجب نادان کسی
بوده اید نام شما در فهرست مددگاران فارسی نوشتنی ست اینقدر ندانستید که
در نمودن دستخط کسر شان مدرسان عربی در شد مدرسه فارسی است و نیز افاده
کرده اند که نمبر دهی طلبه شیوه احمقان ست نه شیمه عاقلان و شنیدم که در
شان حقیر اندران تقریر حرف هاییء ناشایان گفته اند ندانم این گفتگو بتقاضای روزگار
بوده است یا اقتضای روزه القصه همان دم اشتهار را بموجب استدعای
هردو مددگار عربی پیش صدر ایشان فرستادم که مددگاران خود را برای
نمودن دستخط بران امر فرمایند جواب آمد که لفظ معاونان را تغییر دهند
بنده بشنیدن این جواب حیران گشتم که در لفظ معاونان آیا چه سقم و درین مقام
بهتر ازین لفظ کدام است و نمیدانم که در نمودن دستخط شکست مدرسان عربی

از چه رو دست و رونق مدرسه فارسی نزد صدر عربی از چه ناروا ست و طریقه نمبر دهی
که پسندیده دانایان فرنگ است شیوه نادانان بی فرهنگ چون تواند بود و
اشتهارهای که متعلق بنظم و نسق مدرسه فارسی باشد دستخط آنرا بمیانجی گری صدر عربی
تعلق از کجا اگر این میانجی گری شرط است پس اثبات دستخط های مدرسان فارسی
بر اشتهار علاقه عربی باشد درخواست تحریری رخصت ها بلا وساطت صدر فارسی
چرا و هر روزه فرمانده های صدر عربی به مدرسان فارسی درخصوص شراکت طلبه
نو شریک به جماعت های فارسی و ریاضی بی اطلاع صدر آن علاقه با وجود منع
مکرر حضرت معتمد از روی کدام ضابطه روا و در آنچه بر خود نه پسندی الخ صیغه نهی را
با مرفود آوردن چگونه سزا و بجا درین محل گمان بعضے اعزه چنان ست که منشار
این مفسده ها وجود دو صدر در یک دبستان است بنده عرض میدهم که اگر در واقع
همین حال بودے این مسئله را جواب محال بودے و پر بدیهی ست که هرگاه بحکم
سرکار عالی مدرسه دو آمد و وحدت ظرف برطرف شد لا محاله شائبه یک بام و دو
هوا و یک نیام و دو تیغ چون استحاله اجتماع نقیضین از میان برخاست چنانچه مدرسه
عالی انگریزی را که مستر راس سرکرده آنند حال برهمین منوال است توقع که حکام
بالادست بحکم عدل و یاوری فصل عن طریق فصل الخطاب بجواب این مقدمه از عین عنایت
خواهند پرداخت و هر کرا از صدرین مصدر تعدی بینند هر آئینه بفرمان قهرمان انصاف
مانع تغلب شده قانع بحق خویش خواهند ساخت تمنای این مراسله مستغیثانه

به پیشگاه داوریا وربّریات جناب صدالمهام متفرقات دام اقباله گزرانیده آمد ظل
همای همایون دادگری پیوسته برسر سایه گستری باد ـ

مراسله (۱۷۲)

مولوی سید عبدالحی صاحب را بستم چرخ جهانسوز حادثه جانسوزی رو داده یعنی
از سوختن وافتادن خانه رفتن تا وطن حسب الطلب حکام وقت لازم افتاده ازانجا
که دعوی ایشان را احتیاج بدلیلی نیست چنانکه گفته اند ع خانۂ آتش زده
محتاج چراغی نبود استدعا آنکه رنج جگرتاب مولوی صاحب موصوف را بآب
عنایت چاره گری نموده آید و چارده روزه رخصت اتفاقی ملتمسه شان را منظوری
فرموده آید انصرام کار مولوی صاحب مشارالیه ساعتی به مولوی محمد خواجه صاحب
وساعتی به مولوی سراج الدین صاحب وساعتی به مولوی محمد رفیع الحسن صاحب
وساعتی به سید تاج الدین صاحب تلمیذ جماعت پنجم تقسیم و تفویض یافته تختهٔ جات
مع درخواست رخصت ملفوف زیاده چه التماس رود ـ

مراسله (۱۷۳)

مراسله دفتر عالی در استفسار وجه نفرستادن پرچه های رخصت همسلک تختهٔ
حاضری اساتذه بابت ماه گزشته دیده افروز بصیرت گردید و بهره اندوز
عنایت گردانید وجه عدم انسلاک پرچه ها آنکه بعضی اساتذه رخصت بزام خودها
درکتاب حاضری می نویسانند وبا آنکه دستور امیدانند دستوری نامه بروقت

نمی رسانند چنانچه عند الترسیل تخته حاضری ماه گزشته همگی پرچه ها فراهم نبود
تخته را بی پرچه فرستاده آمد تا این معنی موجب بازپرس از دفتر تعلیمات و ما به
تعلیم و تلقین این حضرات گردد امید که آینده بلحاظ این بازخواست دستوری بی
پرچه نخواهند و چون پرچه دستوری دل نامه نگار را در شکنجه انتظار نگاهنداشته گانه
قطعات اصل درخواست رخصت نورد نما میگذرد -

مراسله (۱۷۴)

مراسله دفتر عالی مشعر بر ترسیل دو تا چپراس مع حمایل به وصول رسید چپراس
با حمایل سقلاطی مال این مدرسه بعد کمال آراستگی از تلمیع ترمیم پیرایه بند دوش
وصول گردید -

مراسله (۱۷۵)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری که درین ولا بعطای چهارده روزه رخصت
اتفاقی رهگرای وطن از سانحه سوختن خانه وغیره گردیده بودند هرچند اندرون
انقضای مدت یعنی روز سیزدهم از رخصت خود را حاضر مدرسه نمودند اما دیگر باره
اریشه ان را گردش طالع ناساز درپرده آب گردش روی نموده یعنی تپ جانگداز
از عرض راه عارض حال و بدین عارضه بدر سیمای ایشان هلال گشته تا بپایه بیکاره
گری کاهش حوال رخصت دو هفته دیگر را حسب صداقت نامه دیگر محمد وزیر صاحب
خواستگار و پزیرائی این رخصت را از جان بخشی های عنایت سه کارهای امید

اند عرضداشت مشارالیہ مع اصل صداقت نامہ و دو تا تختہ رخصت ملفوف ۔

مراسلہ (۱۷۶)

مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری کہ بعارضہ تپ وغیرہ بیمار و تار بستر ناتوانی شدہ حسب صداقت نامہ حکیم محمد وزیر صاحب دستوری دو ہفتہ را درخواستہ بودند دیگر بارہ باستیلای مرض و دستبرد ضعف از پا در آمدہ و بجا افتادہ حسب رای طبیب نامبردہ یک ہفتہ رخصت بیماری را التماس آوردہ اند عریضہ مشارالیہ مع یک قطعہ اصل صداقتنامہ و دو تا تختہ رخصت ہمنوردہذا میگذرد ۔

مراسلہ (۱۷۷)

تختہ ماہانہ و حاضری اساتذہ وغیرہ این مدرسہ بابت آذر ماہ الٰہی ۱۲۸۷ فصلی مع نوزدہ قطعہ اصل رقعات متضمن رخصت اتفاقی این حضرات درجوف ہذا سمت ترسیل میپابد و ازانجا کہ طلبہ مدرسہ بتہیۂ امتحان سالانہ مشغوف و در عوض درس بخواندن آموختہ مصروف اند لہذا تختہ ترقی تعلیم مرتب و مرسل نشدہ زیادہ چہ گزارش شود ۔

مراسلہ (۱۷۸)

مراسلہ دفتر عالی بجواب مراسلہ این صدر مدرس نشانمندا ۱۴ واقع الشہر رمضان سنہ روان در تظلم از دست صدر عربی بواسطہ منع و محو ایشان

دستخط بعضی مددگاران خود را که درس فارسی میدادند از کاغذ اشتهار مدرسه فارسی بابت نمبرهی طلبه فقط محتوی باین استفسار که بعد اضافه سی روپیه حالی برما هوار این صدر مدرس همه مدرسه زیر نگرانی صدر عربی گزاشته آید و این صدر مدرس درین باره جوابی که دارد بذریعه تحریر برای ملاحظه جناب صدر المهام سرکار عالی پیش نماید عز اصدار یافت از خلاصه مضمونین مراسله چنان مستفاد میشود که پیوسته مصدر فضیه های نامرضیه این صدر مدرس بوده و بمکافات آن مدرسه فارسی تحت نگرانی صدر عربی نموده میشود و حقیقت این امر قطع نظر از انکه بدنامی اهل مدرسه اظهر من الشمس ست بر نظر مبارک خدام جناب صدر المهام و معتمد صاحب آن جناب هم ابین من الامس ست پس امریکه منجمله بدیهیات باشد محتاج نظر نیست معهذا امتثالاً للامر از گزارش جواب مفر نیست بناءً علیه پس از دریوزه همت از ارواح طیبه حضرات پنجتن علیه السلام پاسخی متضمن پنج تقریر بکمال ادب و اجمال کلام گزارده می آید مطابق این قول صائب ؎ اهل همت را مکرر در دسر دادن خطاست ؛ از روی هر دو عالم را از و یکجا طلب ؛ وقوع نزاع فیمابین عمرو و زید بواسطه انتزاع حقوق میباشد لهذا مداخلت اجنبی در علاقه فارسی احیاناً مورث خلافی بوده است و بنا بر ثبوت این دعوی نالش نبده و جواب آنرا که مدعی علیه یعنی صدر عربی هنوز نداده اند دیدنی ست و پس از احقاق حق و ابطال باطل دادِ دادنی یعنی

با قتضای معنی عدل که ظالم را با مظلوم برابر ساختن است اگر بنده ظالم است
یا مظلوم در هر دو تقدیر او راهمسری با طرف مقابل بفرمان قهرمان عادل
بخشیدنی و منجمله دو تا عهده دار مساوی العهده یکی را محکوم دیگری گردانیدن
بلا سابقه جرمی که ازو رفته باشد در صورت وفاق هم متصور نمی شود فکیف که
جدال و نفاق فیما بین متحقق باشد و چون رای صدر عربی از روی مقدمه اشتهار
بابت نمبر دهی طلبه و دیگر باب امور انتظامی مدرسه روشن ست پس تعذر اتفاق
این هر دو یا بارای ایشان همچنان مبین ست و بقول بعضی اعزه اگر تجویز این محکومی
بحکم ریاست اسلام و تسلیم بزرگی زبان عربی است می سزد که مدرسه کلان انگریزی
و سایر مدرسه های ملکی زیر حکومت صدر عربی رود تا غیرت همچشمی که از کفر ابلیس
مشهور تر است صدر فارسی را مانع قبول نگرانی نشود و نگرانی را بودن مدارس
در یک خانه شرط نیست چنانچه برانش سکول که شعبه کالج است داخل دار العلوم
و از نگرانی این مدرسه خارج است (۲) مدرسه منصبداران که فرع مدرسه
کلان فارسی بوده بقدردانی سرکار اصل قرار یافته و بحول الله اکبر مدرس
آنجا که مددگار بنده بودند در یک سال صدر مستقل شدند هرگاه فرع بیکبار اصل
پذیرد و مددگار بمرتبه صدر بر آید امید چنان ست که اصل نیز از حالت اصلی قدم
ترقی بر گیرد و صدر را همچنان قدر بیفزاید و پر ظاهر ست که رعیت اینجا رغبت بنوشت
و خواند فارسی از برای آنکه زبان دفتری ست و رسیدن بلبنان منحصر در ان ست

بیشتر نزد او فراگرفتن عربی یا برای طلب آخرت باشد یا مطالب آن خبر بهر
صورت امریست مخصوص بخلاف فارسی که اعم است از آن العام
والخاص ضدان وهما بدا لا یجتمعان درین چندگاه که خواندن عربی
وفارسی باهم لازم وملزوم شده شماره طلبه که شش صد و هفت صد می بوده
به ربع آن تعداد رسیده خدا داند آینده نوبت بکجا رسد گزارش [illegible] آنکه نزد
قائل قابل لحاظ مناسب است اگر بسمع قبول ملازمان سرکار رسد کارپردازان
سرکار در یکی ساختن دو تا مدرسه علیحده صاحب اختیار اند اما خدمت صدارت
چندین ساله این دیرینه نمکخوار در سه تا مدرسه فارسی وریاضی ومنصبداران از
خاطر عاطر این کارگزاران مرواد (۳) ملازمت سرکار رفته رفته درباره هر
ملازم مستلزم ترقی عهده واعتبار است وعزت هر عهده دار بخشیده سرکار
وپاس آن عزت درخصوص نمکخواری که عرق ریزی خدمت [illegible]
باشد سزاوار است وهر ملازمی که قدیم الخدمة باشد مراو [illegible] ماهوار ثمره
کارگزاری وحق قدامت باشد (۴) چون ماموری این هیچمدان بصدارت
مدارس ثلثه مذکوره پدیدار ست وماهواره صدر مدرسان [illegible] انگریزی
درین سرکار آشکار است این صدر مدرس فارسی بادستگاهی که درفن
خود دارد چه گناه کرده که [illegible] امیدواری بسی روپیه ترقی تنخواه وآنگاه بشرط
تنزل عهده سزاوار است همانا بنده مترصد لحاظ این التماس از پیشگاه معدلت

اساس خداوندی نعمتها یعنی حضرت نواب صدر المهام بهادر و حضرت نواب مدار المهام بهادر سرکار عالی دام اقبالهما میباشد (۵) نظر بمراتب معروضه اگر این بیچیز را مستحق ترقی تصور فرموده لااقل ماهوار این بیقدر را بقدر ماهوار صدر مدرس فوقانی سابق که دو صد روپیه می یافتند اضافه نموده شود از پرورده پروری سرکار دور نیست اما این نمکخوار مقارن ترقی تنخواه افزایش عهده را نیز طالب گشته چه تا بنیابت از رهگذر مداخلت بیگانه و ضعف قدرت خویش مدرسه خود را چندی بستی چنانکه میبایست نتوانست کرد وقتی که مدرسه از دست بنده بکلی ستر دگردد نیک ظاهر است که بدنظمی بیکی صد گردد اگر چندی آینده کار باختیار او گذاشته آید هر آئینه حق نمک خواری را تقدیم رسانیده خدمت نمایانی در نظر خدایگانی مجرا گردانیده باشد ظلال دولت و معدلت لایزال باد۔

مراسله (۱۶۹)

حسب الحکم مراسله دفتر عالی واقع ۵ ماه گذشته مولوی حافظ رفیع الحسن صاحب از این مدرسه و مولوی محمد حنیف صاحب از مدرسه کلان عربی برای امتحان سالانه مدارس ثلثه بلده باهم رفته بودند و تخته جات امتحان قرآن شریف و کتب فارسیه را برخی مولوی محمد حنیف صاحب و بعضی مولوی حافظ رفیع الحسن صاحب بقلم خود با رقم نمودند وقتی که هر دو ممتحن از امتحان هر سه مدرسه فارغ شدند نخستین ممتحن علاقه عربی در تبیض تخته ها پیشدستی کردند و پس از ان

ممتحن علاقه فارسی آن تخته ها را از نزد شریک ستوده باز ستده خود هم متوجه
تحریر گشتند درآن هنگام صدر عربی باصرار تمام خواهان دستخط ممتحن علاقه فارسی
بر تخته جات ممتحن علاقه عربی شدند چون درآنجا تخصیصاً بشان یکی از مدرسان
که شنیده ام بصدر عربی خویشاوندی دارند کلماتی مدحیه مثل نهایت جانفشانی
وغیره دیده شد و درباره دیگران بالعکس ممتحن علاقه فارسی نظر باینکه تتبع در مثل
این امور بکار نیاید و تقلید محض اعتبار را نشاید از کردن دستخط اعتذار کردند
صدر عربی گفتند یا دستخط برین تخته ها بکنید یا مسودات آن را که از برای نقل برده اید
باز پس فرستید هرگاه عذر ممتحن علاقه فارسی که بی عذر بوده مسموع نگشت
واصرار طرف ثانی در استرداد تخته ها از حد گذشت ناچار ممتحن مشار الیه بصوابدید
بنده خواستند که عبارتی بدین مضمون (نظر بشراکت خود با مولوی محمد حنیف
صاحب در امتحان برین تخته جات دستخط کردم و تخته جات مرتبه خود را بذریعه
مدرسه کلان فارسی خواهم گذرانید) بر تخته جات علاقه عربی نگاشته دستخط خود را
در ذیل آن ثبت کنند صدر عربی آن عبارت را دیده و منافی مقصود خویش
دانسته نگاشتنش مسلم نداشتند و چپراسیان خود را بممتحن علاقه فارسی
گماشتند که مسودات تخته جات مزبوره از ایشان بزور بستانند هنگامی که
این هنگامه بمدرسه برپا شد وقت نماز ظهر بود لهذا ممتحن مدرسه فارسی از اندرون
حجره خود برای تهیه نماز پائین رفته و حجره ایشان خالی مانده بود چپراسیان

مدرسه عربی بلا استجازه توی حجره سرزده رفتند و تخته جات را از بر صندوق ایشان زدو برد کرده تا پای پله حجره رسیده بودند که اتفاقاً من بنده از نشیمن خویش برآمده این واقعه را بچشمان خود دیدم و آن چپراسی را که تخته ها بر دست گرفته از جلو بنده میگذشت نزد خود طلبیده پرسیدم که در علاقه فارسی اندرون حجره خالی بچه رهگذر رفتی و کاغذها دزدانه بحکم که گرفتی او جواب داد که حکم صدر عربی اینچنین بوده و آنگاه بدادن تخته جات اشارت کردم واو آنرا بمن حوالت کرد همین که این حال بصدر عربی حالی شد در حال متغیر شده چپراسی را ناسزا گفتند و قدغن کردند که تخته جات از بنده بستاند و باوشان برساند بنده در آن ساعت که عید تعطیل بود در حجره خود را فراز کرده لحتی دراز کشیده بودم که چپراسی بر در بسته آواز داد گفتمش چه میگوئی گفت مولویصاحب بر من خشمگین اند و تخته جات را می طلبند گفتم برو بمولوی صاحب از من بگو که تخته جات مال مشترک هردو مدرسه است چون ممتحن علاقه عربی را فراغت از آن دست داده و ما را حاجت باقی است تا اجرای کار نمیتوانم واپس داد چپراسی این جواب را شنیده رفت و دیگر باره باز آمد و فریاد برآورد آندم از غوغای او بهم برآمده بچپراسی مدرسه خود گفتم که این را بگذار تا به نشیمن من بیاید این ست ماجرا از ابتدا الی انتها اکنون اگر ترسیدن بجا نباشد و پرسیدن بیجا بصدر عربی از جانب بنده میتوان پرسید که پیش ازانکه هردو مدرسه یکی گردد و خطبه صدارت بنام نامی خوانده شود این همه تحکم و تعدی

از کجا که روا باشد سبحان الله معامله مسلمانان این روزگار در نهان و آشکار اگر این است هر آئینه بر اقوامی که مخالف ملت ما هستند هزار آفرین است المختصر دراز نفسی این این گزارش روز را رو بکوتهی آورده بود ناچار گزرانیدنش بفردا بازه داشته آمد امید که فردا شمار هرزه نالی نشوم۔

مراسله (۱۸۰)

حسب الحکم مراسله دفتر عالی محمد اکرام الله خان را امتحان در کتب فارسیه ترجمه کرده شد با آنکه این امتحان امتحان تحریری و مجال فرصت تنگ بود از نامه ایشان در فراخ روی تقصیری روی نموده ایشان نوجوانی روشن طبع صاحب سلیقه هستند و بسبب درست دادن امتحان چون نام خویش در خور اکرام اند نقل دو تا تخته سوالات مع تخته جوابات جهت ملاحظه ملفوف زیاده چه گزارش رود۔

مراسله (۱۸۱)

تخته ماهانه و حاضری اساتذه و غیره این مدرسه بابت بهمن ماه الهی ۱۲۸۵ فصلی مع سه تا قطعه اصل رقعات متضمن رخصت اتفاقی این حضرات در جوف هذه سمت ترسیل می‌یابد فرستادن این تخته جات بتعطیل عشره محرمه مرسال وارسال تخته ترقی تعلیم بواسطه امتحانات سالانه در حیز تعویق مانده اکنون که امتحانات منقود بانجام درس های روزمره بآغاز رسیده تخته ترقی هم ازین پس به پیشگاه ملاحظه خواهد گذشت۔

مراسله (۱۸۲)

مراسله دفتر صدر بانسلاک تخته هدایت تعلیم قدیم بنا بر ترمیم جدید هدایت صدور
بخشید حسب الامر مجدداً در کتب فارسیه کم و بیش و پس و پیش نموده تخته منسلکه را
حضور ذیها باز پس گزرانیده می آید ترتیب تعلیم هر جماعتی با یراد نثری و نظمی و قاعده
مناسب آن درجه قرار داده آمد بر نمطی که هیچ درجه ازین مراتب ثلاثه بی بهره نماند
بنظر التفات درین ترتیب ملاحظه فرمودنی است و در فنون ریاضی و دستور العمل ها
سرکاری که وابسته برای افادت پیرای حضرت معتمد است نگاهی دوباره نمودنی
تخته بنده امید که مطبوع خاطر بر آید و بقالب طبع زود در آید تا صفحه خاطر اهل مدرسه
در نتیجه انتظار دیر نفرساید -

مراسله (۱۸۳)

عرضداشت طلبه جماعت هشتم فریق اول مورخه دهم ماه روان درباره دوباره دادن امتحان
فقه و مقبول حضرت معتمد شدن و بدین واسطه انعام مکرر چشم داشتن بحضور ذیها گزرانیده
گزارش داده می آید که چون طلبه مذکور در کتاب مالابد منه پیش حضرت معتمد امتحان
پسندیده داده اند لابد است که به پرورش سرکار عالی از انعام دوباره بهره ور
شوند تا این قدردانی موجب سرگرمی ایشان و دلگرمی دیگران بدانش آموزی
گردد این طلبه علم فقه را از مولوی سید عبدالحی صاحب بخاری فرا گرفته اند
مقبولی امتحان متعلمان دلیل درستی تعلیم معلم شان است آری گوهر لعل از

صلب عنایت مزید نفقه از یجا یا زیاده چه التماس بود -

مراسله (۱۸۴)

مراسله دفتر عالی واقع چهارم شهر روان درتقرر مولوی محمد عبدالحق صاحب
درین مدرسه بمواجب چهل روپیه حالی بعهده مدرسی اول ریاضی قرار داد
چهل و پنج روپیه حالی ماهوار مولوی رفیع الحسن صاحب باضافه دو روپیه بصفت آنکه
سه پاؤ برابر سابق سوابق عنایت و موهبت سرکار عالی را بیاد مستحقان
نمک خوار در داد مولوی محمد عبدالحق صاحب مصحوب مراسله صدر در تاریخ صدور
آن باین مدرسه رسیدند وحسب الامر حضرت علی المقام صدرالمهام سرکار عالی
بعهده مددگاری اول ریاضی مامور گردیدند و مولوی محمد رفیع الحسن صاحب
نیز اضافه ماهوار را مقدمه رفعت مقدار خویش دانستند و دیدند الٰهی سایه
افضال سرکاری لایزال باد -

مراسله (۱۸۵)

یک قطعه عرضداشت مولوی محمد رفیع الحسن صاحب متضمن استدعاء رخصت دو ماه
رخصت خاص تا تاریخ ... تا تخته ممنور د نها گزرانیده بگذارش رسانیده می آید
چون مولوی صاحب مشارالیه مستحق عنایت سرکار و بوجه ... مستحق ...
دستوری الی الیوم احق از دیگر ملازمین نمکخوار اند تصدق که حکمنامه عطاے
خصت ... حشمت میدالشان را آئینه دار صبح وطن گرد ساعات تدریس مولوی

صاحب معز ... تجویز چنان ست که بمنصرمی سید علی صاحب تلمیذ جماعت
... انجام دهی کرده آید زیاده چه بالتماس گراید -

مراسله (۱۸۶)

نقشه ترقی تعلیم و نقشه ماهانه و حاضری اساتذه وغیره معه هفت قطعه اصل رقعات
متضمن رخصت اتفاقی این حضرات مع فرد مطلوبه ضروری درجوف ہذا
گذرانیده می آید درنگی که در روانگی نقشه ترقی تعلیم رونموده علت آن علالت
مزاج مرتب این نقشه که مددگار اول فارسی هستند بوده است ناچار پس از انتظارها
بدست مددگار اول ریاضی نویسانیده آمد در نوردِ این نقشه بابت موقوفی درس
طبری کیفیتی که سمت گزارش یافته بگوشه چشم التفات ملحوظ و بعین عنایت منظور باد
و نیز اشیای مطلوبه که ضروری ست اجرایش بزودی شرف منظوری بنیاد -

مراسله (۱۸۷)

عرضداشت محمد نظام علیخان منصرم مدرس ریاضی متضمن درخواست پانزده روزه
رخصت بیماری هیضه بانسلاک صداقت نامه طبیب با دو نقشه رخصت همنورد ہذا
گذرانیده بگزارش رسانیده می آید که چندی رنجوری مشارالیه متصل بماموری
اما نظر به ناسازی مزاج ایام متمام مجبوری ست مولوی عبدالحق صاحب مددگار
اول ریاضی را رای چنان ست و نیز رای این هیرپا متفق بآن ست که تا صحت
نظام علیخان بتدارک بی نظامی کار ریاضی اگر منصرمی دیگر از مدرسه تعلیم المعلمین

بوقت متعلمین این مدرسه خواهند افتاد همانا که آمدن چنین منصرمی یادازو رسیدن تا
سرکار بداد طلبه بیچاره خواهداد زیاده چه گزارش دهد ۔

مراسله (۱۸۸)

دیروز هنگام فرود آفتاب آوازه دلخراشش بمدرسه در افتاد که نظام علیخان را
روز هستی فروشد بنابر دریافت این واگویه چپراسی بمدرسه محبوبیه فرستاده آمد
او خبر آورد که نظام علیخان روز دوشنبه سیزدهم این ماه ساعت پنج این سپنجی
سرای را پدرود کردند سبحان الله دیروز مقدمه رخصت بیماری شان
عنوان گزارش یافته و امروز سانحه رخصت دایمی شان بعرصه اعلان شتافته ع
بیک لحظه بیک ساعت بیک دم دگرگون میشود احوال عالم
آمدن آن مرحوم بدارالعلوم همان بود و رفتن بدارالبقا همان درگذشتن
چنین مرد لیق در غریبی و بیکسی از دار فانی و آنگاه باین زودی و موسم جوانی
چه قدر ماتم دارد اللهم اغفرله وارحمه چون خداوند حقیقی بر حال بنده که در
عالم غربت جان دهد نگاه رحمت میفرماید خداوندان مجازی نیز که برگزیدگان بارگاه
ربوبیت اند اگر این معنی را مد نظر دارند دور نمی نماید ۔

مراسله (۱۸۹)

سپاس بخشنده منعام که تختهٔ تجویز انعام بجاروی امتحان سالانه طلبه
حسب الامر فیض بهر مرتب و بمنورد هذا مرسل است تختهٔ مزبور منظور نظر اصلاح حضرت

معتمد باد و بدولت محو و اثبات موصوف برات روائیش دست داد هر چند این تخته چند گاه پیشتر ازین قلمی شده بود اما بگمان آنکه جلسه دو راست دیری در گزرانیدنش روی نمود بو که پوزش فرستنده را در پزیرند و بر آنچه فرستاده بعنایت بزرگانه خرده نگیرند -

مراسله (۱۹۰)

دو تا قطعه مراسله بنده نشانمند ۱۶ و ۱۷ واقع ۱۵ ماه روان یکی در التماس رخصت بیماری نظام علیخان و دیگر در اطلاع رحلت آن مرحوم ازین جهان بدفتر صدر روان شده و در مراسله اول نظر به بی نظامی تعلیم ریاضی استدعای منصرم نظام علیخان در ایام رخصت بیماری شان رفته بود ناگاه بفرمان قضا آن مرحوم را رخصت دایمی ازین جهان گزران روی نمود تجویز منصرم در حیات مرحوم موصوف اگر از مستحبات بود این زمان از جمله واجبات است چه تعلیم ریاضی همگی جماعات این مدرسه از یک مدرس انتظام پذیر نمیتواند شد کاغذات رخصت بیماری نظام علیخان اگر هم بدفتر ماند مناسب می نماید لهذا واپس گزرانیده می آید -

مراسله (۱۹۱)

تخته جات ماهانه و حاضری اساتذه و ترقی تعلیم بابت امرداد ماه الهی ۱۲۸۶ فصلی مع شش قطعه اصل رقعات اساتذه متضمن رخصت اتفاقی همنوره هذا گزرانیده گزارش داده می آید که تعطیل عرس کوه شریف سنگ راه ترسیل این

تخته جات گردید ازین رهگذر رسیدن آن کاغذات در دفتر صدر لختی بدیر کشیده عذر دیررسی بگوش پذیرائی برساد -

مراسله (۱۹۲)

عرضداشت عبد القادر فراش این مدرسه متضمن دعوای دو روپیه حالی باقی قرض او بر معصوم خان متعلم مدرسه تعلیم المعلمین و استدعای دهانیدن آن از ملازمان سرکار بنور دیده امیگزرد امید بعنایت و معدلت خدایگانی آنکه باقی فراش متظلم مظلوم مع وجه کاغذ عرضی مختوم از خان معصوم دهانیده ایشان را از زبان گله او و او را از زبان معامله خود وارهانیده آید -

عریضه (۴)

بموقف عرض سرکار عالی میرساند

جناب منصرم معتمد تعلیمات زاد عنایته بنده را دوبار در دیوان طلبید نقلاً عن بعض المعترضین ایراد گرفتند بر لفظ ترجمه که اصطلاحاً بمعنی تفسیر حال در فقره اولین تخته ملفوفه واقع است و معترضین آنرا منحصر در معنی تغییر اللسان دانسته ندانسته زبان طعنه بگشودند و جزم نمودند بآنکه این لفظ تراشیده من دلخراشیده است التماس کردم خود ندانستن و داننده را نادان خواندن یعنی چه هیهات صدور چنین خطاے فاحش از قلمم امروز من لا یعلم را ساتذه هند و عجم در فارسی مسلم دارند گفتند ادعای شما چون دعای قلب ساهی ست گفتم استشهاد دعوی مذکور از محققین

عہد وزارت نواب [illegible] الملک بہادر دام دولتہ بکنند و استثنا د لفظ مسطور وجاؤ
این شاہد مستورات [illegible] وسفاین طلبند و تا حق از ناحق نقاب امتیاز بکشاید تحقیق صبر
و تحقیق میباید ع کہ شب آبستن ست آیا چہ زاید بالآخر لفظ تنازع فیہ را لباس
[illegible] پوشانیدہ و نام بندہ پوشیدہ از مولانا آقا سید علی صاحب طوبی
و منشی محمد حبیب اللہ صاحب ذکا استشہاد کردند مولانا سے موصوف درجواب
نام کتابے نگاشتند و حبیبا ی ذکا تذکرہ خزانہ عامرہ کہ از نقد رایج این لفظ
پرست ارسال داشتند حضرات معترضین بعد تنبہ بر غلط خویش چون از قبول
صحت لفظ چارہ ندیدند خدشہ دیگر اندیشیدند کہ بفرض صحت این لفظ ایرادش
در تختہ امتحان جائز نبود لانہ غریب جداً گویم ادعای غرابت لفظی کہ زبانزد
کلک فصحا باشد ناشی از قلت تتبع است والا احدی از اساتذہ مدرسہ سرکار عالی
بمعنی آن در نماندہ و تلامذہ در تحریر جوابش بر نمط صواب قلم راندہ اند و نیز
وقتی کہ ممتحن لفظی را افادۃً درج تختہ امتحان نمودہ باشد محل گرفت و گیر
نمیشود در مقام امتحان برای دریافت پایہ علم و فہم طلبہ چیزہا می پرسند
و معہذا این اعتراض تنہا بر بندہ نیست بلکہ بر مولوی آزاد نیز ہست کہ در تذکرۂ
خود بجہتہ افادہ طلبہ فارسی تصنیف کردہ اند ترجمہ را بمعنی وقایع جا بجا آوردہ اند
جوابش از مصنفات مولانای ممدوح باید پرسید و ہم پایہ دانش معترضین
با رتبہ مولانا باید سنجید و من بعد در فکر جواب باید شد اکنون اصل استشہاد را

در نورد این عریضه ملفوف داشته و مقدمه معترضین بعدل شامل سرکار
واگزاشته معروض میدارم که چون در قانون مدارس ترقی و اعتبار و تنزل و احتقار
مرادف هم اند ناچار به تشبث ذیل رحمت سرکار از معصیت مدرسی مستعفی شده
امیدوار تبدیل بخدمتی دیگرم نقل ملفوف درخواست سابق اگر بوسیله سترگ خدام
زاد حشمتهٔ بنظر مبارک حضرت مدار المهام دام دولتهٔ بگذرد ع زهی کامیابی نهی شاد کامی

رباعی

واله که زدرد سر بسی برده تعب	در مجلس بحیرم بکنج مکتب
معذور اگر ز کار تدریس او را	دارند و دهند کار دیگر چه عجب

سایه دولت و یاوری تا دور مهر خاوری پاینده باد -

مراسله (۱۹۳)

عرضداشت مولوی محمد رفیع الحسن صاحب مدرس فارسی این مدرسه متضمن درخواست
دوباره سه ماهه رخصت علالت مع صداقت نامه طبیب و تخته جات رخصت ممنورد
نداگزرانیده بگزارش رسانیده می آید که چون مولوی صاحب مومی الیه لبعد رسیدن
بمنزل مقصود از دولت صحت بی نصیب و گویا در وطن غریب شده اند درچنین حالت
رخصت مکرّر مر ایشان را بخشیدن بار دیگر بر غریبی ایشان بخشائیدن است
عرضداست مولوی صاحب معزی الیه اندرون سرآمدن رخصت نخستین بمدرسه
رسیده و حسب ضابطه هیچ درنگی در ارسال عریضة الحال از ایشان واقع نگردیده

اطلاعاً گزارش یافت -

مراسله (۱۹۴)

میر عبدالعزیز مدرس ریاضی سوادی روشن در ریاضی و فارسی دارد و این سیه بیچاره را گناهی غیر ازین نیست که نوعی بی التفاتی در تذکره یکرده است سزای این کردار را برطرفی روا نباشد و بجز جرمانه یا تبدیل بمدرسه دیگر جزای چنین گناهگار را سزا نباشد و ماموری فلانی تلمیذ سابق جماعت چهارم بجای مدرس ریاضی بموجب سبکی و اهانت صدر مدرس و شوخ چشمی و جسارت طلبه مدرسه است چه طلبه خواهند گفت که تعلمی در عوض یادداشت سرزنشها یکه با صدر مدرس کرده بر عهد معلمی رسید و مرتبه عزت یافت این هر دو ملتمس بنده ملتمس لحاظ سرکار است و بس

عریضه (۵)

بموقف عرض سرکار عالی دام دولته میرسانیم

رباعی لراقمه

ای آنکه عنایت تو هر آن طلبیم	هم چاره مشکل ز تو آسان طلبیم
خواهیم ز لطف تو پزشکی که ازو	بیمار اگر شویم درمان طلبیم

ما نمکخواران سرکار نوعیکه از مایده پرورش دریوزه گر نعائیم همچنان از استغفاف نوازش سائل شربت روح پرور درد و ائیم اگر بحسن سعی والا مدعای دعاگویان

ازمنظر پذیرائی روی خواہد نمود جان بخشی ہا علاوہ نان بخشی ہا خواہد بود اندیشہ ہوس پیشہ چون میہمان کریمان فضول ست و جان ارادت اندیشہ چون نالہ دردمندان مترصد قبول حکیم میرزا نصیر صاحب دست شان کوتاہ از چارہ در دست از آنکہ دوا خانہ در دست ندارند لاجرم از طبیبی دیگر کہ دستگاہ علاج را داشتہ باشد چارہ نیست تا تلخ کامان دردی استقام از پیمانہ تدبیرش کام بردارند آلہی دم عیسوی ہمنفس عمر سرکار و جاہ سلیمانی دربان این آستان دولتمدار باد۔

مراسلہ (۱۹۵)

در حضرت فیضدرجت عالیجناب معلی القاب نواب عماد الدولہ بہادر لازال عماد دولتہ مشید بجواب مراسلہ دفتر معتمدی مدار المہام و نظامت تعلیمات ملک سرکار عالے بانشان متفرق ۲۱۶ مورخہ ۱۷ ماہ حال متضمن استفسار رای خاکسار درخصوص تسہیل القواعد مولفہ مولوی محمد عبد الرزاق صاحب راسخ مدرس محبوب کالج سکندرآباد عرض می شود کہ تسہیل القواعد قوانین مروجہ دکن را ناسخ و منقوش بدلیل سبک این نسخہ در علم خود راسخ اند آرے این قاعدہ را باسلوب مرغوب جدیدی ریختہ اند و قند پارسی در طب عربی را بجام خوشگوار انگریزی یکجا آمیختہ ولیکن چون ماخذ این رسالہ یعنی مناظر القواعد بنظر تصحیح صاحب زبانی نرسیدہ وازین ست کہ خدشاتی در عبارتش دیدہ می شود اگر احتیاطاً این قاعدہ بملاحظہ شاعر ماہر متبحر دریا کش میکدہ سخندانی جناب مرزا اسمعیل صاحب دردی اصفہانی

برسد و آنگاه بقالب طلبم در آید هر آئینه همرنگ طلائی باشد که بعد گرفتن جرم از رجه برآید بنده سر افگنده آنقدر فرصت نکردم که سراپای این رساله مبسوطه بگردم امید که ملازمان معذورم دارند و مجبورم انگارند از آنجا که در عرض رای ناقص خود مامور بوده ام بمقتضای المامور معذور و هم بموداى الدین النصیحه آنچه بخاطر فاترم آمد قلمی نموده ام ناتوان بین نیم که در مثل این مواقع خلاف واقع حرفی برنم اگر روزگار بکردار خود حسودم گیرد بارے در عالم اعتذار این شعر خواجه را از بنده بپذیرد

غمناک نباید بود از طعن حسود ای دل　　شاید که چو وابینی خیر تو درین باشد

واللہ الموفق والمعین

مراسلہ (۱۹۶)

قطعہ لراقمہا

بدانش گرمجوشی ها ندارم　　غرور تیز هوشیها ندارم
دو لب دارم گواه دعوی خویش　　بدعوی جز خموشیها ندارم
دکان ما و من برچیده بادا　　دماغ خود فروشی ها ندارم

اگر حال مرا از من پرسند هیچ میرز کمترنیم و اگر از دیگران مدرس مدرسه تعلیم المعلمین ام اکتساب بنده در فارسی ورای کتب متداوله مبالغی کلام متاخرین از دواوین و سفاین و تذکرات، و در عربی تا میبذی و شرح عقاید نسفی

ومختصرات - تربیت پذیری من ہیچمدان اولاً از سن شش سالگی تا ده سالگی
همدرین بلده از جناب امجد جد مادری خود هم که پرورش فرمای این بے سر و سامان
اند اعنی عمدة الاعاظم والاعیان امیدگاه مهکیان اعلیحضرت محمد انوظم علی
خان بهادر مدظله وثانیاً در شهر مدراس از علمای ذات السنته والعلوم
حضرت قبله گاهی مرحوم نورالله مرقده و عم مکرم گزین محقق بی شبه وقرین
جناب مولوی حاجی زین العابدین صاحب دامت برکاته مدرس کلان فارسی
مدرسه دارالعلوم ونیز بعضی ارشد تلامذه حضرت قبله گاهی مرحوم وپس از
افتاب اوج شرف وفضیلت فلک البروج جامعیت علامه زمان ممدوح
عالمیان جناب نواب مولوی محمد غلام غوث خان بهادر قدس سره -
مشق سخن هم ازین بزرگان دارم وزیاده برین چه بنگارم عطر آنست که خود
ببوید نه که عطار گوید - اگر اتفاق تعلم در مدارس افتادی هر آئینه سند و
صداقت نامه دست دادی ناچار نقل چارتا قطعه اسناد کارگذاری مدارس
بعد نمودن اصلش بملاحظه مسلک مراسله نهاست که مالا یدرک کله لا ترک کله -

مراسله (۱۹۷)

تبدل بنده از انجنیرنگ کالج به نارمل سکول و از نارمل سکول به دارالعلوم
واز دارالعلوم بمدرسه عالیه علی الاتصال روی نموده وداخله آن به صدر دفتر
تعلیمات ودفتر مدرسه عالیه بلاانفصال موجود ماست وازین تبدل اولاً

تجویز مارس ولکنسن صاحب بہادر ناظم سررشتہ تعلیمات وسفارش عالیجناب نواب سر سالار جنگ بہادر ثانیاً تجویز مولوی محمد عنایت الرحمن خانصاحب معتمد تعلیمات ومنظوری نواب شہاب جنگ بہادر صدر المہام متفرقات ثالثاً تجویز یچ پی ہاڈسن صاحب بہادر والا بورڈ مدرسہ عالیہ وحکم محکم عالیجناب نواب سر سالار جنگ بہادر مدار المہام وداخلہ این کارروائی ہا باندراج دفاتر سرکاری ثبت جریدۂ ایام است دماہوار از ہفتاد بصد واز صد بیکصد وبیست واز یکصد وبیست بیکصد وپنجاه واز یکصد وپنجاه بہ دوصد واز دوصد بہ دوصد وشصت پنج رسیده ملیالیست درسال دہمین از ملازمت مدرسۂ عالیہ تکمیل سہ صد روپیہ ماہوار حسب قرارداد بورڈ بشود اما باوصف انقضاے دہ سال تکمیلش ہنوز درعقدۂ اہمال است ۔

مراسلہ (۱۹۸)

درخصوص ہیچمدانی خود زیاده برین بالا خوانی نمی توانم کرد کہ تصدیق کمال شاعر کلام شاعرست ومصداق این معنی اتفاق اساتذۂ معاصرین رباعی را در ابتداے انتظام تعلیمات بملاحظۂ جناب ناظم ومعتمد آن سررشتہ گزرانیده بودم رباعی

دیریست کہ والہ است وکنج مکتب   فارغ ز تلاشش جاه ومال ومنصب
سرکار درین نظم امور تعلیم   سازد اگرش پایہ فراتر چہ عجب

ہم چنین در جلسہ ہاے امتحانات سالانہ وتقریبات جداگانہ قطعہ وقصیده میانگیزانیدم بالادستان بالادستی مرا درین فن دیدند وترقیم دادند اما در واقع اسباب

ترقی بنده وابسته بخواهش خداوند مسبب الاسباب بوده است یعنی چون ولکنس صاحب دیرکتر اولین دیپارٹمنت تعلیمی را از انجنیرنگ کالج علیحده ساختند مرا باضافه تنخواه همراه ایدوردس صاحب به نارمل سکول فرستادند - چون حاجی صدر مدرس در مدرسه کلان فارسی بلده خالی شد مولوی محمد عنایت الرحمن خانصاحب معتمد تعلیمات بنده را بصدارت مدرسه مذکور باضافه مشاهره مامور نمودند چون مدرس فارسی وزیرزادگان دکن بمفاجا در گذشتند صدر مدرس مدرسه عالیه جناب ایچ پی دهاڈسن صاحب بهادر مرا از عهده صدارت بخدمت مدرسی مدرسه عالیه طلب فرمودند تا ماموری بنده باضافه مشروطی سالانه درین مدرسه بتجویز صدر موصوف وامائی بورد و منظوری جناب مدار المهام سرکار عالی واقع شد - و درین سررشته تعلیم علی التعمیم حال کاروائی بنده بداهتهٔ از ترقی خودم و کامیابی کافه متعلمین مدرسه تعلیم المعلمین عیان خاصه بمدرسه عالیه و نظام کالج کارگذاریم بعنوانیکه بوده است کیفیت ده ساله آن در صداقت نامجات ده گانه یعنی رپوت های سالانه صدر مدرس صاحب مدرسه موصوفه قابل ملاحظه امعان است اکنون ختم کلام بر مدح خاتم الناظمین آللهم متع المسلمین به الی یوم القیام میکنم

رباعی

نواب عماد ملک ذی لطف عمیم	او را بفضائلش عدیل است عدیم
همچون علم ای قلم تو بر خویش ببال	شاهنشه عالم است و زیر تعلیم

عریضه (۶)

بعز عرض صاحب والا مناسب زاد حشمته میرساند

رباعی

شکر است که والا است و گنج مکتب	فارغ ز تلاش جاه و مال و منصب
سرکار درین نظم امور تعلیم	سازد اگرش پایه فزون تر چه عجب

لله الحمد که نظام مدارس حیدرآباد امروز بحسن تدبیر صاحب بروجه احسن جلوه افروز شبستان دکن تحویل آفتاب هنر در برج کمال غیرت نوروز است از آنجا بنده از دیر باز مامور به صیغهٔ تعلیم و مهارتش در فارسی خامه در نظم کار اصعب فنون است معلوم خاطر اشراق سهیم - اگر بحکم قدردانی بنده را از عهدهٔ تدریس فارسی مدرسهٔ بلده یا مدرسهٔ تعلیم المعلمین و یا نظامت مدارس اضلاع سرفراز و ممتاز فرمایند سر آئینه جوهر کارگذاری این هیچ میرز روشن سرکار و این معنی صورت پرداز نکونامی آن خدیو فیض نشان فتوت آثار خواهد بود -

مراسله (۱۹۹)

درسال بنیاد دفتر ملک سترده که اوائل سنه ۱۱ هجری باشد ششماه به صیغهٔ منشی گری در آنجا مامور بوده ام و این ابتدای ملازمت بنده است چون خدمت نامه فرسائی با طبع این سیاه نامه نساخت مانند گناهی که نادانسته زند بے اختیار از آن مستعفی شدم و در اثنای بیکاری و امیدواری تلمذ در مدرسه

رسید لنشی طرح فرمودہ افسر عالی تبار والاگہر جناب فرزر صاحب بہادر بر
عہدۂ مدرسی اول فارسی منصوب بودہ آخر ما از عدم کفاف معیشت چنانکہ مضمون
صداقت نامہ بران دال است بہ سفارش بہادر ممدوح و نوازش بانی مبانی علم و
فن جناب ولکنسن صاحب بہادر و پرورش بادہ انام حضرت صدر المہام متفرقات
دام اقبالہ در مدرسہ تعمیرات مدرس اول فارسی شدم و از آنجا بر سبیل تبدل
و ترقی اندک بہ عہدۂ مدرسی اول فارسی در دبستان تعلیم المعلمین تا باین
روز مامور م تنخواہ ہر خدمتی سلسلہ وار بجہدست شدہ مگر ماہوار آخرین ماہ ترک
خدمت منشی گری کہ خود نگرفتم تا امید وار ی مراد یاد خاطر مبارک صدر آن علاقہ
دادہ شاید ؎

مرا بیاد دہ دلہا ی من توان بخشید　　　خطا نمودہ ام و چشم آفرین دارم

مراسلہ (۲۰۰)

بہا دری خدام حضرت صدر المہام تقرر بندہ بمدرسہ عالیہ صورت بستہ و از روی
نامۂ انگریزی مرسلہ صدر مدرس صاحب مدرسہ عالیہ موصولہ دیروز فردا بمدرسۂ
موصوفہ بیایدم رفت چون قلم چنین رفتہ لاجرم بمضمون ؎

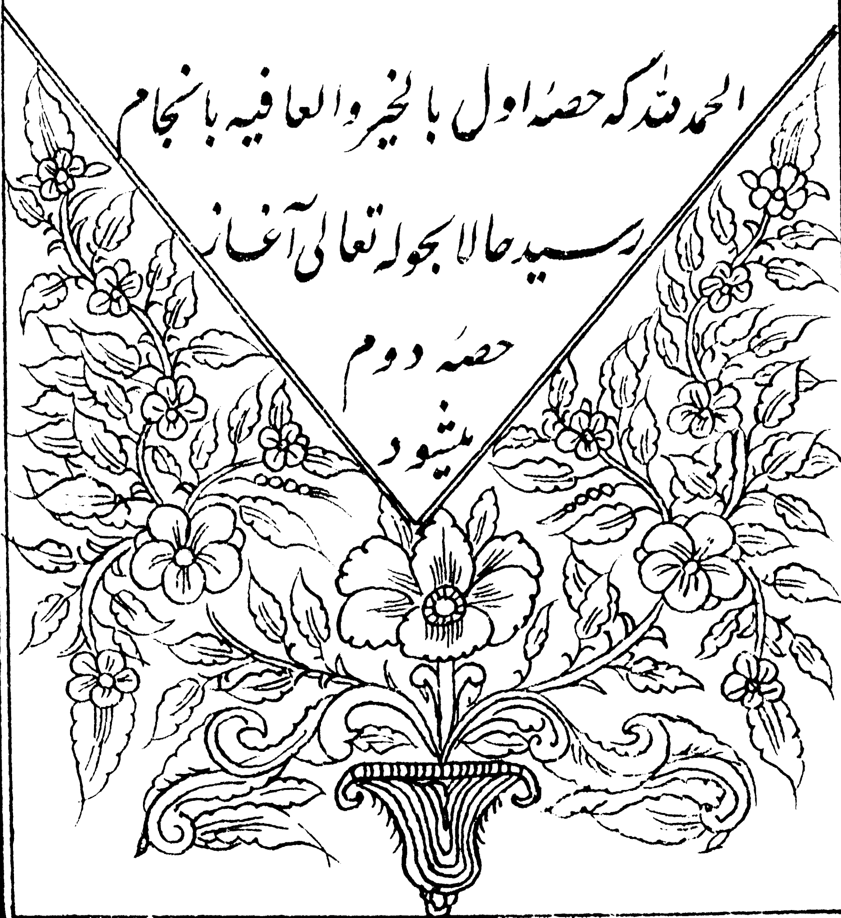
برات رزق بہر جا کہ کردہ اند رقم　　　ضرورت است نہادن دران دیار قدم

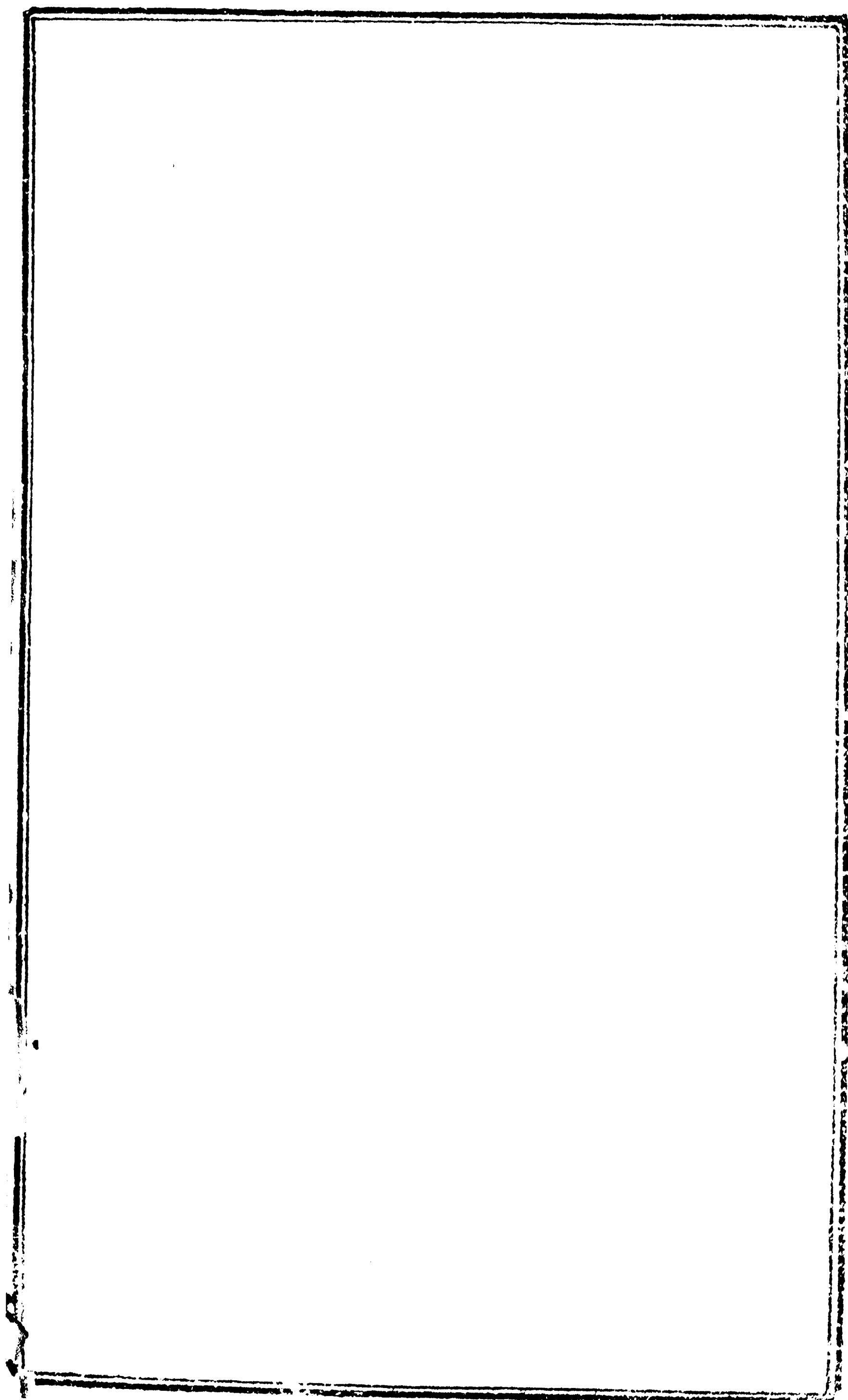
از خدمت قدیم معافی میجویم و یاری از درگاہ باری جستہ بسرانجام خدمت جدید
می پویم و اینک در خدمات بالادستان خاصہ معتمد صاحب سررشتہ

بخواستن بجلی میگرایم وشکریهٔ موصوفین بویژه ولی نعمت دیرین را حاضراً وغائباً ادامینمایم یا رب دوری این دیرینه نمکخوارمایهٔ فراموشی اندیاد نزدیکان سرکار مباد

بانخسیّت

الحمد لله که حصهٔ اول بالخیر والعافیه بانجام رسید حالا بحوله تعالی آغاز حصهٔ دوم میشود

صحت نامه گلستان نثر حصه اول

نمبر	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۷	۱۳	اگراز	اگر
۲	۸	۱	عریضه	مراسله
۳	۸	۷	دیده ودل	دیده دل
۴	۱۰	۷	شنابق	شنایق
۵	۱۱	۷	تباثر	تباثیر
۶	۱۴	۴	منشای	تمنای
۷	۱۵	۱۴	تلفی	تلقی
۸	۱۵	۱۳	حواجه	خواجه
۹	۲۳	۱۳	گرفته بودند	گرفته رفته بودند
۱۰	۲۴	۱۲	آن بخت هر ینه	آن بخت هر ینه بیند
۱۱	۲۵	۹	ناچار	تا چپار
۱۲	۲۸	۱۳	مدرسه را	مدرسه او سه را
۱۳	۲۹	۲	سزاوارند	سزاوارند
۱۴	۳۳	۶	بخشیده	نبخشیده
۱۵	۳۳	۱۴	نه	به
۱۶	۳۸	۵	دریا ضیت کشتی	دریا با ضی ضیت کشتی
۱۷	۴۱	۹	می گذارند	می گذرانند
۱۸	۴۳	۱۳	با	یا
۱۹	۴۷	۱۷	مطوبه	مطلوبه
۲۰	۵۰	۵	۶۵	۹۵
۲۱	۵۰	۷	هدایت	هدایت
۲۲	۵۲	۱۳	۸۹	۹۹
۲۳	۵۲	۱۴	کرامت	کرامت الله
۲۴	۵۳	۶	فطعه	قطعه

صحت نامہ گلستان نثر حصہ اول

نمبر	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	نمبر	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۵	۵۵	۷	بزنشان	بزنشان معنون	۳۷	۸۸	۱۱	مذبور	مزبور
۲۶	۶۲	۴	صد	صدر	۳۸	۸۹	۱	خلاجاے	خلاجای
۲۷	۶۲	۹	اقتدار	اقتدار	۳۹	۹۱	۱۱	ازینجا	اینجا
۲۸	۶۲	۱۲	ترا	ترہ	۴۰	۹۱	۱۴	عالب	غالب
۲۹	۶۴	۱۳	پیوسند	پیوستند	۴۱	۹۳	۱۱	مدرس	مدرسہ
۳۰	۶۶	۹	کواغذات	کواغذ	۴۲	۹۷	۱۷	شکست مدرسان	شکست قدر مدرسان
۳۱	۶۶	۱۲	جایز	جایزہ	۴۳	۱۰۰	۲	تختہ	لاجرم تختہ
۳۲	۶۹	۵	اصافہ	اضافہ	۴۴	۱۰۲	۱۱	علیہ السلام	علیہم السلام
۳۳	۶۹	۱۳	عنایت سناج	عنایت مینا صب	۴۵	۱۰۸	۱۰	زیاد	زیادہ
۳۴	۷۳	۱	دو	در	۴۶	۱۱۹	۸	عمناک	غمناک
۳۵	۷۶	۱۴	۱۵۹	۱۴۹	۴۷ ۴۸	۱۲۰ ۱۲۲	۸ ۴	اقتاب حاجی	آفتاب جاجی
۳۶	۸۴	۱۲	مذبور	مزبور	۴۹	۱۲۲	۷	دہاڈسن صاحب	ہادسن صاحب

مطبوعہ مطبع عزیز دکن بحسن اہتمام وزیر علی منیجر مطبع مذکور
واقع بازار چھتہ حیدرآباد دکن